

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

III. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

1951 MÁRCIUS

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST II, KELETI KÁROLY-U. 5. TELEFON: 155—208
KIADÓHIVATAL: V, KOSSUTH LAJOS-TÉR 13/15. III. 4. TELEFON: 115—472

Szerkeszti: PIKLER GYÖRGY

TARTALOM

	Oldal
A statisztika feladatai a Pártkongresszus után	175
A statisztika a társadalom megismerésének hatalmas eszköze. — <i>T. Kozlov</i>	180
Az 1949. évi népszámlálás főbb demográfiai eredményei	196
A normánfelüli és felesleges anyagok számbavételéről. — <i>M. Eidelman</i>	207
A statisztikai munkák gépesítése. — <i>Vért András</i>	216
Az önköltség és önköltségcsökkentés kérdése. — <i>Kövesdi Ágnes</i>	224
A termésbecslés 1951. évi szervezete. — <i>Radó Endre</i>	232
Az árak és munkabérek változásának hatása néhány élelmiszeri cikk fogyasztására. — <i>Dr. Csepinszky Andor</i>	236
A kisipari és kereskedelmi adatfelvétel szervezési tapasztalatai. — <i>Major Márton</i>	244
A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala járási felügyelői munkájának megszervezéséről. — <i>M. Kuc</i>	248
A statisztikai oktatás a csehszlovák főiskolákon. — <i>Dr. F. Egermayer</i>	254
HOZZÁSZÓLÁS	258
A statisztika és az operatív számvitel kapcsolata a gyakorlatban. — <i>Bontó László</i> .	
NEMZETKÖZI STATISZTIKA	261
SZOVJETUNIÓ. Árleszállítás. — Kolhozok egyesítése. — IRÁN (PERZSIA). Gazdasági helyzet. — ANGLIA. Gazdasági helyzet.	
STATISZTIKAI HÍRADÓ	267
Az 1950. évi gyáripari statisztikai kérdőívek kiértékelése. — A kereskedelmi és közlekedési vállalatok statisztikusainak kötelező vizsgáztatása. — A Statisztikai Kiadó Vállalat II. negyedévi terve. — „Beruházási Statisztika“.	
IRODALOM	269
Könyvismertetés	269
A. A. Gercenzon: Bírósági statisztika.	
Könyvszemle	270
Folyóíratsszemle	271

UTÁNNYOMÁS CSAK A FORRÁS MEGJELÖLÉSÉVEL

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

3-й год издания, № 3.

Март 1951 г.

РЕДАКЦИЯ: БУДАПЕШТ, КЕЛЕТИ КАРОЛЬ-УЛ. 5.
ИЗДАТЕЛЬСТВО: БУДАПЕШТ, КОШУТ ЛАЙОШ-ТЕР 13/15.

Редактор: ДЬЕРДЬ ПИКЛЕР

СОДЕРЖАНИЕ:

	Стр.		Стр.
Задачи статистики после съезда Партии	175	Ственных товаров. — Д-р. Андор	
Статистика — могущественное орудие социального познания. — Т. Козлов	180	Чепински	236
Основные демографические итоги переписи населения в 1949 г.	196	Опыт организации мелкопромышленного и торгового обследования. — Мартон Майор	244
Об учете сверхнормативных и излишних материалов. — М. Эйдельман	207	Еще раз о планировании работы райгоринспекторов ЦСУ СССР. — М. Кунь	248
Механизация статистических работ. — Андраш Верг	216	Статистическое обучение в чехословацких высших школах. — Д-р. Ф. Эгермайер	254
Вопросы о себестоимости и о снижении себестоимости. — Агнеш Кевешди	224	ВЫСКАЗЫВАНИЕ	258
Организация оценки урожая в 1951 г. — Эндре Радо	232	МЕЖДУНАРОДНАЯ СТАТИСТИКА ..	261
Влияние изменения цен и зарплат на потребление нескольких продоволь-		СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИЗВЕСТИЯ ..	267
		КНИГИ И ЖУРНАЛЫ	269

Перепечатка разрешена только с указанием источника

REVUE STATISTIQUE

PÉRIODIQUE DE L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE

IIIe ANNÉE, N° 3.

MARS 1951

RÉDACTION: BUDAPEST, II, KELETI KAROLY-U. 5
ADMINISTRATION: V, KOSSUTH LAJOS-TER 13/15

Rédacteur: GEORGES PIKLER

SOMMAIRE:

	Pages		Pages
Les tâches de la statistiques au lendemain du Congrès du Parti des Travailleurs Hongrois	175	L'effet de la modification des prix et des salaires sur la consommation de certains produits alimentaires. — Dr André Csepinsky	236
La statistique, instrument puissant pour la connaissance de la société. — T. Kozlov	180	Les expériences d'organisation acquises lors du recensement de l'artisanat et du commerce de détail. — Martin Major	244
Les principaux résultats démographiques du recensement général de la population opéré en 1949	196	Sur l'organisation du travail aux intendances cantonales de la Direction Centrale des Statistiques de l'Union Soviétique. — M. Koutz ..	248
Sur la prise en considération des matières excédentaires et celles en sus de la norme. — M. Eidelman ..	207	L'enseignement de la statistique aux écoles supérieures tchécoslovaques. — Dr F. Egernayer	254
La mécanisation des travaux statistiques. — André Vért	216	REFLEXIONS	258
La question des frais de revient et celle de leur réduction. — Agnès Kövesdi	224	STATISTIQUE INTERNATIONALE ..	261
Le mécanisme de l'estimation des récoltes en 1951. — André Radó ..	232	ACTUALITÉS STATISTIQUES	267
		LIVRES ET REVUES	269

LA REPRODUCTION DES ARTICLES N'EST AUTORISÉE QU'AVEC LA CITATION DE LA SOURCE

A STATISZTIKA FELADATAI A PÁRTKONGRESSZUS UTÁN

A Magyar Dolgozók Pártjának II. Kongresszusa dolgozó népünket történelmi feladatok elé állítja. Az iparosítás ütemének fokozása, a nagyüzemi gazdálkodás megvalósítása a mezőgazdaságban, helytállás a Szovjetunió vezetete béketáborban, ezek azok az általános feladatok, amelyeket „maga a történelmi fejlődés tűzött napirendre“. Rákosi elvtárs útmutató beszédében a feladatok mellett megjelölte a megoldásukat biztosító erőforrásokat és lehetőségeket is és a Párt és a munkásosztály nevében ígéretet tett: „Mi magyar kommunisták rajta leszünk, hogy a lehetőségekkel jól éljünk dolgozó magyar népünk javára és így szolgáljuk legjobban a béke, a szocializmus ügyét.“

Országunkban mindenütt lelkesen vállalják a dolgozók Rákosi elvtárs szavait és hozzákezdnek jobb és több munkával, hogy megvalósítsák az elkövetkezendő esztendőök történelmi feladatát, a szocializmus felépítését a városban és a falun, az iparban és a mezőgazdaságban; az ország átalakítását a vas és acél országgá, ipari országgá, a gépek országgá.

*

Nincs népgazdaságunknak olyan ága, a politikai, gazdasági és kulturális tevékenységnek olyan területe, amely ne kapott volna közvetlen irányítást, világos perspektívát a Kongresszus anyagából, a Kongresszus határozatai nyomán. Nagy Pártunk figyelme mindenre kiterjed: politikai, gazdasági, kulturális életünk valamennyi problémája, időszerű feladata jelentőségének megfelelően felszínre került. Így alapvető útmutatást adott a Kongresszus az ellenőrzés, a statisztika soronkövetkező feladataira vonatkozólag is. Különösen Rákosi és Gerő Ernő elvtársak beszédei tartalmaztak értékes útmutatást a statisztikusok számára is, munkájuk megjavításához, új feladataik meghatározásához és elvégzéséhez. Rákosi és Gerő elvtársak beszédeiben idézett számanyag, statisztikai adatok mesteri példái annak, hogyan kell a konkrét, mindennapi tényeket összefoglaló statisztikát időszerű politikai és gazdasági tételek alátámasztására, továbbfejlesztésére felhasználni. Rákosi és Gerő elvtársak referátumaiban a statisztika valóban betölti lenini szerepét „a társadalom-gazdasági megismerés egyik leghatalmasabb fegyverévé“ válik.

Rákosi elvtárs beszédében dolgozó népünk politikai egységét, szocialista hazánk gazdasági sikereit, társadalmunk megváltozott osztályszerkezetét, a Párt belső helyzetét szemléltető statisztikai adatok elevenen és sokoldalúan — és mint ahogyan ezt Lenin fogalmazta — „nem az egyes tények

és tényescskék, hanem a tényeknek a szemlélendő kérdéshez tartozó összege" alapján épültek fel.

A kongresszusi beszédek többször foglalkoztak az elméleti színvonal emelése, az agitációs munka megjavítása kapcsán a pártoktatásban, a népnevelőmunkában, a köznevelésben is jelentkező „színtelen-szagtalan“, élet-től elvonatkoztatott elméleti zsargonnal, frázispuffogatással, az üres kincstári szószaporítással, amely a politikai és gazdasági élet, az osztályharc mindennapi tényeinek feldolgozása, népszerűsítése helyett általánosságokkal, bemagolt frázisokkal elégszik meg. Pártunk vezetőinek kongresszusi beszédei megtanítanak arra, hogyan kell a konkrét gyakorlati tényeket elevenen és világosan az általános politikai helyzet jellemzésére, a Párt előtt álló feladatok illusztrálására felhasználni.

Lenin elvtárs a „Hogyan szervezzük meg a versenyt“ című cikkében a szocialista állam statisztikája számára új feladatokat szabott meg. Azt követelte, hogy „be kell vinnünk a statisztikát a tömegek közé, népszerűsíteniünk kell, hogy az egyes közösségek gazdálkodása általános érdeklődés tárgyává váljék“. Eddig elért eredményeink, a fejlődésünket akadályozó, ezért felszámolandó hiányosságok az ötéves terv hatalmas feladatai, ezek azok a statisztikai adatok, amelyeket a lenini értelemben népszerűsíteni kell, amelyeknek megoldására, a statisztika segítségével is, mozgósítani kell a dolgozókat. Statisztikánknak általában hiányossága még, hogy kevesekhez szól, legtöbbször a vezetőszervek monopóliuma. Nem hogy a tömegekig, de sok esetben még az alsó- és középfokon álló vezetőkig sem hatolt le. Azok, az egész népünket mozgósító számok, amelyek eredményeinket, ötéves tervünk perspektíváit felvázolják, útmutató jellegűek számunkra is abban az értelemben, hogy merészebben, szélesebb körben, mint eddig adjuk a dolgozók kezébe a statisztika fegyverét, hogy az abban visszatükröződő sikerek új vállalásoknak serkentői, a mutatkozó hiányosságok, a tömegek forradalmi bírálatának és önbírálatának tudatosítói legyenek.

*

Pártunk Kongresszusának referátumai és határozatai egész sereg konkrét feladatot is megszabtak a statisztika számára. Gerő elvtárs összefoglalva a népgazdaság szocialista építésének új feltételeit, az alapvető kérdések egész sorát új megvilágításban vetette fel.

Első helyen szerepel ezek között a *munkaerő kérdése*. Míg a Horthy-Magyarországnak — és általában a kapitalista világnak — gyógyíthatatlan betegséve volt a munkanélküliség (ez a betegség csak a kapitalizmus megdöntésével „gyógyítható meg“), addig a szocializmusban új probléma, a munkaerőhiánynak, a szükséges munkaerő biztosításának a problémája lépett fel. A kapitalista országok statisztikájának osztályfeladata az volt, hogy a munkanélküliséget kisebbítse, vagy egészen eltagadja. Esetleg azt tette, amit — amint azt Gerő elvtárs beszédében idézte — a Horthy-időszak Székesfővárosi Statisztikai Hivatala tett, amikor nem éppen előrelátó önhitséggel jelentette ki, hogy „munkanélküliség mindig volt és mindig lesz“. A szocialista statisztika feladata, hogy segítse kideríteni a lakosság munkaerőtartalékait, felfedni az egyes népgazdasági ágakból az ipar és építőipar

felé irányuló áramlást, a szocialista szektor foglalkoztattjai súlyának növekedését, a vállalatok és üzemek felesleges munkaerőállományát és így biztosítani a tervszerű munkaerőgazdálkodást. Ebben az évben kezdte meg a Statisztikai Hivatal a népgazdasági mérlegek, köztük a munkaerőmérlegek összeállítását, a népgazdasági ágak közti munkaerőforgalomnak, az elstartottnak a termelőtevékenységbe való áramlásának megfigyelését. Az ilyen jellegű munkákat folytatni kell, mégpedig elsősorban azoknak a tartalékoknak felderítésére, amelyeket Gerő elvtárs beszédében megjelölt. Ezek a források: a termelésbe lépő fiatalok, a falun a mezőgazdaság munkaerőtartaléka, a nőknek termelőmunkában való fokozott részvétele, a magánkisiparból és kiskereskedelemből a munkaerő átirányítása a termelésbe, a meglévő munkaerővel való észszerű gazdálkodás és a különböző munkaigényes termelőfolyamatok gépesítése. A különböző munkaerőmérlegekkel különösen a fiatalok és a 15 évesek munkaerőmérlegének elkészítésével az üzemeken, iparágakon belüli kapunbelüli munkanélküliség közvetlen, vagy közvetett jelenségeinek megfigyelésével és felderítésével az állománycsoportok, például a munkások és adminisztratívok, munkások és műszakiak közti arány megfigyelésével a statisztika ezen a téren jelentős munkát végezhet.

A másik kérdés, ahol a statisztikára komoly feladat vár, a munkabér kérdése. Gerő elvtárs bérrendszerünk hiányosságairól szólva felvetette, hogy meg kell szüntetni az ú. n. mutatószámok rendszerét, amely az időbér rejtett formája, a termelés fokozására nem ösztönöz. A statisztikának segítenie kell a maga eszközeivel ezt a bérrendszert kimutatni és kiküszöbölni.

Gerő elvtárs felvetette, hogy az előttünk álló új feladatok megoldása megköveteli a műszaki és gazdasági káderek szakmai és politikai színvonalának, műszaki és gazdasági tudásának és létszámának további emelését. Beszédében ezt mondta: „Arról van szó, hogy iparunk, közlekedésünk, mezőgazdaságunk, általában népgazdaságunk mind nagyobb és nagyobb igényekkel lép fel szakképzett káderek tekintetében és ezeket az igényeket jelenleg csak kis részben tudjuk kielégíteni. Különösen nagy a hiány mérnökökben, technikusokban, agronómusokban, képzett gazdasági és statisztikus szakemberekben.“ A hiányt a Statisztikai Hivatal a maga munkáján keresztül is lemérhette; ez nemcsak abban mutatkozik, hogy magának a Hivatalnak az apparátusa, a decentralizáció folytán megváltozott feladatai követelik meg a képzett statisztikusokat, hanem hogy általában a Statisztikai Hivatal munkájában nehézségeket okoz, hogy az adatszolgáltatónál, a minisztériumoktól egészen a vállalatokig, hiány van szakképzett statisztikusokban. Az új statisztikus káderek képzésének, általában a statisztikusok szakmai tudása növelésének feladatát a Statisztikai Hivatalnak kell vállalnia. A Hivatal megkezdte az ipari vállalatok felelős statisztikusainak oktatását és vizsgáztatását; a szakmai képzést ki kell terjeszteni valamennyi vállalati és minisztériumi statisztikusra. A Hivatal megkezdte hathónapos iskoláján a Hivatal és a legfontosabb vállalatok számára az új, magasabb képzettségű statisztikusok nevelését; a magasabb színvonalú oktatás munkáját ki kell szélesíteni és el kell mélyíteni. A gyakorlat azt mutatja, hogy erre a célra egy hathónapos iskola már nem elegendő. A Hivatalnak hozzá kell látni egy, a Szovjetunió Gazdaságstatisztikai Inté-

zetének mintájára működő, annál természetesen szerényebb igényű, legalább kétéves statisztikai főiskola megszervezéséhez.

A Párt és a kormány minden segítséget megadott a Statisztikai Hivatalnak, hogy új statisztikusokat nevelhessen, a statisztikusok szakmai színvonalát emelhesse. Gerő elvtárs szavai figyelmeztetnek, hogy e lehetőségekkel élni parancsoló szükség.

A Kongresszus felvetette, hogy meg kell javítani az ellenőrzés munkáját. Gerő elvtárs referátumában Sztálint idézte: „Vezetni ez korántsem azt jelenti, hogy határozatokat írunk és utasításokat küldünk szét. Vezetni ez azt jelenti, hogy ellenőrizzük az utasítások végrehajtását, de nemcsak az utasítások végrehajtását, hanem magukat az utasításokat is. Azt, hogy az eleven gyakorlati munka szempontjából helyesek-e vagy hibásak.“ Ennek az ellenőrzésnek egyik legfontosabb és különösen vállalati, gazdasági és műszaki vezetőink által még kevésbé használt eszköze a statisztika. Lenin 1918-ban a Szovjethatalom soronkövetkező feladatairól írva, az egész országra kiterjedő számvitel és ellenőrzés megvalósítását tartotta a szocializmus kezdeti szakasza egyik alapvető feladatának. A szocializmusban az ellenőrzéshez hasonlóan a statisztika és számvitel is csak akkor lehet eredményes, ha a tömegekre, a dolgozókra támaszkodik. Lenin olyan ellenőrzést követelt meg, amely mindenre kiterjedő, általános. Azt mondta, hogy az ellenőrzés csak akkor lesz eredményes, ha a dolgozók „megértik és megérik: a termékek termelésének és ellenőrzésének minden oldalról való számbavétele és ellenőrzése nélkül a dolgozók hatalma, a dolgozók szabadsága nem képes fennmaradni.“ A dolgozók bevonása az ellenőrzés munkájába igaz a statisztika esetében is. Minden vállalatnál, annak minden üzemében, minden műhelyében, minden munkapadnál a dolgozóknak a statisztika adatai segítségével is ellenőrizni kell saját, társaik és vezetőik működését, kifejleszteni forradalmi bírálatukat a hiányosságokkal szemben.

Gerő elvtárs beszédében említette, hogy ellenőrzésünk egyik fogyatékossága, hogy igen sokszor formális és rendszertelen. Ez a hiányosság jelentkezik a statisztikában is. A Statisztikai Hivatal harcot folytatott és folytat a párhuzamos, a megalapozatlan, az ötletszerűen kibocsátott statisztikák ellen, a statisztika szervezetségéért, egységes rendszeréért, állami fegyelméért. Ebben a küzdelemben, különösen az ipar területén a Népgazdasági Tanács határozatai segítségével el is ért jelentős eredményeket. Azonban egyes területeken, így különösen a tanácsoknál, a községi nyilvántartásokban, a tanügyi statisztikában még mindig sok a párhuzamos, az engedély nélküli, a senki által semmire sem használható „statisztikai“ jelentés, amely a statisztikai fegyelmet aláássa, az ellenőrzés munkáját formálissá, bürokratikussá teszi.

A Kongresszus határozata az ellenőrzés munkájának megjavításáról megköveteli, hogy a Statisztikai Hivatal, élve a Népgazdasági Tanács határozataiban foglalt lehetőségekkel, következetes küzdelmet folytasson a kontár, párhuzamos statisztikák ellen, a statisztikai munka színvonalának emeléséért, a statisztikai fegyelem megszilárdításáért.

A Kongresszuson kijelölt feladatok, elsősorban a népgazdaság ötéves tervének módosított magasabb célkitűzései, keményebb, magasabb szín-

vonul munkát követelnek meg az állami statisztika minden dolgozójától. Az a színvonalú munka, amellyel a tegnap eredményeit elértük, ma már nem elegendő. Hogy iparunk és általában népgazdaságunk az új, feszített terveket teljesítse és túlteljesítse, a statisztikának, mint a terv végrehajtása eszközének, sokoldalúan, mozgékonyabban és mélyreszántóbban, mint eddig, kell követnie a terv teljesítésének menetét, kimutatni a lemaradásokat, azok okait és a tartalékokat, a munkaerő és munkaidő célszerűbb kihasználása, az anyaggal való takarékoság és mindenekelőtt a termelékenység fokozása terén. A Statisztikai Hivatal munkájának színvonala nemcsak azzal mérhető, hogy milyen gyorsan és pontosan tájékoztatja a Párt és a kormány vezetőit a népgazdaság helyzetéről, az eredményekről és a hiányosságokról, hanem hogy irányítása alatt milyen mértékben válik a statisztika az egész népgazdaságban a vezetés és az ellenőrzés eszközévé, milyen mértékben tudja hozzásegíteni a statisztika Pártunkat és államunkat ahhoz a feladathoz, amit Gerő elvtárs a következőképpen jelölt meg: „A feladat, amit a legközelebbi években Pártunknak, munkásosztályunknak, dolgozó népünknek el kell végeznie: a szétaprózott, elmaradt kisüzemi mezőgazdaság helyén nagyüzemi, korszerű szocialista mezőgazdaság létrehozása és új, felemelt ötéves tervünk teljesítésével országunk iparosításának meggyorsítása s mindezek eredményeként az egységes alapokon nyugvó szocialista népgazdaság megteremtése.“

T. KOZLOV:

A STATISZTIKA A TÁRSADALOM MEGISMÉRÉSÉNEK HATALMAS ESZKÖZE*

A statisztika óriási gyakorlati jelentősége közismert. Sztálinnak e kérdésre vonatkozólag tett kimerítő nyilatkozatai véget vetnek minden téves felfogásnak és „elméletnek“, mely szerint a statisztika a szocializmus korában elhal. A statisztikának a szocialista társadalmi rendben elfoglalt rendkívül nagy jelentősége kitűnik abból a szerepből, amelyet a statisztika a kommunizmus építésének irányításához, a népgazdasági tervek kidolgozásához, azok megvalósításának ellenőrzéséhez elkerülhetetlenül szükséges adatok előkészítése terén betölt. A szovjet statisztika sikereit és eredményeit Lenin és Sztálin gondoskodásának köszönheti.

De ha a statisztika gyakorlati jelentőségének megítélésében a közgazdászok és statisztikusok között nincsenek is ellentétek, a statisztika ismerettani szerepére, a tudományos kutatásban betöltött szerepére és helyére vonatkozólag nem egységes a felfogás. Vannak a statisztikusok között olyanok, akik a statisztikában majdnem az egyetlen eszközt látják, amely a társadalmi élet tömegjelenségeinek vizsgálatában alkalmazható.

A másik végletet azok képviselik, akik a statisztikának nem tulajdonítanak elegendő ismerettani jelentőséget, abban csak egy műszert látnak, amely csak a politikai-gazdaságtani elemzés által megállapított helyzetkép illusztrálására alkalmas.

Lenin a statisztikában látta a társadalom megismerésének egyik leg-hatalmasabb fegyverét. Nem egyszer mutatott rá arra, hogy a gazdasági élet tanulmányozásában a statisztika adatai nélkülözhetetlenek.

„Kritikátlan kritika“ c. értekezésében Lenin ezeket írta: „Nem képzelhető el olyan, Oroszország gazdaságát tanulmányozó közgazdász, aki nélkülözni tudná a zemsztvostatisztika adatait.“¹ Hasonlóképpen lehetetlenségnek tartotta a modern államok gazdasági struktúrájának, e struktúra fejlődésének komoly tanulmányozását a statisztikai adatok figyelembevétele nélkül. Miután megállapította általánosságban a társadalomstatisztika, különösképpen pedig a gazdasági statisztika által elért eredményeket, Lenin így ír:

„A modern állam gazdasági rendszerét és ennek fejlődését érintő számos kérdés, még hozzá rendkívül fontos kérdés, amelyeket korábban általános elgondolások és hozzávetőleges adatok alapján döntöttek el, ma nem fejthető csak ki valamelyest is komolyan olyan tömeges adatok számbavétele nélkül, amelyeket statisztikai szakemberek valamely ország egész

* Vesztnyik sztatisztiki, Moszkva, 1950, 4. sz., 7—20. old.

¹ Lenin Művei, 4. kiadás, 3. kötet, 556. old. oroszul és Lenin: „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban“, Szikra, Budapest, 1949, 623. old.

területére vonatkozóan meghatározott program alapján gyűjtöttek egybe és összesítették.²

A marxizmus-leninizmus megalapítói rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy a munkásosztály megteremtse a munkásmozgalom statisztikáját. Erről tanúskodnak az I. Internacionálé kongresszusainak statutumai és jegyzőkönyvei, amely kongresszus munkálataiban az irányító szerepet Marx és Engels töltötték be. Az 1866. évi genfi kongresszus határozataiban ez olvasható: „A nemzetközi akcióegységre nézve a legfontosabb intézkedések egyike az, hogy a munkásosztály helyzetének statisztikai vizsgálatát az összes civilizált országokban maga a munkásosztály végi. A munka eredményessége megkívánja mindannak az anyagnak ismeretét, amelynek alakulásában irányítólag közre kell működni. Ily nagy ügyet vállalva, a munkások bebizonyítják, hogy sorsuk irányítását képesek saját kezükbe venni.”³

Amikor Lenin annak szükségességét indokolta, hogy a kapitalizmusban a munkások megteremtsék sztrájkstatisztikájukat, ezeket írja: „A munkások szempontjából óriási elméleti és gyakorlati jelentősége van annak, hogy a sztrájkoknak teljes, pontos és észszerűen feldolgozott statisztikája gyorsan lásson napvilágot. E statisztika értékes anyagot szolgáltat mind a munkásmozgalom világcéljai felé vezető nagy útnak, mind pedig a küzdelem legközelebbi aktuális feladatainak megvilágítására.”⁴

A statisztika óriási ismerettani jelentőségét nemcsak az ismertetett idézetek bizonyítják, amelyek számát könnyű volna szaporítani, hanem bizonyítja az is, hogy a statisztika milyen kiváló helyet tölt be Marx—Engels—Lenin—Sztálin munkáiban.

Miben áll tehát a statisztika óriási ismerettani jelentősége? Mi a statisztika valóságos szerepe és jelentősége a társadalmi és gazdasági jelenségek elemzésében?

Mielőtt ezekre a kérdésekre válaszolnánk, rá kell mutatnunk arra, hogy a tudományos elemzésben mik a statisztika alkalmazásának azok az állandó jellegű feltételei, amelyeknek szemmel tartása mellett lehet csak annak óriási ismerettani jelentőségéről beszélni.

A statisztika adatok helyes alkalmazásának feltételei

A statisztikai adatok alkalmazásának és felhasználásának szükségszerű előfeltétele az adatok megbízhatósága. A statisztikai adatoknak a társadalmi és gazdasági folyamatokat helyesen és pontosan kell visszatükrözniök. A statisztikai adatok helyes voltát a statisztikai adatgyűjtésnek, az adatok összesítésének és csoportosításának jellege dönti el. Erre, mint ismeretes, Lenin és Sztálin nem egyszer mutattak rá.

Azokat a statisztikai adatokat, amelyeket valamely feladat megoldásánál fel akarunk használni, minden oldalú, mélyreható értékelésnek és elemzésnek kell alávetnünk. Az értékelésnek az adatszerzés módjainak tisztázásával kell kezdődnie és az adatfeldolgozás módszerének eldöntésével végződnie, ideértve az összesítést, a csoportosítást és a mutatószámok kiszámítását.

² Lenin Művei, 4. kiadás, 16. kötet, 391. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1950, 86. old.

³ Az I. Internacionálé kongresszusainak és konferenciáinak jegyzőkönyvei. Londoni konferencia, 1936, 180. old.

⁴ Lenin Művei, 4. kiadás, 19. kötet, 289. old., oroszul.

A polgári statisztika adatainak felhasználásában sosem szabad elfeledni, hogy a statisztika a modern kapitalista országokban egy kisszámú imperialista polgárság érdekeinek van teljesen alárendelve. A kapitalista rendszer védelme és megszilárdítása az alapvető és fő rendeltetése. E célnak megfelelően a polgári statisztika az adatok elferdítésének és meghamisításának különféle eljárásait alkalmazza mind az adatgyűjtés folyamán, főleg pedig az adatok feldolgozása során. Mindamellet kritikai értékeléssel és megfelelő feldolgozással a polgári statisztika adatai is felhasználhatók a kapitalista rendszer hibáinak és sebeinek feltárására. A polgári statisztika adatainak ilyen felhasználására klasszikus mintákat tartalmaznak a marxizmus-leninizmus megalapítóinak nagyszámú munkái.

A statisztikai tudomány sok évre terjedő története folyamán kidolgozta mind az adatgyűjtésnek és feldolgozásnak, mind pedig az adatok elemzésének szabályait és módszereit. E téren nagy érdemei vannak a szovjet statisztikai tudománynak. A statisztika elméletének kifejtésében rendkívül kiváló szerepük van Leninnek és Sztálinnak: ők állapították meg az irányelveket, szabályokat, törvényeket, amelyeknek szem előtt tartása nélkül tudományos statisztikát el sem lehet képzelni. Ezek az elvek, szabályok, törvények — a statisztika sokoldalú alkalmazásának klasszikus példái mellett Lenin és Sztálin műveiben — szilárd és megbízható alapot nyújtanak arra nézve, hogy hogyan kell a statisztikát gyakorlati, és ismeretani problémák megoldásában helyesen alkalmazni, ideértve a statisztikai kutatás egységes folyamatának összes fázisait (megfigyelés, tudományos feldolgozás és elemzés).

A statisztika elméletével foglalkozó tankönyvek nagyrésze sztereotip frázisokat tartalmaz arra vonatkozólag, hogy a statisztikának előzetes társadalom-gazdasági elemzésre van szüksége, de az 1949-ben megjelent „Bírósági statisztika“ c. tankönyv az „előzetes“ szóhoz már hozzáfűzi az „utólagos“ szót is. Ezek a frázisok, toldással vagy toldás nélkül, távolról sem fejezik ki a társadalomgazdasági jelenségek társadalomgazdasági és statisztikai elemzésében fennálló kölcsönös összefüggések lényegét. Teljesen helytelen az a nézet, amely a kutatás egységes folyamatát elszigetelt részekre képes darabolni és amely lehetségesnek tartja azoknak a határoknak megállapítását, ahol az előzetes társadalomgazdasági elemzés végződik és a statisztikai elemzés kezdődik, és ahol a statisztikai elemzés végétér és kezdetét veszi az utólagos társadalomgazdasági elemzés. Még helytelenebb az elemzés összekötő láncszemeit a „megfelelő tudományok“ között szétosztani. Valójában nem magukban álló adatokat elemzünk, hanem folyamatokat, amelyeknek ezek az adatok visszatükrözései. Ezért szó sem lehet adatok elemzéséről, ha nem ismerjük a jelenségek fejlődésének törvényeit, jellegét, lényegét. Akit nem a helyes elmélet vezet, az a tényeket, az adatokat nem tudja helyesen értékelni, a valóságot helyesen elemezni. „A statisztika csak akkor képes a különböző időszakokban és különböző országokban fizetett munkabér normáját igazán elemezni, ha megértette azokat a viszonyokat, amelyek a jövedelem kialakulásában közreműködtek“ — írta Marx.⁵

A társadalmi jelenségek statisztikai és társadalomgazdasági elemzésének összefüggésére vonatkozó kérdés helyes megoldását a marxizmus-leninizmus megalapítóinak munkáiban találjuk meg.

⁵ Marx: A tőke, 1949, III. kötet, 249. old., oroszul.

A statisztika és a politikai-gazdasági elemzés szerves egységének klasszikus mintaképe Leninnek „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban“ c. munkája. E mű első fejezetében Lenin elméleti szempontból vizsgálja a kapitalizmus belső piacának kérdését, a további fejezetekben — különféle statisztikai adatok felhasználásával — a tényeken alapuló formák elemzését és általánosságban az oroszországi kapitalizmus fejlődésének képét rajzolja meg. „Az I. fejezetben — mondja Lenin az előszóban — a lehető legrövidebben az elvont közgazdaságtannak a belső tőkés piac kérdésére vonatkozó alapvető elméleti tételeit vizsgáljuk. Ez mintegy bevezetőül szolgál a mű további, tényeken felépülő részéhez s a későbbi fejtegetések során szükségtelenné teszi az ismételt hivatkozást az elméletre.“⁶

Az első fejezetben Lenin főleg azt a kérdést vizsgálja, hogy a kistermelő tönkremenése a termelés árugazdasági módszeréről a kapitalista módszerre való átmenetében a belső piac kialakulására vezet-e. „Nem érintjük itt e folyamat oroszországi, ténybeli adatait — a következő fejezetekben részletesen vizsgáljuk majd ezeket az adatokat. Ezúttal a kérdést tisztán elméletileg vetjük fel, t. i. az árutermelés kérdését általában annak tőkés termelésévé való átalakulása során.“⁷

Az árugazdaság fejlődésének törvényeit vizsgálva, Lenin arra a következtetésre jut, hogy a kistermelők tönkremenése a fejlődő árugazdaságban a belső piac bővülését, nem pedig szűkítését jelenti.⁸

A következő fejezetekben Lenin, a statisztika adatainak felhasználásával, az oroszországi belső piac kialakulásában végbemenő és megjelenési formáiban gazdag folyamat egyes oldalainak tényleges elemzését, konkrét ábrázolását adja. Lenin elemzésének alapja az az elszakíthatatlan kapocs, amely a statisztikai adatokat és a politikai-gazdasági viszonyok egész struktúráját összeköti. Nevetségessé teszi a narodnyik Vihljájevnek és Csernyenkovnak azt a törekvését, hogy a gazdasági elemzést csupasz statisztikával, „számolódsi játékkal“ helyettesítsék; ezután így ír: „Csernyenkov azonban csak gondolja, hogy én a statisztikákból vonok le következtetéseket s közben megfeledkezem a gazdasági életről.“⁹

Egy másik helyen Lenin megjegyzi, hogy Posztnyikov „A délorosz parasztgazdaság“ c. művében a zemsztvostatisztikának rendkívül értékes adatait gondosan gyűjtötte össze és dolgozta fel; ugyanakkor hangsúlyozza azonban, hogy „a szerző, minthogy *nem vezeti semilyen elmélet* (a kiemelés T. Kozlovtól), egyáltalában nem tudta az általa feldolgozott adatokat értékelni s a ‚rendszerbályok‘ szélsőségesen szűk látószögéből tekintette azokat és mindenféle terveket kovácsolt a ‚földművelő-manufaktúrási üzemi obscsinákról‘, a ‚korlátozás‘, ‚kötelezés‘, ‚megfigyelés‘, stb. stb. szükségességéről“.¹⁰

A statisztikának és a gazdaságtannak nélkülözhetetlen szoros kapcsolatára Lenin a „Kritikátlan kritika“ c. értekezésében mutatott rá. Lenin hangsúlyozta, hogy a zemsztvostatisztika alapvető kérdéseiről beszélni

⁶ Lenin Művei, 4. kiadás, 3. kötet, oroszul és Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, Szikra, Budapest, 1949, 8. old.

⁷ U. o. 19. old., ill. 23. old.

⁸ U. o. 20. old., ill. 24. old.

⁹ U. o. 119. old., ill. 136. old.

¹⁰ U. o. 61. old., ill. 67. old.

nemcsak a zemsztvostatisztikusok joga és kötelessége, hanem az összes közgazdászoké. Rámutatott arra, hogyha a zemsztvostatisztika és a közgazdászok munkája külön utakon fog haladni, akkor sem az egyik, sem a másik nem érhet el kielégítő eredményt.¹¹

A statisztika és a politikai-gazdasági elemzés kölcsönös viszonyáról Lenin sok művében szólt, főképp az „Újabb adatok a mezőgazdasági kapitalizmus fejlődéstörvényeiről“ c. munkájában. Lenin idézett munkájában a földművelésnek a kapitalista társadalomban megnyilvánuló nem-kapitalista jellegű fejlődését elméleti szempontból vizsgálva, ezt írta: „További fejtegetéseim során ezzel az elmélettel kívánok foglalkozni és azon leszek, hogy általános képet nyujtsak az amerikai mezőgazdasági kapitalizmusról, mert hiszen a polgári közgazdászok egyik főhibája éppen az, hogy az egyes nagyobb vagy kisebb jelentőségű tényeket, az egyes nagyobb vagy kisebb jelentőségű számadatokat kiragadják a nemzetgazdasági viszonyok egészéből“ (kiemelés T. Kozlovtól).¹² Az Egyesült Államok hivatalos statisztikáját (az 1900. évi 12. mezőgazdasági összeírásról és az 1910. évi 13. mezőgazdasági összeírásról) használva, Lenin ezeket az adatokat „a politikai gazdasági viszonyok általános összefüggésében“ elemzi; ez összefüggések alapján „a tényeken felépülő pontos összefoglalásokat és következtetéseket vont le a tőkés társadalomban végbemenő mezőgazdasági fejlődést illetőleg“ és kimutatta e fejlődés törvényeit.¹³

A gazdasági jelenségek számszerű jellemzésének és elméleti megvilágításának nélkülözhetetlen szerves egységére nem egyszer mutatott rá Sztálin elvtárs. A SzK(b)P Központi Bizottságának XIV. kongresszusán tartott politikai beszámolójában a számszerű adatok ismertetése előtt szükségesnek tartja megjegyezni, hogy „a szocialista gazdasági rendszer építése érdekében kifejtett munkánkat meghatározó néhány általános kérdést is tisztázni kell“.¹⁴ Sztálin főképp az akkor fennállott társadalmi és gazdasági formákat jellemzi behatóan: „Azért akartam néhány szót szólni erről az öt termelési formáról, mert e néhány szó nélkül nehéz lenne megérteni az ismertetni kívánt számadatokat és az iparunk fejlődésében mutatkozó irányt, annál is inkább, minthogy Lenin erről a társadalmi rendszerünkben megnyilvánuló öt termelési formáról annakidején igen részletesen beszélt s figyelmeztetett bennünket arra, hogy számolnunk kell ezeknek a formáknak építő munkánkban megnyilvánuló egymásközötti harcáról.“¹⁵

A politikai-gazdasági viszonyokkal általános kapcsolatban levő statisztikai adatoknak klasszikus elemzését nyújtotta Sztálin elvtárs „A gabonafronton“ c. munkájában; erre az elemzésre aztán rendkívül fontos elméleti, politikai és gyakorlati következtetéseket épített fel. Sztálin feltárja az Októberi Forradalom utáni időszak gabonatermelésének struktúráját, a háborúelőtti helyzethez viszonyítva; adatokat idéz, amelyekből szemléletesen kiténik ezek között az időszakok között mutatkozó különbség általá-

¹¹ Lenin Művei, 4. kiadás, 3. kötet, 556. old., oroszul és Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, Szikra, Budapest, 1949, 623. old.

¹² Lenin Művei, 4. kiadás, 12. kötet, 6-7. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről. Szikra, Budapest, 1951, II. kötet, 207-208. old.

¹³ U. o. 87. old., III. 294. old.

¹⁴ Sztálin Művei, 7. kötet, 297. old., oroszul.

¹⁵ U. o. 304. old. és „Szovjet statisztikusok a szocialista statisztikáról“, Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1950, 114. old.

ban a gabonatermelés, főleg pedig az árugabonatermelés alakulása szempontjából. Sztálin megállapítja azt a tényt, hogy a közép- és kisparaszti gazdaságok az Októberi Forradalom utáni időszakban főgabonatermelőkké lettek, míg annakelőtte csekély mennyiségű árugabonát termeltek; azután zseniálisan mutat rá a mezőgazdaság átalakításának arra az útjára, amely a Szovjetunióban a szocializmus felépítésének feladatát lehetővé tette. Sztálin elvtárs az osztályellenség ügynökeiként leplezi le azokat, akik a kapitalista elemek érdekében a kulák gazdaságok fejlesztését ajánlják, és feladatul tűzi ki a parasztgazdaságok kollektivizálását, és a szovhozok további fejlesztését. E feladatok sikeres megoldása gyökeresen átalakította a Szovjetunió falvait és likvidálta azokat az átmeneti gabonaneheztségeket, amelyekbe az ország a felépítési időszak végén jutott.

Az itt vizsgált kérdésre vonatkozólag lehetne még sok más nyilatkozatot idézni Lenin és Sztálin műveiből, de a bemutatott idézetek is elegendők arra, hogy belőlük helyes végkövetkeztetéseket vonjunk le.

A politikai-gazdasági elemzéstől elszakított statisztikai elemzés meddő vállalkozás; ez nem statisztikai elemzés, hanem „játék a számokkal“, „statisztikai gyakorlatozás“.

Csak a politikai-gazdasági viszonyokkal általános összefüggésben levő, csak ezeknek a viszonyoknak elemzésével elszakíthatatlanul összekötött statisztikai elemzés tökéletes, tudományosan megalapozott és csak ez vezethet valóban olyan eredményekre, amelyekből helyes elméleti és gyakorlati következtetéseket lehet levonni. Magától értetődik, hogy olyan statisztikáról van szó, amely a marxista-leninista elmélet alapján épül fel.

A statisztikai adatok elemzése és a valószínűség elmélete

Leninnek és Sztálinnak nagyszámú munkái, amelyekből fent a statisztika adatainak klasszikus felhasználására vonatkozólag egyes példákat idéztünk, mutatják, hogy csak a politikai-gazdasági elemzéssel eltérhetetlen kapcsolatban levő statisztika felhasználása teszi lehetővé a tényeken alapuló társadalmi jelenségek mélyreható és sokoldalú tanulmányozását, azoknak számszerű helyes megvilágítását. A bennük végbemenő folyamatok megmagyarázása végett Lenin és Sztálin nem építenek fel kiegészítő elméleteket vagy sémákat. A társadalmi élet jelenségeinek fejlődésére a magyarázatot mindig magukban ezekben a jelenségekben, azok jellegében, sajátosságában keresik és felkutatják azokat a legfőbb okokat, amelyekből a társadalom termelőerőinek és a termelési viszonyoknak összes lényeges változásai származnak.

Egyes statisztikai tankönyvek szerzői más úton jutnak el a statisztikai adatok elemzéséhez. A tisztára mennyiségi viszonyok terén egyes formális konstrukcióktól irányítva a társadalomgazdasági élet jelenségeinek megismeréséhez a kulcsot a valószínűség elméletének elvont sémáiban látják. Egyesek közülük (V. J. Romanovszkij, V. Sz. Nyemcsinov, A. Ja. Bojarszkij) azt tartják, hogy a valószínűség elmélete a maga tételeivel, sémáival szilárd alapot nyújt a statisztika adatainak elemzéséhez. Azt javasolják, hogy a statisztikai tényeket ne egymással állítsák szembe, hanem az egyes elvont mennyiségeknek a társadalmi jelenségek jellegével semmi-féle kapcsolatban nem levő konstrukcióiból folyó lehetséges értékeivel.

A valószínűségi elmélet tételei, amelyek a nagyszámok törvényének neve alatt ismeretesek, bizonyos, nagyon korlátozott feltételek között helytállóak, amikor az egyes eseteknek egyenlő lehetősége és egymástól való függetlensége alapvető jelentőségű. A reprezentatív megfigyelések esetében, egyes más kérdések megoldásában, amikor e feltételek teljesülése lehetségesnek látszik, a valószínűség elméletének tételei alkalmazásra találhatnak. A legnagyobb fokú tévedés volna azonban ezeknek a sémáknak általában a társadalomra, főképp pedig a mi tervgazdaságunkra való kiterjesztése. A társadalom az elemeknek nem mechanikus halmazata, amelyben bármilyen kombináció lehetséges (úgy, ahogy a különféle golyók kombinálódhatnak, amikor az urnából kihúzzuk azokat, vagy ahogy kártyázás közben osztás alkalmával kombinálódnak a kártyák). Lenin maró gúny tárgyává tette azokat, akik a társadalmat nem állandó fejlődésben levő, élő szervezetnek tekintik, hanem gépiesen egybekapcsolódó és az egyes társadalmi elemek mindenféle önkényes kombinációját megengedő valaminek.¹⁶

Miután megállapította Marx érdemeit a társadalmi fejlődés tudományos elméletének a megalapításában, Lenin ezeket írta: „Ahogy Darwin véget vetett annak a felfogásnak, hogy az állat- és növényfajokat mi sem köti össze egymással, véletlenül keletkeztek, „isten alkotásai” és változhatatlanok, s elsőnek fektette a biológiát teljesen tudományos alapra annak megállapításával, hogy a fajok változékonyak és folytonosság áll fenn közöttük, — úgy Marx is véget vetett annak a felfogásnak, hogy a társadalom az egyének mechanikus halmaza, amelyen a felsőbbség (vagy ami ugyanaz: a társadalom, a kormány) tetszésszerű változtatásokat eszközölhet, amely véletlenül keletkezik és változik —, ő volt az első, aki a szociológiát tudományos alapokra fektette...“¹⁷

Azok a kísérletek, amelyek a statisztikai adatok elméleti alapjait a minőségüktől megfosztott sokaságok elvont sémáira akarják leegyszerűsíteni, a gyakorlati élettől való elszakadásra és a statisztikának mint tudománynak tartalmát megállapító legfontosabb lenini-sztálini tételek elferdítésére vezetnek. A sémák bálványozása, azoknak önmagukban rejlő jelentőséggel való ellátása formalizmusra vezet. A jelenség lényegének, minőségének elemzése helyett tisztára számszerű vizsgálódásokat végeznek. Feltevésük az, hogy a pusztán számszerű elemzés a jelenség minőségének feltárására vezethet. A statisztika elméletének egyes írói végeredményben a minőségi elemzést alárendelik a számszerű ellenőrzésnek, bár gyakran hirdetik a minőségi elemzés elsőbbségét.

A statisztikai tudományban mutatkozó formalizmus abból ered, hogy fő módszertani problémáit idealisták módjára akarják megoldani. A statisztika sztochasztikus (valószínűségi) alapjának képviselői a statisztika reális tárgyának tanulmányozását saját szubjektív, tisztára spekulatív elképzeléseik vizsgálatával helyettesítik. Az az óhajuk, hogy a valóságot mindenáron hozzáidomítsák az eleve megkonstruált elvont sémákhoz, magának a valóságnak hamis felfogására vezet.

¹⁶ Lenin Művei, 4. kiadás, 1. kötet, 148. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1951, 165. old.

¹⁷ U. o. 124. old., ill. 139. old.

A statisztika által tanulmányozott ténybeli objektumokat a valószínűségi, formalista-matematikai statisztika hívei nem objektíve létezőknek, hanem bizonyos különös sztochasztikus folyamatok szüleményének tekintik; e folyamatok lényege és működő mechanizmusa senki előtt sem ismert. „Nagyszámú tapasztalat győz meg bennünket — írja V. I. Romanovszkij — a sztochasztikus folyamatok létezéséről, bár *lényegük és mechanizmusuk mindeddig homályosak előttünk* (a kiemelés T. Kozlovtól). Ténylegesen, végső reális formában, statisztikai „kollektíveket“ alkotnak, vagyis absztrakt kifejezésben: az ezektől a „kollektívektől“ való eltérések alá vannak vetve a valószínűségi elmélet tételeinek.“¹⁸

Ugyanezekkel a misztikus tulajdonságokkal ruházzák fel a formalista-matematikai statisztika hívei az általuk feltalált, úgynevezett „statisztikai törvényszerűséget“. A Nagy Szovjet Enciklopédia ezt a meghatározását adja: „Statisztikai törvényszerűség: a törvényszerűség egy különös formája, amely a homogén objektumok mozgását állapítja meg“. (Kiemelés T. Kozlovtól.)¹⁹

A statisztikai törvényszerűségnek nem csupán azt az erőt tulajdonítják, hogy „mozgást állapít meg“, hanem azt is, hogy az esetlegességet szükségszerűséggé alakítja át. „Önmagában minden egyes jelenség esetleges, de az esetleges jelenségeknek tömeggé való halmozódása szükségszerűségre vezet“. (A kiemelés T. Kozlovtól.)²⁰

Ezekből tehát az következik, hogy nem az anyag és ennek mozgásformái játszanak elhatározó szerepet, hanem valami egyetemleges „statisztikai törvényszerűség“. Azokat a szükségszerű kapcsolatokat, amelyek a végbemenő objektív folyamatok materiális természetében gyökereznek, véletlenszerűségre fokozzák le. A véletlenszerűség a szükségszerűség megjelenési formájából önmagától alakul át szükségszerűséggé. Nem kelt tehát csodálatot az, hogy a „statisztikai törvényszerűség“ hirdetői között vannak olyanok, akiknek elgondolásában a törvényszerűség olyan szubjektív kategória formájában lép fel, amely a „megfigyelések számától“ függ.

„A megfigyelések számának fokozásával — írja például Ja. I. Lukomszkij — *bukkan fel* (kiemelés T. Kozlovtól) a törvényszerűség, amely a tárgyak adott fajtájának sajátága és amely ezt a fajtát más fajtáktól megkülönbözteti.“²¹

Ez a „törvényszerűség“ azonban csak „a megfigyelések számának korlátlan növelése legfelső fokán“ valósul meg.²² Ezért a statisztikára, amely korlátolt számú megfigyeléssel dolgozik, az a feladat hárul, hogy korlátolt számú adatok alapján „tárja fel azt a törvényszerűséget, amely az anyagban rejlik és amely a megfigyelések igen nagy száma esetén *megjelennek*“. (A kiemelés T. Kozlovtól.)²³

A statisztikai törvényszerűségekre és a statisztika feladataira vonatkozó idézett elgondolások nagyon jellemzők. Elejétől végig kitaláltak, a gyakorlati statisztikai munkától elszakadtak, ezek szerzői formalista és idealisztikus elgondolásairól tanúskodnak.

¹⁸ Romanovszkij: Matematikai statisztika, 1938, 15. old. oroszul és „Szovjet statisztikusok a szocialista statisztikáról“, Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1950, 117. old.

¹⁹ Nagy Szovjet Enciklopédia, 52. kötet, 769. old., oroszul.

²⁰ U. o.

²¹ Lukomszkij: Bevezetés a statisztika elméletébe. Gyakorisági sorok, Moszkva, 1947, 5. old., oroszul.

²² U. o. 82. old.

²³ U. o. 79. old.

A tények szilárd alapja és a statisztika szerepe ez a. ap megteremtésében

A társadalmi jelenségek annyira bonyolultak, és annyira sokfélék, hogy tanulmányozásuk végett a megvizsgálandó problémára vonatkozó összes tények, adatok sokaságát kell vennünk. A tények szilárd alapjára van szükség.

A statisztikát illeti meg az a kiváló szerep, hogy a valóságot híven visszatükröző adatokat megállapítsa és összegyűjtse. Az átgondoltan megállapított, racionálisan megszervezett, a társadalomgazdasági folyamatok egész sokféleségét és minden oldalát felölelő statisztika a tények összegyűjtésének, a tények rendszerezésének pótolhatatlan szerve. A statisztikai tudomány a szükséges adatok begyűjtésére racionális eljárásokat dolgozott ki és megállapította azok összesítésének és feldolgozásának módszereit.

Sok fontos, megismerési jelentőséggel bíró tényt csak a statisztikai adatok alapján lehet megállapítani. „Újabb adatok a mezőgazdasági kapitalizmus fejlődéstörvényeiről“ c. munkájában a négereknek az Egyesült Államokbeli helyzetét jellemezve, Lenin idézte azokat az adatokat, amelyek a négerek alacsony kultúrfokát mutatják a fehérekéhez viszonyítva. A négerek között az írni-olvasni nem tudók száma 1900-ban 7-szer nagyobb volt, mint a fehérek között (44,5% 6,2%-kal szemben). Ezeket az egymásra vonatkoztatott, korrelatív számokat Lenin „apró. statisztikai ténynek“ nevezte. 1900-hoz viszonyítva — többi között — az Egyesült Államokbeli négerek helyzete is rosszabbodott. Erről új statisztikai adatok tanúskodnak. Azok szerint az adatok szerint, amelyeket az ENSz Gazdasági és Társadalmi Tanácsának 10. ülésén a Szakszervezetek Világszövetsége „A munkások ellen fajuk és bőrszínük alapján foganatosított megkülönböztető jellegű gazdasági és társadalmi rendszabályok megszüntetése“ címen tartott beszámolójában idézett, 1943-ban az Egyesült Államokbeli négermunkások összlétszámából csak 3% volt szakképzett munkás és mester. A négerek az Egyesült Államokban főként községi intézményekben szolgálként, portásokként és egyéb gyengén fizetett munkahelyeken dolgoznak. E foglalkozásokban a négerek százalékszámára 74—92%. Az 1949. évi adatok szerint a fehérek között a családok 44,7%-nak van évi 2500 leértékelt dollárnál kisebb jövedelme, míg az ilyen négercsaládok száma 76,1%-ot tesz ki.

Lenin a pontos, vitathatatlan statisztikai adatokról sok munkájában tesz említést és azok elemzése alapján megfelelő elméleti és gyakorlati következtetéseket vont le.

Az „Objektív adatok a munkásmozgalom különböző áramlatainak erejéről“ c. értekezésében Lenin 1914 júniusában különösen hangsúlyozta annak szükségességét, hogy az oroszországi munkásmozgalom különböző áramlatainak erejére vonatkozólag minden erővel gyűjteni, ellenőrizni és tanulmányozni kell az objektív adatokat, amelyek nem egyes személyek és csoportok, hanem a tömegek viselkedésére és hangulatára vonatkoznak, azokat az adatokat, amelyeket bármily írni-olvasni tudó ember ellenőrizhet.²⁴ Megállapítja a különböző értelmiségi csoportoskáknak (a „vperjodistáknak“, a plehanovistáknak, a trockistáknak) szubjektívizmusát, akik

²⁴ Lenin Művei, 4. kiadás, 20. kötet, 355—356. old., oroszul és Lenin: Válogatott művek, I. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 874. old.

saját kívánságaikat, saját értékeléseiket úgy állítják be, mint a munkások akaratát, mint a munkásmozgalom szükségleteit, majd összeállít egy összefoglalást a munkásmozgalom különböző irányzatainak erejét ábrázoló, meglevő objektív adatokról. „Aki a szubjektív értékeléseknek és ígéreteknek akar hinni, hadd menjen a ‚csoporthoz‘ — írta Lenin —, mi csak azokat hívjuk, akik az objektív tényeket akarják megvizsgálni. Ezek a tények a következők...“²⁵

Megadván a szükséges magyarázatokat²⁶ Lenin a befejezésben így ír: „Az objektív adatok azt mutatják, hogy egyedül a pravdizmus a burzsoáziától tényleg független, marxista, proletár áramlat, amely a munkásoknak több mint 4/5-ét (1914-ben a likvidátorokhoz viszonyítva a munkáscsoportok 81,1%-át) szervezi és egyesíti. A likvidátorság és narodnyik irányzat kétségtelenül polgári — demokratikus, nem pedig munkás áramlatok“.²⁷

Lenin rendkívüli jelentőséget tulajdonított a kapcsolataikban és kölcsönös összefüggéseikben vett tények sokaságának. „Statisztika és szociológia“ c. befejezetlen munkájában határozottan mutat rá a statisztikának arra a pozitív szerepére, hogy megteremti a pontos és vitathatatlan tények alapját, amely a társadalmi jelenségek bármely tudományos elemzésében nélkülözhetetlen. Rámutatván arra, hogy milyen abszolút tarthatatlan a burzsoá közgazdászok és statisztikusok között elterjedt eljárás, amely a társadalmi jelenségek tanulmányozásában egyes elkülönített tényeket ragad ki, Lenin hangsúlyozta:

„A tények, ha egészükben és összefüggéseikben vesszük őket, nemcsak ‚makacsok‘, hanem kétségtelenül bizonyító erejűek is. Ha az egyes tényeket az egészből, az összefüggésükből kiragadjuk, ha azok nem teljesek, vagy önkényesek, akkor nem tekinthetők többnek, mint pusztá játéknak vagy még annál is rosszabbnak.“ Ebből az alábbi következtetést vonta le: „... meg kell kísérelni olyan alap meghatározását, amelyre támaszkodni lehetne és amellyel össze lehetne hasonlítani azokat az ‚általános‘, ‚példaként‘ kiragadott tételeket, amelyekkel napjainkban bizonyos országokban oly mértékűen visszaélnek. Hogy ez tényleges alap legyen, nem az egyes tényeket kell venni, hanem a tényeknek a szemlélendő kérdéshez tartozó összeségét, egyetlen kivétel nélkül... Ezekből a megfontolásokból kiindulva határoztuk el, hogy foglalkozunk a statisztikával“.²⁸

A statisztika segítségével megállapított tények óriási jelentősége a társadalmi jelenségek tanulmányozása szempontjából elvitathatatlan. Szerepük az elméleti kutatásban rendkívül nagy. Marx zseniális alkotása, „A Tőke“, óriási adattömeg áttanulmányozásának eredménye. Marx e műben a kapitalista gazdasági rendszerben működő törvényeknek mélyreható elemzését azoknak az adatoknak óriási halmaza alapján adta, amelyeket nem kevesebb, mint 25 évig tanulmányozott. „A Tőké“-ben kifejtett eszmék a tényekhez alapuló anyag egész Mont-Blanc-ját koronázzák.

Lenin sokszor nyilatkozott a statisztika adatainak a marxizmus elméleti tételeit bizonyító szerepéről. „Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén“ c. munkájában azt írta, hogy: „De azok az adatok, amelyek

²⁵ Lenin Művei, 4. kiadás, 20. kötet, 356. old., oroszul és Lenin: Válogatott művek, I. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 876. old.

²⁶ U. o. 356—358., ill. 876—879. old.

²⁷ U. o. 360., ill. 879. old.

²⁸ Lenin Művei, 4. kiadás, 23. kötet, 266—267. old., oroszul és „Szovjet statisztikusok a szocialista statisztikáról“, Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1950. 112. old.

a csoportok kölcsönös viszonyáról, továbbá arról tanúskodnak, hogy a gazdag obszcina-tagok elhalásszák a bérelt földet a vagyontalanok elől, hogy az előbbieket béreseket alkalmaznak, az utóbbiak viszont bér munkásokká válnak, stb., stb., stb. — mindezek az adatok alátámasztják és vitathatatlaná teszik a marxizmus következtetéseit. Azt a kérdést, hogy milyen jelentősége van az obszcinának Oroszország gazdasági fejlődésének iránya tekintetében, ezek az adatok *visszavonhatatlanul eldöntik*, mert éppen a valóságos (és nem kiagyalt) obszcinának ez a valóságos irányzata az, amit adataink kimutatnak²⁹.

Érthető, hogy a statisztikai adatok azt az óriási jelentőséget, amelyről az előzőekben volt szó, csak abban az esetben érik el, ha azokat helyes kiinduló elméleti tételek alapján vizsgáljuk a gazdaság-politikai összefüggések általános kapcsolatában. Hogy a tények, adatok tömkelegébe el ne merüljünk, soha sem szabad szem elől tévesztenünk a legkisebb jelenség kapcsolatát sem a társadalmi viszonyok struktúrájával és ezek fejlődésével. Maguk a tények is magyarázatra szorulnak, amelyet csak helyes elmélet adhat meg. Az oroszországi parasztgazdaságok bomlását jellemző adatokról szólva Lenin hangsúlyozta:

„Mindezek közismert, réges-régen megállapított tények, amelyek egyedüli magyarázata a mi „obszcina“ parasztgazdaságunkat is burzsoáziára meg proletariátusra bomlasztó árugazdaság törvényeiben rejlik“.³⁰

A statisztika mint a gazdaságpolitikai valóság ábrázolásának eszköze

A társadalmi jelenségek tudományos elemzésének legelső feladata, hogy tisztázza azok társadalmi osztályjellegét, megállapítsa fejlődésük törvényeit. „Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén“ c. munkájában az agrárviszonyokat jellemezve, Lenin megjegyezte, hogy „az oroszországi agrárkérdés terén folytatott mindennemű kutatás első feladata az agrárviszonyok osztálytartalmának jellemzése céljából szükséges alapvető adatok megállapítása. S csak miután tisztáztuk, hogy milyen osztályokkal és a fejlődés milyen irányzatával van dolgunk, csak akkor lehet szó a részletkérdésekről, a fejlődés üteméről, az általános irányzat egy vagy másfajta változatairól, stb.“³¹

Ugyanezt a gondolatot hangsúlyozta Lenin „A szociáldemokrácia agrárprogramja az első orosz forradalomban“ c. munkájában. Az orosz földtulajdon XX. század eleji megoszlásáról szóló adatokat idézve írta: „Mindenki, aki a társadalomgazdasági statisztikában valamelyest jártas, megérti, hogy ez a kép csak megközelítően hű. Ránk nézve azonban nem azok a részletek fontosak, amelyekbe a liberális-narodnyik irány közgazdászai maguk belefutnak és belefotják a dolog lényegét, hanem a folyamat osztálytartalma“.³²

Ha pedig a folyamat osztályjellege, a folyamat tartalma tisztázva van, akkor egy másik, ép oly rendkívül fontos feladat áll elő: a folyamatot ábrázolni kell a maga konkrét körülményeiben, fejlődésében. Az e téren felmerülő kérdések nagyon sokfélék. A folyamat általános képe mellett

²⁹ Lenin Művei, 4. kiadás, 15. kötet, 108. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1951, II. kötet, 63. old.

³⁰ Lenin Művei, 4. kiadás, 1. kötet, 92–93. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1951, 106–107. old.

³¹ Lenin Művei, 4. kiadás, 15. kötet, 107. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1951, II. kötet, 62. old.

³² U. o. 136. old., oroszul.

fel kell mérni annak ütemét, felderíteni mélységét, alakulásának formáit, kölcsönös formáit, kölcsönös összefüggéseit, stb., stb. „A tudományos kutató feladata, amennyiben meg akar menekülni attól a vádtól, hogy a tönkremenő és sanyargatott kisföldművesek helyzetének szépítgetése útján akarva vagy akaratlanul a burzsoázia kedvében jár, — írta Lenin az „Újabb adatok a mezőgazdasági kapitalizmus fejlődéstörvényeiről“ c. munkájában — mindenekelőtt és legelsősorban a tönkremenetel egyáltalán nem egyszerű és egyforma ismertetőjeleinek pontos meghatározása; — továbbá az, hogy felfedje ezeket az ismertetőjeleket, felkutassa és a lehetőséghez képest számításba vegye elterjedtségük mértékét és az idők folyamán bekövetkező változásait. (Kiemelés T. Kozlovtól.) A dolognak erre a különösen fontos oldalára a jelenlegi közgazdászok és statisztikusok legkevésbé fordítanak figyelmet.“³³

Mindezeknek a feladatoknak megoldásában nem lehet elég nagyra értékelni a statisztika szerepét.

A szocializmus építése országunkban a szocialista tervgazdaság hatalmas növekedéséhez, a dolgozók anyagi és kulturális helyzetének erős javulásához, jólétük fokozásához, a kultúra és a tudomány felvirágzásához, stb. vezetett. Hogy mindezt megismerjük és a szocialista termelési mód felsőbbbőségét a kapitalista termelési móddal szemben konkrétan kifejezhessük, számszerű jellemzést kell adnunk, pontos mutatószámokkal kell ezt felmérnünk. Ez a feladat statisztikai adatok nélkül megoldhatatlan. De ugyanezt sok más társadalmi tömegjelenségről is el lehet mondani.

A kapitalista országokban a válságok időszakosan megisméltődnek. A politikai gazdaságtan a kapitalista válságok természetét magyarázza. De ez magában még nem elegendő. A válságoknak van kezdetük és végük; a népgazdaság egyes ágait különböző mértékben érintik; a különböző országokban és különböző időszakokban nem egyformán zajlanak le; a lakosság különböző társadalmi csoportjainak életében különböző módon jutnak kifejezésre, stb. Hogy a válság menetét és fejlődését történelmileg konkrét viszonyok között tanulmányozhassuk, annak pontos képét, pontos ábrázolását kell megadnunk. Ezt a feladatot sem lehet statisztika nélkül megoldani.

Statisztikai adatok nélkül hasonlóképpen lehetetlen konkrétan tanulmányozni pl. a földművelés intenzívebbé tételének folyamatát. Lenin megjegyvezvén, hogy a kapitalizmus fejlődésével különböző formákban, a konkrét történelmi és természeti feltételektől függően együttjár a mezőgazdaság belterjesebb művelésének folyamata, így ír: „A műtrágyára fordított kiadásokra, a felszerelések és gépek értékére vonatkozó adatok statisztikailag a legpontosabban fejezik ki a földművelés belterjesebb művelésének fokát.“³⁴

A társadalomgazdasági jelenségeknek tényeken alapuló tanulmányozása folyamán a statisztika segítségével megoldandó konkrét feladatok rendkívül számosak és különfélék. Közülük legfontosabbak a következők:

1. A statisztika általános képet nyújt a politikai-gazdasági tényleges helyzetről.

³³ Lenin Művei, 4. kiadás, 22. kötet, 58. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1951, II. kötet, 263. old.

³⁴ U. o. 28—29. old., oroszul.

„Az oroszországi sztrájkok statisztikájáról“ c. értekezésében Lenin évnegyedek szerint idézi az 1905—1907. évek alatti gazdasági és politikai sztrájkok résztvevőinek számára vonatkozó adatokat. Megállapítja azt a tényt, hogy a sztrájkhullám legnagyobb emelkedését mutató időszakok azokkal a legfontosabb politikai eseményekkel estek össze, amelyek az egész három esztendőt jellemezték; majd így ír Lenin: „A vizsgált három év tekintetében a főszabály, hogy a sztrájkhullám emelkedése az ország egész társadalmi és gazdasági fejlődésének kritikus fordulópontjait jelzi. A sztrájkok statisztikája szemmel láthatóan mutatja a fejlődés fő mozgató erejét.“³⁵ „Statisztikai kép (a kiemelés T. Kozlovtól) alakul ki előttünk (természetesen, távolról sem teljes kép) annak az osztálynak mozgalmáról, amely az események általános irányának főrugója volt. A többi osztályok mozgalma e középpont körül csoportosul, ezt követi, hozzája igazodik vagy szerinte túzi ki célpontját (pozitív vagy negatív irányban), tőle függ.“³⁶

2. A statisztika tárja fel, mutatja ki a társadalomgazdasági viszonyokat, formákat, kapcsolatokat és összefüggéseket.

„Kusztáripari összeírás a permi kormányzóságban“ c. munkájában Lenin pl. azt írta, az összeírás adatai arról győznek meg, hogy „a hihedt ‚kustár‘-termelésben *tisztára kapitalista törvények és viszonyok érvényesülnek*“.³⁷ „Gazdaság és politika a proletárdiktatúra korszakában“ c. munkájában Lenin arra mutatott rá, hogy a gabonatermelésre és fogyasztásra vonatkozó adatok, ha kellően beléjük mélyedünk, „pontos anyagot szolgáltatnak ahhoz, hogy megrajzoljuk Oroszország mai közgazdaságának valamennyi fővonását“.³⁸

3. A statisztika megmutatja, hogy valamely jelenség a konkrét helyi, időbeli viszonyoktól függően milyen formákat vesz fel, megmutatja a jelenségek változásait, elterjedésüknek mértékét, stb.

„Sőt azt lehet állítani, — hangsúlyozta Lenin az 1905. évi forradalomról szóló jelentésében — hogy az orosz forradalom eseményeit, politikai formáinak változásait meg sem lehet érteni, ha ezeknek az eseményeknek és a formák e változásának alapjait nem a sztrájkok statisztikája alapján tanulmányozzuk“.³⁹

4. A statisztika jellemzi a társadalom-gazdasági jelenségek fejlődésének korszakait, feltárja azok különbségeit, stb.

„Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka“ c. munkájában Lenin megállapítja a világ felosztásának tényét, majd így ír: „Következésképpen a gyarmati világpolitika sajátos korszakában élünk. amely a legszorosabb kapcsolatban van a ‚kapitalizmus legújabb fejlődési fokával‘, a finánciókével. Ezért mindenekelőtt a ténybeli adatokkal kell részletesen foglalkoznunk, hogy minél pontosabban meg tudjuk állapítani, miben különbözik ez a korszak az előzőktől és hogyan állnak a dolgok a jelen pillanatban. Itt elsősorban két ténybeli kérdés merül fel: megfigyelhető-e a gyarmati politika erősbödése, a gyarmatokért folytatott harc kiélesedése éppen a fináncióke korszakában és hogyan van ebben a tekintetben a világ a jelen pillanatban felosztva“.⁴⁰

³⁵ Lenin Művei, 4. kiadás, 16. kötet, 377. old., oroszul.

³⁶ U. o.

³⁷ Lenin Művei, 4. kiadás, 2. kötet, 382. old., oroszul.

³⁸ Lenin Művei, 4. kiadás, 30. kötet, 91. old., oroszul és Lenin: Marx, Engels, marxizmus, Szikra, Budapest 1948, 405. old.

³⁹ Lenin Művei, 4. kiadás, 23. kötet, 231. old., oroszul.

⁴⁰ Lenin Művei, 4. kiadás, 22. kötet, 242. old., oroszul és Lenin: Válogatott művek, I. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 978. old.

5. A statisztika konkrétan fejezi ki a jelenségek és az azokat jellemző sajátosságok között levő kapcsolatot és kölcsönös összefüggést.

6. A statisztika felméri a fejlődés ütemét, megmutatja a folyamat fejlődésének mélységét, elterjedésének mértékét, stb.

A Szovjetunió viszonyait illetően a felsorolt mozzanatokat kifejezik: a népgazdasági tervek teljesítésének tényleges menetét mutató jellemzések, a kommunista társadalom építésében elért sikerek sokoldalú megvilágítása, a szocialista gazdasági rendszernek a kapitalista rendszerrel szembeni fölényének szemléletes és pontos kifejezése, a népgazdaság különböző ágainak fejlődésében fellépő kölcsönös összefüggések feltüntetése és pontos jellemzése, továbbá a szovjet társadalom sokoldalú tevékenységének tényeken alapuló ábrázolására vonatkozó más feladat megoldása.

A statisztika szerepe a ténybeli kérdések megoldásában

A konkrét társadalmi jelenségek vizsgálata során olyan kérdések merülhetnek fel, amelyekre elméleti úton nem lehet feleletet adni. Lenin ezeket a kérdéseket ténybeli kérdéseknek nevezte el.

Az Egyesült Államok mezőgazdasági összeírásainak (cenzusainak) adatait elemezve, Lenin megállapította, hogy az Egyesült Államok mezőgazdaságában a földművelésnek intenzívebbé tétele folytán a nagyüzemi termelés sajátos formában szorítja ki a kisüzemi termelést; nevezetesen „a nagyüzemi termelés oly módon szorítja ki a kisüzemi termelést, hogy a földterületüket tekintve „nagyobb”, de kevésbé termelékeny, kevésbé belterjes és kevésbé tőkés jellegű farmokat kiszorítják a földterületüket tekintve „kisebb”, de termelékenyebb, belterjesebb és kifejezettebben tőkés jellegű farmok”.⁴¹

Az egész amerikai földművelésre vonatkozó statisztikai adatok alapján megállapított és bizonyított fenti ténnyel kapcsolatban Lenin azt a kérdést vetette fel, „vannak-e olyan, magát a modern mezőgazdaság technikáját illető feltételek, amelyek a földművelés belterjességének fokozása érdekében a gazdasághoz tartozó földterület méreteinek csökkentését követelik”. Erre a kérdésre, írta Lenin, „sem általános elméleti megfontolások, sem példák nem adhatnak választ. Arról van szó, hogy a technika konkrétan milyen fejlett a földművelés adott viszonyai között és a gazdaság egy bizonyos rendszere szempontjából szükséges tőke konkrétan milyen nagy. Elméletileg bármilyen nagyságú földbe, bármilyen nagyságú, bármilyen tőkebefektetés elképzelhető, de magától értetődik, hogy „ez függ” a meglévő gazdasági, technikai, kulturális, stb. viszonyoktól és a dolog veleje éppen az, hogy milyen viszonyok vannak valamely adott időpontban, valamely adott országban. A példák azért nem megfelelőek, mert az olyan bonyolult, különféle egymásbafonódott és ellentmondásos tendenciák terén, mint a modern mezőgazdaság gazdasági rendszere, mindig található példák az ellentmondásos nézetek alátámasztására. Itt első sorban és inkább, mint bárhol egyebütt, a folyamat egészének, valamennyi tendencia számbavételének és e tendenciák együtthatóinak vagy összegüknek, eredményüknek kimutatására van szükség.”⁴²

⁴¹ Lenin Művei, 4. kiadás, 22. kötet, 65. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1951, II. kötet, 271. old.

⁴² U. o. 60. old., ill. 285. old.

Lenin, hogy a feltett kérdésre feleletet kapjon, a jövedelem főforrásai alapján végrehajtott farm-csoportosítás eredményeit használta fel. Főjövédelmi forrás alapján 3 farmtípust különít el: 1. Széna és gabona; vegyes; 2. Állattenyésztés, gyapot; 3. Főzelékfélék, gyümölcs, tejtermék; összehasonlította ezeket egy farmra eső átlagos földmennyiség szempontjából, az összes földek egy acre-jára⁴³ eső bémunkára, trágyázásra fordított költségek, felszerelések, gépek és az egész állatállomány értéke szempontjából; így jutott Lenin arra a következtetésre, hogy "... az adott technika, a mezőgazdasági tőke felhalmozásának adott foka mellett a 'főzelék' farm kisebb méretét követeli meg: más szavakkal a mezőgazdasági tőkebefektetés és az átlagosnál nem kisebb haszon elérése céljából, a technika jelenlegi állapota mellett a főzelékféléket termelő gazdaságot kisebb földterületen kell megszervezni, mint a szénát és gabonaneműeket termelő gazdaságot".⁴⁴

Még más példákat is lehetne felhozni, amelyek kétségtelenül mutatják azt a fontos szerepet, amelyet a statisztika sok ténybeli kérdés megoldásában játszik.

A statisztika nagy jelentősége ténybeli kérdések megoldásában semmiféle kétséget sem szenved: e kérdések a statisztikának megfelelő módon feldolgozott adatai nélkül nem nyernek helyes megvilágítást.

A statisztika illusztráló szerepe

Múlhatatlanul rá kell mutatnunk a statisztikának még egy nagyon fontos szerepére. Az elméleti általánosítások céljára a tényekből alapot létesít és egyúttal az elméleti elemzés útján megállapított tételek illusztrálásához anyagot szolgáltat. A marxi-lenini politikai gazdaságtan elméleti úton megállapította, hogy a kapitalista termelési mód fejlődésével a termelés központosítása, a kisárutermelők tönkretétele, a munkások helyzetének romlása, stb. jár együtt. Annak szemléltetésére, hogy mindez hogyan érvényesül a valóságban, ezeknek a folyamatoknak tényleges menetét ábrázolni kell. E célra megfelelő módon feldolgozott tényekre, adatokra van szükség. Ezeket elsősorban a statisztika szolgáltatja.

Ilyen természetű illusztrálásra a legmegkapóbb példákat Marx „Tőké”-je tartalmazza, amely az elméleti elemzés útján megállapított tételek illusztrálására az adatoknak és tényeknek nagy sokaságát hozza fel.

Helytelen volna azt hinni, hogy az illusztráció valami mellékes, nem sokat nyújtó, másodrendű dolog, amely figyelmet sem érdemel. Az összes megnyilatkozásaiban és sajátosságaiban vett folyamat ténybeli ábrázolása kiegészíti az elméleti elemzést, azt kifejezőbbé, meggyőzőbbé teszi. Az elméleti úton megállapított társadalomgazdasági kategóriák, típusok, stb. konkrét kifejezést, teljesen határozott, számszerű jellemzést nyernek.

A „Tőke” óriási hatását Lenin többek között azzal magyarázza, hogy szerzője nem szorítkozott a kapitalista rend működését és fejlődését jellemző törvényeknek pusztán elméleti elemzésére, hanem azt a maga egészében ábrázolta, mint élőt mutatta be olvasóinak mindennapos életmódjával, a kapitalista termelési viszonyokban rejlő osztályellentétek tény-

⁴³ Területmérték Angliában és Észak-Amerikában; 4×047 m².

⁴⁴ Lenin Művei, 4. kiadás, 22. kötet, 62. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1951, II. kötet, 268. old.

leges társadalmi megnyilatkozásaival, a tőkés osztály uralmát védő polgári politikai felépítményével, a szabadság, egyenlőség, stb. polgári eszméivel, a polgári családi viszonyokkal együtt.⁴⁵ E célra, mint ismeretes, Marx óriási ténybeli anyagot használt fel, amelynek egyik főforrását a statisztikai adatok szolgáltatták.

A statisztika adataira támaszkodó, illusztrációnak óriási jelentősége kitűnik a gazdasági vilákrízisek sztálini elemzésének azokból a példáiból, amelyeket a Párt XVI., XVII. és XVIII. kongresszusán mondott beszámolóiban nyújtott. Sztálin feltárja a kapitalizmus általános válságának időszakára eső gazdasági válságok természetét, azok sajátosságait, majd fokozatos növekedésük illusztrálására táblázatokat hoz fel, amelyek alapján egy sor nagyon fontos és mélyreható következtetést von le. Ezek a táblázatok megmutatják, hogy az illusztrálásra felhozott adatok és mélyreható elemzésük tették lehetővé a két világháború között a kapitalista országokat megrázkódtató, fokozódó világválságok éles, az igazságnak megfelelő képének megrajzolását.

*

Leninnek és Sztálinnak a statisztika jelentőségéről fent idézett nyilatkozatai, valamint a statisztika klasszikus felhasználását mutató példák ékesen tanúskodnak azoknak a gyakorlati és megismerési feladatoknak sokszerűségéről, amelyeket a statisztika a társadalmi jelenségek vizsgálata során teljesít.

Viszonyaink között a statisztika szerepe és jelentősége óriási módon növekszik. A szovjet statisztika a kommunista rendszerből folyó összes feladatokat megoldja. E feladatok közül a legfontosabbak: feldolgozni és elemezni a megbízható, tudományosan megalapozott statisztikai adatokat, amelyek az állami tervek teljesítésének menetét, a szocialista népgazdaság és kultúra növekedését, a népgazdaság rendelkezésére álló anyagi erőforrásokat és azok kihasználását, a népgazdaság egyes ágainak fejlődésében mutatkozó arányokat és a terv túlteljesítését biztosító rejtett tartalékokat mutatják.

E feladatok még sikeresebb teljesítése végett a statisztika terén minden módon fokozni kell mind a gyakorlati, mind az elméleti munkát.

A statisztikai front dolgozóinak a szovjet statisztika történetének tanulmányozásában és helyes megvilágításában fontos és felelősségteljes feladataik vannak. A számvitel és a statisztika terén a Párt és a kormány utasításainak teljesítése, továbbá a szovjet statisztika rendkívül gazdag gyakorlatának általánosítása a statisztikára vonatkozó lenini-sztálini tanítás minden oldalú, mélyreható kutatása és megvilágítása alapján — a legfontosabb feladatok egyike. Csak ezen az alapon lehet előbbre vinni a statisztikai tudományt, megoldva a kommunista társadalom építésének feladataiból folyó napirendre kerülő kérdéseket.

⁴⁵ Lenin Művei, 4. kiadás, I. kötet, 124. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1951, 138. old.

AZ 1949. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS FŐBB DEMOGRÁFIAI EREDMÉNYEI

A népszámlálás előzetes eredményeiről a Statisztikai Szemle 1949. évi júniusi számában már beszámolt. Ez az első adatközlés még csak a népesség számszerű alakulásáról rajzolhatott képet. Időközben elkészült a népszámlálási anyag teljes feldolgozása. Az eredmények részletes és átfogó képet nyújtanak a népesedés minden fontosabb kérdéséről, rávilágítva a demográfiai, foglalkozási és gazdasági adatok közti összefüggésekre is.

A népszámlálás feldolgozásainak egyik nagy szakasza a szorosabb értelemben népességi vonatkozású — demográfiai és részben kulturális — kérdésekre terjedt ki. Ezeknek a kérdéseknek a feldolgozása rendkívül szétágazó: sok szempontot ölel fel, széles területi részletezésben. A feldolgozási eredményeknek nagy anyagából — egészen nagyvonalú és átfogó kép felvázolása céljából — most csak néhány döntőbb szempontot és adatcsoportot — népszaporodás, életkor, családi állapot, iskolai végzettség — ragadunk ki; levonva az adatokból néhány következtetést a lakosság népesedési viszonyaira.

Az 1949. évi népszámlálás népesedéssziszatiztikai eredményei nagyobb részükben még a régi, a kizsákmányolásra felépült társadalom jelenségeiről adnak képet. A felszabadulást követő gazdasági és társadalmi átalakulás népesedésformáló hatása az adatokban még csak első körvonalalaiban mutatkozik.

A népesség számszerű alakulásában, kormegoszlásában, műveltségi viszonyaiban, a város és a falu népesedési különbségeiben több évtized hatása tükröződik. A felszabadulástól a népszámlálás időpontjáig eltelt 2—3 év — súlyosbítva a háború utóhatásaival — népesedési viszonyainkat döntő módon befolyásolni még nem tudhatta.

Népességünk számszerű fejlődését — a két háború hatása mellett — több évtizeden keresztül hátrányosan befolyásolta a jobbára falusi proletárréteg tömeges kivándorlása, a hanyatló polgári társadalom születéscsökkenése és az egyke.

A jövő fejlődésre kedvező és biztató adat a születések számának néhány év óta — a felszabadulás után — tapasztalt és tartósnak ígérkező emelkedése, a halandóság, különösen a csecsemőhalandóság állandó javulása.

Kormegoszlásunk ugyanezen jelenségek hatásaként kedvezőtlen vonásokat tartalmaz. A produktív korúak nagy száma mellett a fiatalok aránya kicsi, az öreg korúaké viszonylag nagy. Ez azonban csak átfutó jelenség, mert emelkedő születésszámunk a közeljövőben ezt az arányt kedvezőbbé változtatja. Az említetteken felül kedvező még a házasok, különösen a fiatal korú házasok nagy száma és aránya, ami népesedésünk fejlődésében komoly és fígyelemreméltó jelenség.

A lakosság iskolai végzettségére vonatkozó adatok fejlődést mutatnak az utolsó, az 1941. évi népszámlálás adataihoz viszonyítva. Az egyes iskolai fokozatokat elvégzettek száma, az írni és olvasni tudók aránya javult. De arról a nagyarányú kulturális fellendülésről, amit a dolgozó tömegek számára a felszabadulás hozott, az 1949. évi népszámlálás még nem tud számot adni. Az eltelt rövid idő eredményei, mint adatok még nem jelentkeznek a népszámlálás feldolgozásában.

A népesség száma és szaporodása

A népesség fejlődéséről a legátfogóbban a *lélekszám alakulása* tájékoztat. Az alábbi összeállítás nemcsak a népesség számszerű nagyságának változásairól számol be, hanem a népsűrűség alakulásáról is:¹

Év*	A népesség száma**	Index** (1869 = 100)	Népsűrűség** 1 km ² -re
1869	5 011 310	100	53,9
1880	5 329 191	106	57,3
1890	6 009 351	120	64,6
1900	6 854 415	137	73,7
1910	7 612 114	152	81,9
1920	7 986 875	159	85,9
1930	8 685 109	173	93,4
1941	9 316 074	186	100,2
1949	9 204 799	184	99,0

* Az 1941. évi népszámlálás időpontja január 31., az 1949. évié január 1., a többi népszámlálásé december 31. volt.

** 1869—1890-ben polgári, 1900—1949-ben összes népesség. A különbség a polgári és az összes népesség száma közt nem nagy (1900-ban pl. a polgári népesség száma 6 803 743, az összes népességé 6 854 415 volt). Az 1900. évi lélekszámindex a polgári népesség száma alapján számítva 136, a népsűrűségi arány pedig 1 km²-re 73,2.

Az 1869 óta elmúlt nyolc évtized alatt az országnak akkor 5 milliós lélekszáma 4,2 millióval, 9,2 millióra nőtt. A népsűrűség emelkedésére pedig az jellemző, hogy míg nyolcvan évvel ezelőtt az országterület minden egyes négyzetkilométerére még csak 54 lakos jutott, addig ma 45-tel több, csaknem száz. Az egyes évtizedekben azonban a népességfejlődés üteme és a népesség sűrűsödése az adatokból kitetszően *meglehetősen ingadozó volt*. Erről az egyes népszámlálások lélekszámadatai közti különbség, vagyis a *tényleges szaporodás* alakulása nyújt képet. Minthogy az egyes népszámlálások közti időszak nem volt mindig azonos,² a 198. oldalon lévő összeállítás a népszaporodás adatait egy évre átszámítva is közli.³

Ezekből az adatokból az első tekintetre a második világháború hatása is kiütözik: *1869 óta a népesség száma valamennyi időszakban emelkedett, egyedül csak 1941. és 1949. között fogyott*.

Az adatok helyes mérlegelése céljából a következőket kell még a két összeállításához hozzáfűzni:

Az első világháború végéig a lélekszám alakulását kedvezően befolyásolta az a tény, hogy az ország akkori területéhez tartozott — határszéli — részokről állandó és tömeges népáramlás folyt a mai országhatárok közti (alföldi) részek, főleg pedig az állami és gazdasági élet legfőbb centruma,

¹ Az adatok egyöntetűen az ország mai területére (92 994 km²) vonatkoznak.

² Az egyes népszámlálások közti időszak általában 10 év volt, kivéve 1869 és 1880 közt (11 év), 1930 és 1941 közt (11 év és 1 hónap), végül 1941 és 1949 közt (7 év és 11 hónap).

³ A népszaporodást arány az időszak (évtized) eleji népszámlálás lélekszáma alapján számított ki.

Budapest felé. A népszaporodás még sem volt mindegyik évtizedben egyenlően kedvező: 1869. és 1880. közt főleg az 1873. évi kolerajárvány miatt csak kb. felét érte el annak, ami várható lett volna. A századforduló óta pedig a népesség fejlődése más természetű kedvezőtlen jelenségek fokozódó hatása miatt — egyke, kivándorlás — visszaeső tendenciát mutatott. A két világháború között eltelt kb. húsz év alatt azután egyfelől elmaradt az ideáramlás, másfelől folytatódott a születéscsökkenés s így a népszaporodás üteme tovább lanyhult.

Időszak	Tényleges szaporodás (+) vagy fogyás (—) két-két népszámlálás között*			
	Összesen		Évi átlagban	
	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
1869—1880	+ 317 881	+ 6,34	+ 28 898	+ 0,58
1880—1890	+ 680 160	+ 12,76	+ 68 016	+ 1,28
1890—1900	+ 794 392	+ 13,22	+ 79 439	+ 1,32
1900—1910	+ 757 699	+ 11,05	+ 75 770	+ 1,11
1910—1920	+ 374 761	+ 4,92	+ 37 476	+ 0,49
1920—1930	+ 698 234	+ 8,74	+ 69 823	+ 0,87
1930—1941	+ 630 966	+ 7,27	+ 62 575	+ 0,72
1941—1949	— 111 275	— 1,19	— 14 056	— 0,15

* 1869—1880-ban, 1880—1890-ben és még 1890—1900-ban is a polgári népesség, a többi évtizedben pedig az összes népesség száma alapján számítva. (A polgári népesség 1890. évi és az összes népesség 1900. évi száma közti különbséget valamivel nagyobb, mint az összeállítás számított adata)

Az első világháború éveiben mintegy 230—250 000 katona esett el, a születések száma pedig kb. félmillióval a várható alatt maradt; a lélekszám 1910-ről 1920-ra mégis emelkedett. Ez annak tudható be, hogy egyrészt 1911. és 1914. között, majd 1919—1920-ban elég nagy volt a természetes szaporodás, másrészt a háború végén és azt követően tömegesen menekültek — legfőként az államapparátus alkalmazottai, és a közép-osztálynak az uralkodó osztállyal és a régi közigazgatással összefonódó rétegei (összesen kb. 350 000-en, ebből mintegy 300 000-en az 1918—1920. években) — az ország mai területére.

1941 és 1949 közt igen sokféle tényező befolyásolta a népesség számának alakulását. Elsősorban a háború okozta katonai és polgári veszteségek (a munkaszolgálatosok, deportáltak veszteségeivel együtt hozzávetőleges becslés szerint legalább 420 000 fő); továbbá a népesség különböző irányú és intenzitású vándorlásai (menekülés, ki- és idetelepülés, illetve telepítés, népcserék, stb.); másfelől az is, hogy a természetes szaporodás a háború első éveiben még viszonylag kielégítő volt, a felszabadulás után pedig igen erősen megélnéült.

Ezeknek az egymást részben ellensúlyozó tényezőknek az eredőjeként a népesség száma 1941 és 1949 között a — részben ugyan némileg háborús jellegű — természetes szaporodás alapján várható kb. 350 000-es emelkedés helyett több mint 110 000 fővel megfogyatkozott: a teljes népességihiány tehát a valóságban kb. 450 000 fő; sőt a két világháború közöttihez hasonló ütemű — tehát az 1941—1948. évekről tényleg kimutatottnál kedvezőbb — természetes szaporodást feltételezve hatszázszázötöt is elérne.

Az 1941—1949-es népszámlálások közti időszak a népesség fejlődése szempontjából merőben elütő szakaszokra oszlik: a háború eleji, az 1944—1945. évi és a felszabadulás utáni periódusokra.

Népesedésünknek egyik legszembeötlőbb vonása a *természetes szaporodás 1946 utáni erőteljes emelkedése.*

Ez a nagyhorderejű jelenség az 1941—1949. évi népszaporodási adatokból — a háborús veszteségek miatt — egyáltalában nem tűnik ki. Erről a kedvező folyamatról tisztább képet a Központi Statisztikai Hivatalnak az a számítása nyújt, mely arra mutat rá, hogy az 1949. január 1-én fennállott kormegoszlás és az 1948. és 1949. években mutatkozott tényleges korok szerinti halálozási és korok szerinti születési gyakoriságok alapján elvégzett tájékoztató jellegű számítás szerint a *következő évtized végéig mekkorára emelkednék a népesség száma és milyen mértéket öltene a népszaporodás.* Nyomatékosan hangsúlyozni kell természetesen, hogy ez a számítás nem jelent jóslást; nem azt jelenti, hogy a népesség száma 1960-ban valóban olyan lesz, amilyennek a számítás eredményei mutatják, hanem csak a jelenlegi helyzetre jellemző, a jelenlegi népmozgalmi állapotot mechanikusan vetíti ki; vagyis azt mutatja meg, hogy milyen lenne a lakosság száma, ha a jelenlegi (1948/1949. évi) korok szerinti születési és korok szerinti halálozási arányszámot változatlanul tételennék fel. A számítás alábbi eredményei tehát nem a jövő képét adják, hanem tájékoztatást, irányt mutatnak arra nézve, hogy esetleg milyen intézkedések szükségesek népességünk jövő fejlődése érdekében.

A számítás eredménye azt mutatja, hogy az ország lélekszáma a fel szabadulás utáni természetes szaporodás alapján 1941. és 1949. között egészen másként alakult volna, mint alakult a háborús veszteségek miatt; a jelenlegi kormegoszlás és a *jelenlegi születési és halálozási gyakoriságok alapján* ugyanis a *lakosság lélekszáma* — szemben az 1941—1949. években tapasztalt visszaesséssel — *nem fogyó, hanem növekvő tendenciát mutat:*

Év (időpont)	A népesség száma	Tényleges szaporodás (+) vagy fogyás (—)			
		Összesen		Évi átlagban	
		szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
1941. I. 31. (népszámlálási eredmény) ...	9 316 074	—	—	—	—
1949. I. 1. (" " " ") ...	9 204 799	—111 275	—1,19	—14 056	—0,15
1950. XII. 31. (számítási eredmény)	10 026 000	+ 821 200	+ 8,92	+ 68 400	+ 0,74

A számítás eredménveivel kapcsolatban még arra is utalni kell, hogy az 1950. év születési és halálozási eredményei — az előzetes megállapítások szerint — további javuló tendenciára mutatnak és valamivel kedvezőbbnek ígérkeznek, mint a számítás alapjául szolgáló 1948—1949. évi adatok.

Átlagos életkor, várható átlagos élettartam

A népesség fejlődését befolyásoló tényezők hatása nemcsak a lélekszám alakulásában tükröződik, hanem a *népesség megoszlásának módosulásában*, nem, életkor, családi állapot stb. szerinti rétegződésében is.

Népesedésünknek egyik, évtizedek óta megfigyelt és igen nagyszúlyú jelensége a népesség *korösszetételének* a megváltozása. Ezt a *legdöntőbb módon* egy kedvező és egy kedvezőtlen népesedési jelenség idézte elő: a kedvező tünet a *halandóság tartós javulása*, a kedvezőtlen jelenség az ugyancsak hosszú időn át megfigyelt *születéscsökkenés*, amit csak a *fel szabadulás óta váltott fel élénkülő születési mozgalom.* Népeségünk kor-

megoszlását — közvetlen és közvetett hatásaival (katonai és polgári veszteségek, illetőleg születéskiesés) — a két világháború is befolyásolta. A századforduló körül még a vándormozgalmak befolyása is jelentős volt; újabban hatásuk jelentéktelen.

Az egyes népszámlálások koradatainak értékelésénél tehát sok és sokféle tényező hatását kell figyelembe venni.

Mint hogy a népesség pillanatnyi megoszlása elsősorban a születési és a halálozási mozgalomnak, mégpedig sok évtized születési és halálozási mozgalmának az eredője, a koradatok tanulságainak felismeréséhez mindennek előtt a népmozgalom multjának az ismerete szükséges.

A születési és halálozási arányszám 1876—1949. évi alakulása azt jelzi, hogy demográfiai szempontból a nemzet életében 50—60 év alatt alapvető — több évszázad perspektívájában szemlélve —, lökészerű változás következett be. A születési és halálozási ezrelék, mely a mult század 60-as éveitáján alig változott, szinte stagnált, akkori magas szintjéről félszázad alatt — 1880 és 1935 között — fokozatosabb lejjebb szállt, majd ezen az alacsony szinten állapodott meg, ismét stagnál és csak a legutolsó években élénkült ismét meg.

A korösszetétel alakulása elsősorban — figyelmen kívül hagyva az első világháború alatti születéskiesés hatását — a népmozgalomnak ezt a sok évtizedes alakulását tükrözi. Az 1910. évi kormegoszlás még piramiszerű volt, ami azt jelenti, hogy az alacsonyabb — fiatalabb — korévek, korcsoportok létszáma magasabb, mint az idősebbeké. A következő népszámlálások kormegoszlásában már a születési és halálozási arány csökkenése fejeződik ki, a fiatalabb évjáratbeliek aránya csökken.

A korösszetétel ilyen alakulása következtében a produktív korúak súlya újabban nagyobb, mint volt régebben, az öregek száma és aránya pedig még erősebben megduzzadt; ezzel szemben a gyermekkorúaké megkisebbedett. Népünk kormegoszlásának alakulását ez a jelenség kedvezőtlenül befolyásolja.

Az öregek, továbbá a produktív korúak magas aránya részben az életkor meghosszabbodásának jele, tehát önmagában véve kedvező tünet. A produktív korúak igen jelentős száma és aránya a jelenlegi korösszetétel kedvező vonása. A gyermekkorúak arányának megcsappanása viszont a korösszetétel jövő alakulása, a várható népességfejlődés tekintetében nem kedvező jelenség.

A legutolsó években azonban — mint ismeretes — igen figyelemre méltó változás jelei mutatkoztak népmozgalmunkban. A születési mozgalom határozottan megélénkült, ugyanakkor pedig a halálozási arány, különösképpen a csecsemőhalandóságé, erőteljesen tovább javult; úgyhogy a természetes szaporodás arányszáma 1947 óta kedvezőbb, mint az előző másfél évtizedben bármikor. Ennek a változásnak a kormegoszlás alakulásában még csak az első nyoma jelentkezhetett eddig: a legalacsonyabb évjáratok bővebb lélekszámában.

Hasonló jelenség 1920-ban is megfigyelhető volt. Akkor azonban a kiszélesedés inkább csak látszólagos volt. A születések számának 1920 körüli megnagyobbodása ugyanis az első világháború idején igen nagy számban elmaradt születések pótlására sem volt elegendő és a születéscsökkenés folyamatát csak átmenetileg szakította meg. Ezzel szemben a születések

számának 1947 óta észlelt emelkedése *tartós*nak ígérkezik és annak ellenére következett be, hogy a második világháború éve alatt *nem mutatkozott jelentősebb születéskiesés.*

A korösszetétel alakulásának legszembetűnőbb vonása azonban változatlanul az *első világháború alatti születéskiesés* (négy születési évfáratnak — az 1915—1918. évinek — kb. a fele hiányzik itt). A második világháború végén és azt közvetlenül követően születettek évfáratánál (az 1945—1946. éviéknél) viszont csupán szerényebb méretű hiány mutatkozik, minthogy a *második világháború idején a születéskiesés inkább csak kisebb mérvű háborús utóhatásként jelentkezett.* Az 1915—1918. évi születéskiesés egyébként nemcsak *közvetlenül* befolyásolta a korösszetétel alakulását, hanem *közvetve* is. A legutolsó kb. másfél évtized alatt születettek számára kedvezőtlen befolyást gyakorolt az, hogy az első világháború alatt született, hiányos lélekszámú évfáratok éppen ezekben az években érték be fokozatosan a családalapító, illetőleg a legtermékenyebb szülőképes korba.

A kormegoszlás módosulását még a *háborús veszteségek* — a férfiaknak az első világháború alatti veszteségei, valamint mindkét nemnek, de ezúttal is inkább a férfi lakosságnak a második világháború éveiben elszenvedett veszteségei — is befolyásolták. Mégpedig a legnagyobb mértékben a munkaképes kor legerőteljesebb évfárateiba. Az első világháborúnak ez a hatása természetesen ma már a magasabb korcsoportokban figyelhető meg; a második világháborúé pedig meglehetősen sok korévet (magasabb évfáratokat is) érintett.

Mindezeknek a jelenségeknek az eredőjeként — különösen pedig a halandóság erősmérvű javulása (az átlagos élettartam emelkedése), valamint a születéscsökkenés következtében — népességünk *átlagos életkora* növekszik. Ennek a csupán tőjékoztató értékű átlagszámnak — a népszámlálási koradatok egyszerű számtani átlagának — 1910 és 1949 közötti alakulása a következő:

	A férfiak	A nők	Az egész népesség
átlagos életkora			
1910	27,2 év	27,3 év	27,2 év
1920	28,5 „	28,9 „	28,7 „
1930	29,3 „	30,2 „	29,8 „
1941	31,0 „	32,1 „	31,6 „
1949	31,5 „	33,3 „	32,4 „

A népszámláláskor számbavett népesség *átlagos életkora* nem tévesztendő össze a halandósági tábla alapján kiszámítható *várható (átlagos) élettartammal.*

Az *átlagos életkor* meglehetősen nyers mérőszám (erősen eltérő korösszetételű népességeknek is hasonló lehet az átlagos életkora) — átlagszám — a pillanatnyi kormegoszlás függvénye.

Ennek a mutatószámnak az alakulásánál lényegesen többet mondó a *várható átlagos élettartamé.* Ez az adat azt mutatja meg, hogy a népesség különböző évfáratei a pillanatnyi halandósági viszonyok változatlanul maradása esetében milyen kort érhetnek el, *hány életév átélését remélhetik.*

A legjellemzőbb az újszülöttek várható átlagos élettartamának az alakulása, mely a halandóság — különösen a csecsemőhalálozási arány — javulása következtében a legutolsó félszáz év alatt igen erősen meghosszabbodott. Az, hogy a századforduló óta az újszülöttek a születéskor átlagosan hány életév elérését remélhették, az alábbi adatokból világlik ki:⁴

Év	A fiú	A leány
	élveszülöttek várható átlagos élettartama a születéskor	
1900/1901. évi átlag*	37,4 év	38,1 év
1910/1911. " "	39,0 "	40,5 "
1920/1921. " "	41,0 "	43,1 "
1930/1931. " "	49,3 "	51,8 "
1941. évi adat	54,9 "	58,2 "
1948/1949. évi átlag**	58,8 "	63,8 "

* Magyarország 1920. előtti területe (Horvát-Szlavonország nélkül).

** Előzetes eredmény.

A fiúk átlagos élettartama 1900/1901 óta több mint 21, a leányoké csaknem 26 évvel nőtt meg. Az emelkedés főleg 1920/1921 óta jelentős, de a halálozási viszonyoknak a felszabadulás utáni erős mértékű javulása következtében 1941 és 1948/49 között is nagymértékű volt.

A népesség családi állapota

Az 1949. évi népszámlálás adatai szerint a népesség családi állapot összetételének jellegzetesebb vonásai a következők:

- a fiatalok házasságviszonylag magas száma,
- általában a házasságviszonylag magas aránya,
- az özvegyeknek megnagyobbodott arányszáma.

A felszabadulás után kiépülő új gazdasági és társadalmi rend, a tervgazdálkodás nyomán járó életszínvonal-emelkedés kedvezően befolyásolta a házassági viszonyokat,

Ennek eredményeként a házasságkötések száma az utóbbi években ugrászerűen megnövekedett. A legnagyobb mérvű emelkedést a fiatalok csoportjában találjuk. Kisebb mértékben ugyan, de azért lényegesen megnövekedett a házassági arány a többi korcsoportban is, a férfiaknál és a nőknél egyaránt.

Az élénk házassági mozgalom megnövelte a házasságkötések számát és egyúttal az összes népességben elfoglalt arányukat is. Ezenfelül a kormegoszlásban beállott lényeges változások — a produktív és idősebb korban lévők számának és arányának megduzzadása — is hozzájárultak a házasságkötések magas arányának kialakulásához.

Ez természetesen az özvegyek számának alakulására is kihatással van. Különösen az özvegy nők száma nőtt meg, amit részben az említett koréltolódás okozott, részben pedig a második világháború eseményeinek tulajdonítható.

Az egyes népszámlálások családi állapot megoszlási adatainak összehasonlítása a következő képet mutatja:

⁴ Az 1900/1901—1941. évi adatokat lásd Magyar Statisztikai Szemle, 1944. évfolyam 478. old.

Év	15 éves és idősebb férfi népesség	E b b ő l				15 éves és idősebb női népesség	E b b ő l			
		házas*	özvegy	törvényesen elvált	nőtlen		házas*	özvegy	törvényesen elvált	hajadon
s z á z a l é k b a n										
1920	100,0	60,3	4,6	0,4	34,7	100,0	56,8	15,2	0,7	27,3
1930	100,0	61,2	4,1	0,6	34,1	100,0	57,8	14,6	1,2	26,4
1941	100,0	62,5	4,2	0,8	32,5	100,0	59,3	14,6	1,4	24,7
1949	100,0	64,5	4,0	0,9	30,6	100,0	59,1	16,6	1,6	22,7

* A különváltan élőkkel együtt.

A házások aránya a házasodási hajlamnak a felszabadulás után bekövetkezett erőteljes növekedése és a népesség koralkatában bekövetkezett eltolódások következtében a férfiaknál folyamatosan emelkedik. A felszabadulás utáni erőteljes házassági mozgalom eredménye a nők fenti arányszámaiban nem jut kifejezésre, mivel a II. világháború hatásaként nagyon sok férjzett nő lett özvegyé.

A házások arányának alakulásáról teljesebb képet korcsoportonkénti arányuknak 1941—1949. évi alakulása mutat:

Korcsoport	Házások az azonos korúak %-ában			
	1941		1949	
	férfi	nő	férfi	nő
15—19 éves	0,6	9,6	1,1	11,4
20—24 „	12,3	46,6	24,1	51,9
25—29 „	53,0	73,5	58,3	72,5
30—39 „	80,4	80,9	82,8	78,9
40—49 „	89,1	78,0	88,6	77,5
50—59 „	88,9	65,0	80,2	66,5
60 éves és idősebb*	74,6	38,2	76,9	37,1
15 éves és idősebb összesen*	62,5	59,3	64,5	59,1

* Az ismeretlen korúakkal együtt.

Az adatok szerint a házasodási hajlandóság növekedése az egyes korcsoportokban nem volt egyenlő mértékű. 1941 óta a házások arányszáma a legerősebben a fiatalabb korcsoportokban emelkedett; mégpedig a legkiugróbban a 20—24 évesek csoportjában, ahol a férfiaknál az 1941. évi 12,3%-ról 1949-ben 24,1%-ra — csaknem kétszeresére — szökött fel a házások aránya, a nőknél pedig az arányszám 46,6%-ról 51,9%-ra emelkedett.

A hajadonok és nőtlenek kormegoszlásának alakulása a házások tükröképét mutatja és belőle ugyanazok a következtetések vonhatók le — közvetve —, mint a házásokból (a házasságralépő-kor előbbretolódása, a házasodási hajlam növekedése).

Az iskolai végzettség alakulása

Az 1949. évi népszámlálásnak a népesség iskolai végzettségére vonatkozó adatai, mint említettük, döntő részben még az elmúlt évtizedek, a kapitalista Magyarország iskolázási viszonyaira jellemzők.

A népesség iskolai tanulmányai a 6. életévvel kezdődnek. A 6 évesek jelentős részének azonban nemcsak iskolai végzettsége nem lehet, hanem a népszámlálás időpontjáig (január 1.) még írni-olvasni sem tanulhatott meg.

A népesség iskolai végzettségének, továbbá írni-olvasni tudásának helyesebb mérlegelése céljából ezért az alábbi összeállítás — a 6 évesek figyelmen kívül hagyásával — arról számol be, hogy a 7 éves és idősebb népességből hányan végeztek el egy-egy jellegzetesebb iskolai fokozatot. Teljesebb kép nyérése céljából az összeállításnak az egyes fokozatokra vonatkozó adatai a magasabb végzettségűeket is mindig magukban foglalják. Az érettségít tettek és középiskolai tanulmányaikat befejezettek számában tehát a főiskolai oklevelet vagy végbizonyítványt szerzettek is benne foglaltnak, a középiskola 4. osztályát végezettek számában pedig mindazok, akik ezt a fokot vagy az ennél magasabb fokozatok valamelyikét (a középiskola 5. osztályától a főiskoláig) elvégezték és így tovább:

Iskolai végzettség	7 éves és idősebb***					
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
	szám szerint			% -ban (a 7 éves és idősebb népesség %-ban)		
Ír-olvas általában*	3 693 047	4 002 333	7 695 380	95,7	94,5	95,0
Legalább az általános (elemi) iskola 4 osztályát elvégezte	3 206 205	3 456 240	6 662 445	83,1	81,6	82,3
Legalább az általános (elemi) iskola 6, ill. a középiskola 2 osztályát elvégezte	2 437 599	2 616 365	5 053 964	63,2	61,7	62,4
Legalább a középiskola 4, ill. az általános (elemi) iskola 8 osztályát elvégezte**	728 563	727 287	1 455 850	18,9	17,2	18,0
Legalább a középiskola 8, ill. a középfokú szakiskola 4 osztályát elvégezte vagy érettségizett	260 637	122 718	383 355	6,8	2,9	4,7
Főiskolai oklevelet, ill. végbizonyítványt szerzett	90 058	17 200	107 258	2,3	0,4	1,3

* Tekintet nélkül az iskolai végzettségre.

** A középiskola 4. osztályát elvégezettek adatai az általános (elemi) iskola 8 osztályát elvégezettek nélkül a következőképpen alakulnak:

Férfi	591 427,	vagyis	15,3%
Nő	572 681	„	13,5%
Együtt	1 164 108	„	14,4%

*** Az ismeretlen korúakkal együtt.

Az arányszámok alakulását észrevehetően befolyásolja az, hogy a 7 éves és idősebb népesség soraiiban olyan iskolás-főiskolás korúak is helyet foglalnak, akik egyik-másik iskolai fokozatot (pl. a 7—9 évesek, sőt 10 évesek egyrésze is az általános iskola 4. osztályát) koruknál fogva még el sem végezhettek. Az adatok tehát csak az első tájékozódásra alkalmasak, bár az arányszámokat más, megfelelőbb korhatár választása sem módosítaná döntő módon.

A népszámlálásnak a népesség iskolai végzettségére vonatkozó adatai bizonyos mértékig — közvetve — a lemorzsolódásra is utalnak.

Igy az alábbi adatok egyfelől arra vetnek fényt, hogy a csak általános (elemi) iskolába járt, tehát magasabb képzettséget nem szerzett 17 éves és idősebb népességnek mekkora része végzett 8, 7—6, illetőleg csupán 5, 4 vagy 3—1 általános (elemi) iskolai osztályt, vagyis mekkora az a rész, mely a 8., főleg pedig a 6., sőt még a 4. osztály elvégzése előtt lemorzsolódott. Az adatok másfelől arra mutatnak rá, hogy a középiskolába (középfokú szakiskolába) járt, de főiskolát nem végzett 20 éves és idősebb népességből hány százalék teljes középiskolai végzettségű, illetőleg hány százalék végezte el a középiskolának 7—5., 4. vagy csak 3—1. osztályát.

Mindkét adatcsoportosítás olyan korúakra vonatkozik, akiknél feltehetőleg már csak elhanyagolható számban fordulhat elő az, hogy a megfelelő képzettséget koruknál fogva még nem szerezhették meg. Megjegyzendő

még, hogy az adatok feldolgozása részletesebb korcsoportosításban is rendelkezésre áll, tehát a népszámlálásnak ezek az eredményei további megfigyelésekre is módot nyújtanak.

Megnevezés	Csak általános (elemi) iskolába járt összesen	Ebből				
		8	7-6	5	4	3-1
		általános (elemi) iskolai osztályt végzett %-ban				
17 éves és idősebb*						
férfi	100,0	4,4	63,2	9,6	15,4	7,4
nő	100,0	4,5	61,8	9,4	15,1	9,2
férfi és nő együtt ..	100,0	4,5	62,4	9,5	15,3	8,3

Megnevezés	Középiskolába vagy középfokú szakiskolába járt összesen**	Ebből			
		a középiskola 8. (a középfokú szakiskola 4.) osztályát elvégezte	csak a középiskola 7-5. (a középfokú szakiskola 3-1.) osztályát végezte el	csak a középiskola 4. osztályát végezte el	csak a középiskola 3-1. osztályát végezte el
		% - b a n			
20 éves és idősebb*					
férfi	100,0	4,2	12,9	60,5	22,4
nő	100,0	2,3	11,3	72,2	14,2
férfi és nő együtt ..	100,0	3,1	12,0	67,1	17,8

* Az ismeretlen korúakkal együtt.
 ** A főiskolai végzettségűek nélkül.

Mind az általános iskolai, mind a középiskolai végzettséget feltüntető adatoknál figyelemmel kell lenni a következőkre:

Mindkét összeállításból hiányoznak azok, akik magasabbfokú iskolai végzettséget szereztek. Az elemi iskolai végzettek számából a középiskolába jártak, a középiskolát végzettek számából a főiskolai végzettségűek hiányoznak. Ezeknek adatai, a megfelelő iskolatípus végzettjeinek arányszámaikat növelnék.

Az adatok több évtizedre visszamenő eredményeket foglalnak magukban. Időközben az egyes iskolatípusok, iskolai fokozatok többszörös változáson mentek keresztül. Így az elemi, illetve az általános iskola 3 osztálya csak 1940 óta áll fenn. Évtizedeken át a legmagasabb elemi iskolai végzettség a 6, illetve 4 osztály volt. A középiskolai adatokban a polgári iskolai végzettek is bennfoglaltatnak, amely iskolatípusnál — bizonyos mértékig — a 4 osztály befejezett végzettséget jelentett, tehát ezeket az iskolatípusokat elvégezték a kor iskolaviszonyainak megfelelően nem minősülhetnek lemorzsolódottaknak.

Az előzők figyelembe vétele mellett is ez az összeállítás fényt derít a tőkés Magyarország „iskolapolitiká”-jára: az általános iskolába jártak közül 8,3%, a középiskolába jártak közül 17,8% a megfelelő iskolatípusnak csak 1, 2, illetve 3 osztályát tudta elvégezni.

A kulturális téren mutatkozó fejlődésről népszámlálási alapon tájékoztató képet akkor kapunk, ha az iskolai végzettségre vonatkozó 1949. évi eredményeket a korábbi népszámlálások megfelelő adataival vetjük egybe. Az erről beszámoló összeállítás arra mutat, hogy — bár a második

világháború érthetően igen kedvezőtlenül befolyásolta a népesség iskolázási viszonyait — a legutolsó két népszámlálás közti időszakban is általában, mégpedig az *írni-olvasni tudás és az iskolázottság különböző fokozatai tekintetében egyaránt igen figyelemreméltó volt az előbbrehaladás.* (Az összeállításnak az alsóbb fokozatokra vonatkozó adatai a magasabb végzettségűeket is magukban foglalják.)

Míthogy a 6 éves megfelelően részletezett adatai 1920-ról és 1930-ról nem állnak külön rendelkezésre, az alábbi összeállítás — az előzőtől eltérően — nem a 7 éven felüli, hanem a *6 éves és idősebb népesség iskolai végzettségének 1920—1949. évi alakulásáról* ad képet.

É v	A 6 éves és idősebb népességből*						
	fő-iskolát végzett	legalább				általában írni-olvasni tud**	nem ír, nem olvas
		a középiskola 8., ill. a közép-fokú szakiskola 4.	a középiskola 4., ill. az általános (elemi) iskola 8.	az általános (elemi) iskola 6., ill. a középiskola 2.	az általános (elemi) iskola 4.		
		o s z t á l y á t v é g e z t e					
1920	1,0	2,9	8,9	42,8	60,1	84,8	15,2
1930	1,1	3,6	10,9	48,5	73,9	90,4	9,6
1941	1,2	3,9	12,6	55,5	78,9	92,6	7,4
1949	1,3	4,7	17,7	61,3	80,8	94,0	6,0

* Az ismeretlen korúakkal együtt.

** Tekintet nélkül az iskolai végzettségre.

Ismételten hangsúlyozni kell, hogy a felszabadulás utáni széleskörű és igen erőteljes kulturális fejlődés méreteit a legújabb népszámlálási adatok még nem fejezhetik ki, csupán jelezhetik. Az elért eredményeket teljesebben csak a következő népszámlálás fogja kimutatni.

M. EIDELMAN:

A NORMÁNFELÜLI ÉS FELESLEGES ANYAGOK SZÁMBAVÉTELÉRŐL*

A Szovjetunió népgazdasága szocialista rendszerének, a termelőerők fejlesztése és az anyagi források teljes kihasználása terén korlátlan lehetőségei vannak. A forgóeszközök forgási sebességének meggyorsításáért és jobb kihasználásáért a moszkvai vállalatok által kezdeményezett mozgalomban a vállalatok tízezrei vesznek részt és az a belső tartalékok mozgósítására irányuló országos mozgalommá növekedett. A munkások széleskörű támogatásával találkozott Lidia Korabeljnyikovának és Fedor Kuznyecovnak a nyers- és egyéb anyagok komplex megtakarításáért indított nevezetes kezdeményezése.

A szovjet embereknek a forgóeszközök forgási sebességének meggyorsításáért folytatott harca sokmilliárd rubelt adott az országnak a termelés további bővítésére, ami azt mutatja, hogy a szocialista gazdaságban milyen hatalmas tartalékok rejlenek.

Az egyes vállalatoknál és építkezéseknél lévő normánfelüli és felesleges áru-anyagi értékek felderítése és realizálása a belső források mozgósításának és a forgóeszközök forgási sebessége meggyorsításának igen fontos tényezője.

A normánfelüli és felesleges anyagi értékek felderítésére és mozgósítására irányuló munkának igen nagy népgazdasági jelentősége van. Az egyes vállalatoknál és építkezéseknél lévő normánfelüli és felesleges anyagi értékek az önálló elszámolás (hozaszcsot) megszegését jelentik ezekben a vállalatokban, rosszabbítják a vállalatok pénzügyi helyzetét, s jelentős anyagi eszközök befagyását idézik elő a népgazdaságban. Gyakran előfordul, hogy egyes vállalatoknál és építkezéseknél szükségtelen anyagok és felszerelések hevernek, míg más vállalatoknak éppen ezekre az anyagokra és felszerelésekre igen nagy szükségük van. A normánfelüli és felesleges anyagi értékek felderítésének és realizálásának igen nagy jelentősége van a népgazdaság fejlődési üteme meggyorsítását elősegítő újabb források mozgósítása szempontjából.

A minisztériumok és hatóságok 1949-ben igen nagy munkát végeztek a normánfelüli és felesleges anyagi értékek felderítése és realizálása érdekében. A minisztériumok határozata értelmében a vállalatok és építkezések többszázere rubel értékű szükségtelen és felesleges anyagot realizáltak értékesítési szervezeteik útján. A felesleges anyagokkal rendelkező minisztériumok a normánfelüli és felesleges anyagok jelentékeny mennyiségét saját szervezetükön belül, a felesleges anyagoknak saját vállalataik és építkezéseik között való szétosztása útján értékesítették.

* Vesztnyik sztatisztiki, 1950, 4. sz., 88—95. old.

Sokezer tonna fém, fémterméket, kábelt, vegyi anyagot és egyéb olyan anyagot értékesítettek, amely az egyes vállalatoknál és építkezéseknél szükségtelen és felesleges, ugyanakkor más vállalatoknál, illetve építkezéseknél rendkívül szükséges volt.

Hatalmas munkát végeztek a vállalatok és építkezések nyers-, tüzelő- és egyéb anyaggal való ellátásának megjavítása, valamint a meglévő termelési készleteknek a megállapított forgóeszköz-normákkal való összeegyeztetése érdekében.

A normánfelüli készleteknek 1949-ben történt jelentékeny csökkenése az anyagellátási tervezés megjavításának és a normánfelüli és felesleges anyagi értékek realizálása tárgyában a kormány által megszabott intézkedések végrehajtásának eredménye.

Azonban még mindig sok vállalatnál és építkezésnél vannak olyan normánfelüli és felesleges anyagok, amelyekre más vállalatoknak volna szükségük.

Nagy normánfelüli anyagkészletekkel rendelkeztek az 1950. évi január 1-i állapot szerint az Élelmezés-ipari Minisztérium, a Könnyűipari Minisztérium, a Közlekedésügyi Minisztérium, a Kohászati-ipari Minisztérium és más minisztériumok egyes vállalatai és szervezetei. A normánfelüli és felesleges anyagi értékek jelentékeny mennyiségének felhalmozódását a vállalatoknál és építkezéseknél az idézte elő, hogy az anyagi értékeket a minisztériumok egyenlőtlenül osztották el az egyes vállalatok között és helytelenül normalizálták a forgóeszközöket.

Az egyes vállalatok gazdasági tevékenységének elemzése azt mutatja, hogy a normánfelüli és felesleges áru-anyagi értékek képződésének alapvető okai a következők:

1. az anyagi-műszaki ellátás tervezésének hibái az egyes vállalatokban, ahol az ellátási terveket még mindig nem kapcsolják össze kielégítő mértékben a termelési tervekkel, a termékegységre eső (fajlagos) anyagfelhasználási (ráfordítási) normákkal és készletnormákkal;
2. az üzemeknek és építkezéseknek nem egyenletes és nem komplett ellátása anyagokkal és felszerelésekkel, ami az egyes anyagok késedelmes felhasználását és normánfelüli készletek képződését eredményezi;
3. az anyagok szükséges választékának hiánya az anyagellátási bázisokon és az értékesítési szervezetek raktáraiban, ami arra kényszeríti az üzemeket, hogy a fémek, a nyers- és segédanyagok tranzitnormáit¹ a folyó szükségleteket meghaladó mértékben állapítsák meg;
4. az előállított termékek választékában és a szükséges anyagok nomenklatúrájában (jegyzékében) bekövetkezett változások;
5. a nyers- és egyéb anyagok tekintetében megállapított feltételek és előírások (specifikációk) megsértése a szállítók részéről.

Egyes esetekben, a vállalatok normális anyagellátása mellett, a normánfelüli készleteket a termelési terv nemteljesítése is előidézheti. A termelési programot nem teljesítő vállalatoknál hatalmas anyagkészletek képződhetnek, amelyek a vállalat pénzügyi helyzetét hátrányosan befolyásolják. Normánfelüli készletek képződését gyakran előidézheti a nyers- és egyéb anyagigénylések helytelen összeállítása, a ténylegesnél nagyobb anyagszükséglet kimutatása. Még mindig előfordul, hogy egyes gazdasági

¹ **Tranzit-normák** = a termelő-szállító vállalattól közvetlenül a fogyasztó-megrendelő vállalathoz vagontételeiben szállítható anyagok megszabott mennyisége.

vezetők igen nagy áru-anyagi értékeket halmoznak fel és feleslegesen nagy mennyiségben igényelnek anyagokat.

A gazdasági vezetők kötelessége, hogy naponta törődjenek a vállalatok és építkezések anyagi-műszaki ellátásának minden módon való megjavításával, s alkalmazzák mindazokat a rendszabályokat, amelyek szükségessé ahhoz, hogy az anyagokat és felszereléseket a lehető legracionálisabban és takarékosabban használják fel a népgazdaságban. Nem szabad megengedni, hogy a népgazdaság részére szükséges anyagok és felszerelések a vállalatoknál és építkezéseknél felesleges készletek formájában befagyjanak. A felesleges anyagokat és felszerelést át kell adni azoknak a vállalatoknak és építkezéseknek, amelyeknek ezekre szükségük van. A normánfelüli és felesleges anyagi értékeket teljes egészükben be kell kapcsolni az ország gazdasági vérkeringésébe.

1949-ben a normánfelüli és felesleges anyagi értékek értékesítésének következő rendjét állapították meg: a vállalatok és építkezések negyedévenként az illetékes minisztériumokhoz és hatóságokhoz beszámolójelentést nyújtanak be a normánfelüli és felesleges készleteikről, a minisztériumok és hatóságok e beszámolójelentések alapján értékesítési tervet dolgoznak ki a felesleges anyagoknak saját vállalataik közötti szétosztására, illetve értékesítési szervezetek útján más minisztériumok vállalatai és szervezetei részére történő átadására. Ez a rendszer lehetővé teszi, hogy a normánfelüli és felesleges készletek felderítésével és értékesítésével kapcsolatos munkába az összes vállalatokat és építkezéseket, valamint a minisztériumok és hatóságok értékesítési és anyagellátási szervezeteit bevonják.

A normánfelüli és felesleges anyagi értékek felderítésében és értékesítésében hatalmas szerepe van a normánfelüli és felesleges készletekre vonatkozó számbavétel és beszámolás helyes megszervezésének.

A vállalatok és építkezések kötelesek pontosan nyilvántartani a nyers-, tüzelő- és egyéb anyagkészleteket, gondosan betartani a megállapított készletnormákat és nem szabad megengedniök, hogy normánfelüli és felesleges készletek képződjenek.

Az anyagszámvitel a vállalatoknál a raktárakban és a könyvelésben történik. A raktárakban csak mennyiségben veszik számba az anyagot, azaz természetes mértékegységekben megnevezés, fajta és méretek szerint. A könyvelésben az anyagszámvitel mennyiségben és pénzértékben történik.

A vállalat raktáraiba leszállított összes anyagi értékeket gondosan ellenőrizni kell, azaz felül kell vizsgálni, hogy a fuvarlevelekben, vasúti és vízi szállítólevelekben, valamint egyéb kísérő okmányokban feltüntetett mennyiségnek és minőségnek megfelelnek-e. Az idegenből érkezett anyagok raktári bevételezéséről bevételi okmányt (bizonylatot) kell kiállítani.

A Szovjetunió Pénzügyminisztériuma által a vállalatok anyagszámvitelében tárgyában kiadott utasításnak megfelelően az anyagbevételezéssel és kiadással kapcsolatos összes raktári műveleteket az A (anyag) 14. sz. minta szerinti kartonokra kell feljegyezni. Minden egyes anyaglista szám (anyagnomenklatúra szám), azaz a vállalat anyaglistájában (nomenklatúrájában) szereplő minden egyes anyagfajta, illetve minőség részére új kartont kell felfektetni. A kartonokat a könyvelőség anyagnyilvántartó csoportjának kell előkészítenie és a következő rovatokat kell a kartonokra felvenni: 1. az anyag megnevezése; 2. méret, 3. fajta (minőség); 4. mértékegység; 5. készletnorma; 6. nomenklatúra szám. E kartonok segítségével történik

a raktárakban a készletek, valamint külön-külön az egyes anyagok forgalmának számbavétele. Az anyagkészletnek az egyes bevételezési, illetve kiadási műveletek szerinti alakulását a kartonon úgy mutatják ki, hogy a készletből történő kiadást az előző maradványból levonják, a bevételezést pedig hozzáadják. A raktárfőnök köteles a kartonokon vezetett anyagszámviteli adatok alapján a vállalat anyagellátási osztályának mind a tényleges anyagkészleteknek a megállapított készletnormáktól való eltérését, mind a vállalat által fel nem használt felesleges és szükségtelen készleteket jelenteni.

Az anyagszámvitelnek és anyagforgalomnak egyes anyagfajták és minőségek szerint való megszerzése rendkívül nagy jelentőségű: a) az anyagok épségének megőrzése, forgalmuknak és helyes felhasználásuknak ellenőrzése szempontjából; b) a készletek és a megállapított normák meg egyezésének megfigyelése és c) a normánfelüli felesleges, az adott vállalatban nem használt és értékesítendő anyagoknak kellő időben való felderítése szempontjából.

A vállalatok és építkezések kötelesek a folyamatos készletszámviteli adatok alapján a normánfelüli és felesleges anyagokról beszámolójelentést készíteni és azt a könyvelési mérleggel együtt a felsőbb szervezeteknek beterjeszteni.

A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala 1950 augusztusában felülvizsgálta a normánfelüli és felesleges anyagokra vonatkozó beszámolójelentést és azt leegyszerűsítette és megjavította.

Az előzőleg érvényben volt és 1949 júliusában megállapított beszámolójelentés-minták nem tették lehetővé a vállalatnál lévő normánfelüli és felesleges anyagkészletek tényleges nagyságának megállapítását. A vállalatok beszámolójelentései a normánfelüli készletek anyagcsoportok szerinti egyenlegét tüntették fel, azaz az egyes anyagfajtákban és minőségekben mutatkozó feleslegek az adott csoport más anyagfajtáiban fennálló hiányokat eltakarták. Ennek következtében a minisztériumok és hatóságok nem tudták a beszámolási adatokat a feleslegek értékesítésének céljára felhasználni. Ezenkívül a beszámolójelentésekben az anyagokat anyaggazdálkodásba vont és anyaggazdálkodásba nem vont anyagokra osztották fel, a vállalatok anyagszámvitelében pedig ilyen részletezés nem szerepelt.

A Központi Statisztikai Hivatal által 1950-ben megállapított új beszámolójelentés-mintákból ezeket a hibákat kiküszöbölték. A normánfelüli és felesleges anyagkészleteket a vállalatok egyes fajták szerint, csoportegyenlegek nélkül mutatják ki. A beszámolójelentés a vállalatok normánfelüli és felesleges anyagkészleteiről teljes jellemzést ad és ezzel lehetővé teszi, hogy a minisztériumok és hatóságok a szükségtelen és felesleges anyagok értékesítésére a megfelelő intézkedéseket megtegyék.

A normánfelüli és felesleges anyagokra vonatkozó, a Központi Statisztikai Hivatal által 1950. augusztus hónapban jóváhagyott, beszámolójelentés mintáját (A-1. sz. minta) a 211. oldalon mutatjuk be.

A túloldali beszámolójelentés-mintát az összes vállalatok és építkezések természetes egységben és pénzürtékben is kitöltik. A beszámolójelentést csak azokról az anyagfajtákról kell kiállítani, amelyekből normánfelüli vagy felesleges készletek vannak.

A normánfelüli készlet az az anyagmennyiség, amely a megállapított készletnormát felülmúlja. A felesleges anyagok azok az anyagok, amelyekre az adott vállalatnak nincs szüksége, vagy amelyeket nem tud fel-

használni. Ha a vállalatoknál egyes anyagfajtákra vonatkozóan nincsenek minisztérium által jóváhagyott készletnormák, akkor a vállalat által kidolgozott készletnormákból kell kiindulni s azokat a minisztériummal össze kell egyeztetni.

Sor-szám	A normánfelüli és felesleges anyagok megnevezése	Gyártmány, keresztmetszet, méret	Az anyagok minőségi állapotának jellemzői (kimutatandó a minőség, állapot vagy az alkalmasság %-a)	Mértékegység	Normánfelüli és felesleges anyagok		Ebből a vállalat részére felesleges (szükségtelen) anyag	
					menynyiség	érték	menynyiség	érték
A	B	C	D	E	1	2	3	4

A vállalatoktól és építkezésektől kapott beszámolójelentéseket a minisztériumok és hatóságok kötelesek gondosan felülvizsgálni és a felesleges anyagok felhasználásának tervét kidolgozni. Az egyes vállalatok és építkezések jelentékenyebb mennyiségű normánfelüli készletei azt mutatják, hogy az anyagbeszerzés ezeknél a vállalatoknál túlzott méreteket öltött. Ahhoz, hogy a tényleges anyagkészleteket a megállapított normáknak megfelelő mértékre csökkentjük, a kérdéses anyagok szállítását ideiglenesen fel kell függeszteni, és ha a normánfelüli anyagokat nem lehet az adott vállalatban felhasználni, akkor azokat felhasználás céljából más vállalatoknak kell átadni.

A vállalatok és építkezések normánfelüli anyagkészleteire, valamint az anyagbevételezésekre és kiadásokra vonatkozó beszámolójelentések alapján állítják össze a minisztériumok a normánfelüli és felesleges anyagok összesítő beszámolóját, amelyet a Szovjetunió Anyagellátási Főigazgatóságához és a Központi Statisztikai Hivatalhoz terjesztenek be.

Sor-szám	Az anyagok megnevezése (az 1. sz. anyagellátási vagy a 27. sz. építkezési minta nomenklatúrája szerint)	Mértékegység	A beszámolóiási negyedév végén meglévő összes mennyiség	Normánfelüli és felesleges anyagkészletek		A minisztériumnál levő felesleges anyagok mennyisége
				az egész minisztériumnál (menynyiség)	a normánfelüli és felesleges anyagkészletekkel rendelkező vállalatoknál	
A	B	C	1	menynyiség	érték (ezer rubel)	5
				2	3	4

A normánfelüli és felesleges anyagokra vonatkozó összesítő beszámolót külön állítják össze ipari vállalatok és külön építkezések szerint. Az anyagmegnevezések megfelelnek a vállalatok anyagbevételezésére és kiadásaira vonatkozó havi beszámolók nomenklatúrájának. A beszámolóban kimutatják a minisztérium vállalataiban a negyedév végén meglévő összes anyagkészleteket, valamint a normánfelüli és felesleges anyagkészleteket. Az összes készletekre vonatkozó adatokat a vállalatok és építkezések anyagbevételezési és kiadási beszámolójelentéseiből (1. sz. anyagellátási és 27. sz. építkezési minta) veszik.² Anyagösszeírás esetében az anyagok összmenységét az összeírási adatok alapján mutatják ki.

² Az 1. sz. anyagellátási és a 27. sz. építkezési minta alapján ki lehet számítani a normánfelüli készletek nagyságát egyes anyagfajták szerint. Ezek a beszámolójelentések azonban nem használhatók fel a normánfelüli és felesleges anyagkészletek felderítését és realizálását célzó szervezési munkálatokra, minthogy az anyagkészleteket ezek a beszámolók nem részletezik.

Az egész minisztérium normánfelüli anyagkészleteit (a beszámoló-jelentés 2. rovata) az összes anyagkészletek és a normaszerinti anyagkészletek közötti különbség adja meg. A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának utasítása szerint az 1950. évi beszámolójelentés összeállításánál a minisztérium normánfelüli anyagkészletéhez tartozik mindaz az anyagmennyiség, amely felülmúlja a) az 1950. évi anyagellátási terv számításában megállapított készletek nagyságát (azoknál az anyagoknál, amelyeknél ilyen számításokat végeztek); b) a kormány egyes határozataival megállapított és jóváhagyott készletnormákat (azoknál az anyagoknál, amelyekre vonatkozóan kormányhatározatot hoztak). Az egyéb anyagok tekintetében, amelyeknél a készletek nagyságát a tervszámításokban nem határozták meg és amelyeknél nincsenek megállapított normák, normánfelüli készletnek a 40 napi szükségletet meghaladó anyagmennyiség számít.

A normánfelüli készleteknek ezt a kiszámítási módját az indokolja, hogy 1950-ben a minisztériumokban nem voltak egyes nyers- és egyéb anyagfajták szerinti jóváhagyott készletnormák. Jelenleg a vállalatokban és minisztériumokban nagy munkálatok folynak az egyes nyers- és egyéb anyagfajták szerinti készletnormák kidolgozására. A minisztériumok és hatóságok kötelesek az 1951. évi anyagigényléssel együtt a Szovjetunió Anyagellátási Főigazgatójához az egyes nyers-, tüzelő- és egyéb anyagokra vonatkozó készletnormák tervezetét is benyújtani.

A normánfelüli és felesleges anyagokkal rendelkező vállalatok normánfelüli és felesleges anyagkészleteire vonatkozó adatokat (a beszámoló-jelentés 3. és 4. rovata) a minisztériumoknak, a vállalatoknak és az építkezéseknek „Beszámolójelentés a normánfelüli és felesleges anyagokról“ c. A-1. sz. mintája alapján adják meg. Ezek az adatok a normánfelüli és felesleges anyagkészletek egyenlegét nem mutatják ki.

Azokat a felesleges anyagokat, amelyeket az adott minisztérium vállalatai nem tudnak felhasználni, az értékesítési szervezetek útján realizálni kell. A felesleges anyagoknak azt a mennyiségét, amelyet a minisztérium az értékesítési szervezeteknek más vállalatok felé történő realizálás céljára át tud adni, az összesítő beszámolójelentés 5. rovatában kell kimutatni.

Ilymódon tehát az összesítő beszámolójelentés sajátossága az, hogy képet ad mind az egész minisztérium szempontjából a normánfelüli és felesleges anyagkészletek egyenlegéről, mind a vállalatok és építkezések normánfelüli és felesleges készleteiről egyenleg nélkül. A beszámolójelentés ilyen felépítése lehetővé teszi, hogy a minisztériumoknál és hatóságoknál lévő normánfelüli és felesleges anyagkészletek kérdésében tisztán lássunk. Megállapítható belőle, hogy a minisztérium összes anyagkészletei nem múlják ugyan felül a megállapított normákat, de ugyanakkor az egyes vállalatok jelentékeny normánfelüli készletekkel rendelkeznek. Ez viszont azt mutatja, hogy a minisztérium helytelenül osztja el az anyagokat az egyes vállalatok között.

A hatalmas lendülettel folyó szocialista építésnek és a népgazdaság gyors ütemű fejlődésének időszakában a helyes termelési készletnormák megállapításának igen nagy népgazdasági jelentősége van. A termelési

készletek helyes normalizálása biztosítja az ipar és a közlekedés megszakítás nélküli munkáját, valamint az eszközök gyors forgását.

A kormány ismételten rámutatott arra, hogy a vállalatok és építkezések részére ki kell dolgozni a nyers-, tüzelő- és egyéb anyagok készletnormáit s, hogy a forgóeszközök normalizálását össze kell kapcsolni a termelési készletnormákkal. A vállalatokat és szervezeteket az összes vállalatok és építkezések részére feltétlenül kidolgozandó termelési készletnormáknak megfelelően kell forgóeszközökkel ellátni.

A készletek normalizálása az anyagi-műszaki ellátás helyes megszervezésének nélkülözhetetlen feltétele. A készletnormalizálás feladata abban áll, hogy meg kell állapítani a készleteknek azt a szükséges minimális mennyiségét, amely biztosítja a termelés zavartalan anyagellátását és a termelési terv teljesítését.

A készletnormák megállapításánál a kiindulási alap: a vállalatok határidőre történő komplett anyagellátása, az anyagi (folyó) alapok forgási sebességének meggyorsítása, az anyagok be- és kirakodási idejének csökkentése, az anyagellátási forrásoknak a vállalatoktól való közelítése és mindazok az egyéb intézkedések, amelyek minimális nyers-, tüzelő- és egyéb anyagkészletek mellett a vállalatok normális munkáját biztosítják.

A vállalatok raktárkészletnormáit nemcsak csoportok szerint, hanem a részletes anyagnomenklatúra alapján, minőség és méret, stb. szerint kell megállapítani. Ilyen differenciált készletnormaszámításokra van szükség az alapanyagok tekintetében is, amelyeknek a termelés szempontjából döntő jelentőségük van.

A raktárkészletnormák kiszámításánál figyelembe kell venni, hogy az összes vállalatok készletnormái összegének nem szabad felülmúlnia az egész minisztérium részére megállapított átlagos készletnormát. Ezért a vállalati raktárkészletnormák kidolgozásánál a jóváhagyott nomenklatúra alapján, a minisztérium által az adott vállalatok részére megállapított készletnormákból kell kiindulni.

A raktárkészletnormák kétfélek: a) folyó termelési és b) biztonsági készletnormák. A folyó termelési készlet feladata, hogy a termelés anyagellátását két soronkövetkező szállítmány közötti időben biztosítsa. A folyó termelési készlet nagysága függ az átlagos napi kiadástól és a két soronkövetkező szállítmány közötti idő tartamától. E két mennyiség szorzata adja a folyó termelési készlet maximális nagyságát. A folyó termelési készlet nagysága állandóan ingadozik a soronlévő anyagszállítmány beérkezésének időpontjában fennálló maximum és az anyagok teljes felhasználását jelentő minimum között.

Biztonsági készletet a vállalatok a fontosabb nyers-, alap-, tüzelő-, stb. anyagokból arra az esetre képezik, ha az anyagellátás váratlan okból kifolyólag megszakadna. A biztonsági készletek nagyságának kidolgozásánál a termelésnek és a vállalat szükséges anyagokkal való ellátásának körülményeiből kell kiindulni.

Figyelembe kell venni emellett a vállalatnak a szállítóktól való távolágát, a szállítási szerződésben kikötött feltételektől való eltérés lehetőségét, az anyagoknak a termelés szempontjából való fontosságát és más anyagokkal való helyettesítésük lehetőségét.

A raktári készletek megállapításánál ki kell számítani: 1. a maximális készletet (folyó termelési és biztonsági készlet együtt), aminek túllépése már anyagfelhalmozódást jelent; 2. a minimális készletet (biztonsági kész-

let), amelynek csökkenése az anyagellátás megszakadásával fenyeget; és 3. az átlagos készletet, amelyekkel együtt meghatározzák a szükséges pénzeszközök mértékét is.

A készletek folyó termelési és biztonsági készletre való felosztásának a vállalatok raktárkészletei színvonalának ellenőrzése és a forgóeszköz-szükséglet meghatározása szempontjából van nagy jelentősége. A vállalatok a raktárkészletek színvonalát a következőképpen ellenőrzik: a megállapított maximális és minimális raktárkészletnormákat feljegyzik az egyes anyagfajták szerint vezetett raktári kartonokra. Ha a tényleges anyagmennyiség eltér a megállapított normáktól, a raktárfőnök köteles erről a vállalat anyagellátási osztályának jelentést tenni. Ha a tényleges készletek meghaladják a megállapított maximális készletnormákat, akkor vagy szüneteltetni kell ideiglenesen az anyagszállítást, vagy felül kell vizsgálni az anyagellátási tervet. Ha a tényleges készletek a megállapított minimális készletnormáig csökkennek, sürgősen intézkedni kell a szükséges anyagok gyors beszerzése érdekében. A raktárkészletek állapotának és színvonalának naponkénti ellenőrzése igen nagy jelentőségű az anyagellátás helyes megszervezése szempontjából.

Az állami népgazdasági tervek rendszeres teljesítése, a termelés szakadatlan növekedése, a közlekedés jó munkája és az anyagellátás tervezésével és megszervezésével kapcsolatos összes munkálatok megjavítása biztosítja a szocialista vállalatok nyers-, alap- és tüzelőanyagokkal való időbeni és szabályszerű ellátását. A termelés és ellátás körülményeinek megváltozása miatt a készletnormákat rendszeresen felülvizsgálni és javítani kell.

Csak a szocialista gazdasági rendszerben, ahol a termelési eszközök társadalmi tulajdonban vannak, ahol az előállított termékeket az állami népgazdasági terveknek megfelelően osztják el, lehet a társadalmi termelés és a népgazdaság maximális mértékben kibontakozott magas fejlődési üteme zavartalan menetének biztosításához ténylegesen szükséges készletnormákat megállapítani.

VÉRT ANDRÁS:

A STATISZTIKAI MUNKÁK GÉPESÍTÉSE

A statisztika a kapitalista országokban nem szolgál operatív intézkedéseket, hanem a burzsoázia fegyvere, melyet arra használ, hogy a kapitalizmus belső ellentmondásait leplezze, hogy a tömegeket félrevezesse, vagy hogy népellenes és imperialista célkitűzések számára megfelelő adatokat, külföldi országok gazdasági helyzetéről kémértesüléseket szerezzen. A kapitalista államok gazdaságát nem a tervszerűség, nem a statisztikai adatoknak a gazdasági élet irányításában való felhasználása jellemzi, hanem az anarchia, a termelőeszközök magántulajdona, mely kizárja a tervszerű termelés lehetőségét. Ennek következtében a kapitalista államokban nem vetődik fel annak szükségessége, hogy a begyűjtött statisztikai adatokat minél előbb feldolgozzák és kiértékeljék. A régi magyar statisztika gyakorlata is azt mutatja, hogy a statisztikát öncélú, elvont, „tudományos” tevékenységnek tartották, mely legjobb esetben kullogott a való élet után, de többnyire semmi köze nem volt ahhoz. Az 1930. évi népszámlálás adatainak feldolgozását például 1935—1936-ban fejezték be. Az 1941-es népszámlálás adatainak feldolgozását be sem fejezték.

A számviteli és statisztikai adatok gyakorlati felhasználása a kapitalista országokban pusztán vállalaton belül fejlődött ki, természetesen kizárólag a tőkés egyéni érdekeinek megfelelően. A számviteli és statisztikai adatok feldolgozása meggyorsításának szükségessége felmerült már a kapitalista országokban is, az említett kereteken belül. Ahogy a termelés minél inkább társadalmi jelleget ölt, nő a gazdasági számvitel jelentősége. „Minél inkább társadalmi méretekben megy végbe e folyamat és veszi el tisztán egyéni jellegét, annál szükségesebb a számvitel, mint e folyamat ellenőrzésének és tudatos összefoglalásának eszköze. Ezért a könyvvezetés szükségesebb a tőkés termelésben, mint a szétforgácsolt kézműves- és paraszti termelésben, szükségesebb a kollektív termelésben, mint a kapitalizmusban”¹ — írja Marx.

A kollektív termelés, a szocializmus — amiről Marx ír — előtérbe helyezte a vállalatonbelüli számvitel fontosságát és szükségessé tette, hogy az sokkal szélesebb körre terjedjen ki, sokkal pontosabb és főleg gyorsabb legyen, mint a kapitalizmus idején. „Egy statisztikai igazgatóság, amely késik, a bürokratikus intézmények tipikus példája. Adhat rengeteg anyagot — akár két évre valót is — a tudományos munkához, de nekünk nem erre van szükségünk — a folyamatos ipari termelési statisztikának az a kötelessége, hogy a legfontosabb gyakorlati jelentőségű számszerű adatokat (tegyük félre a „tökéletes” kérdések akadémikus kidolgozását)

¹ Marx K. és Engels F. Művei. XVIII. kötet, 1949. 139. old., oroszul.

hozza nyilvánosságra, és pedig semmiesetre sem későbbben, hanem kötelesség korábban, mint a sajtó.²

A tervgazdálkodás sikeres működéséhez nem elég a vállalatombelüli számvitel helyes megszervezése. Szükségessé válik az egész népgazdaságra kiterjedő rendszeres statisztikai beszámolórendszer kiépítése, mely a tervek végrehajtásának ellenőrzését is szolgálja. „Számvitel és ellenőrzés — ez a legfontosabb, ami a kommunista társadalom első szakaszának elindításához, helyes működéséhez kell”³ — állapítja meg Lenin.

A társadalmi termelés, a tudomány és a technika olyan ütemű fejlődése, mint amilyen a szocializmust építő országokban van, hatalmasan megnöveli a statisztikával és a különböző számításokkal foglalkozó apparátust. A szocialista statisztikának az egész gazdasági élet ütőerén kell tartania kezét, hogy a legkisebb változást is azonnal, az operatív intézkedések megtételéhez szükséges rövid idő alatt jelezze. „Gyakorlatban kell figyelmet fordítani a termékek előállításának gazdasági körülményeire és önköltségére. Pontosan tudnunk kell, mibe kerül az államnak az egyes vállalat, vagy szervezet munkája”⁴ — mondotta Molotov elvtárs a SzK(b)P XVIII. kongresszusán.

Ilyen részletes és hatalmas kiterjedésű statisztikai munka elvégzése feltétlenül szükségessé teszi a feldolgozás bizonyos munkameneteinek gépesítését, mert máskülönben aránytalanul nagy terhet jelentene a kézi feldolgozáshoz szükséges apparátus fenntartása. De a gépi feldolgozásnak nemcsak az az előnye, hogy lényegesen kevesebb munkaerővel gyorsabb és pontosabb munkát lehet elvégezni, hanem sokkal nagyobbak a lehetőségek a különböző kombinációs táblák összeállítására, a begyűjtött adatok egyszerű, világos és érthető áttekintésére.

A burzsoá tudomány képviselői általában lebecsülik a Szovjetunióban elért tudományos, technikai vagy kulturális sikereket. Érthető okokból szeretik elhallgatni azokat az eredményeket is, amelyeket kiváló orosz tudósok már a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtti évtizedekben elértek. Ennek a tudatos propagandának azonban merőben ellentmondanak a tények.

Oroszországban már az Októberi Forradalom előtt is alkalmaztak különböző számológépeket a statisztikai feldolgozásoknál. 1897-ben, a népszámlálás feldolgozásához már használtak számoló-analitikai gépeket, míg Angliában csak 14 évvel később kezdték alkalmazni őket. A Szovjetunióban nagy multja van a számológépek gyártásának. 1878-ban Csebisev akadémikus konstruált egy számológépet, mely a világ első automatikusan számoló gépe volt. 1887-ben gyárat alapítottak az orosz rendszerű szorzógépek előállítására. A kilencszázas évek elején a gyár már 150 munkással dolgozott és az 1912—14. években havonta átlag 300 darab szorzógépet gyártottak.

A Bolsevik Párt felismerte a számviteli és számolási műveletek mechanizációjának fontosságát, mint a számviteli munka termelékenységének emelésének egyik elengedhetetlen eszközét. A háború alatt megszűnt a számológépgyártás, de 1923—24. években már megkezdtek a Szovjetunióban a gépi feldolgozási irodák helyreállítását és létesítését. A számolási műve-

² Lenin-gyűjtemény, XXIII. kötet, 217. old., oroszul.

³ Lenin: Válogatott művek, II. kötet, Szikra, Budapest, 1949. 239. old.

⁴ A SzK(b)P XVIII. kongresszusának gyorsírási jegyzőkönyve, 303—304. old., oroszul.

letek gépesítése terén hamarosan elérték a háborúelőtti színvonalat, később pedig lehetővé vált, hogy utolérjék és elhagyják ezen a téren is Európa és Amerika kapitalista országait.

1926—27. években az üzemekben, a bankokban, a közlekedési vállalatoknál és a Központi Statisztikai Hivatalban hatalmas gépi feldolgozó állomásokat helyeztek üzembe. Kezdetben ezeket az állomásokat külföldről behozott gépekkel látták el, 1929-től kezdve azonban már a moszkvai „Finommechanika“ tröszt látja el fokozatosan az állomásokat gépekkel. 1934-ben a moszkvai és leningrádi finommechanikai gyárak megkezdték a legmodernebb osztályozó- és táblázógépek gyártását. 1935-ben, tehát tíz évvel a számológépgyártás újraindítása után a Szovjetunióban már gyártották a számológépek összes modern fajtáját: kézi és félautomata számológépeket, tizbillentyűs összeadó-leírógépeket, lyukasztógépeket, ellenőrző-, osztályozó- (szorter-) és táblázógépeket.

A huszas évek derekán szervezett gépi feldolgozó állomások tíz év alatt a világ legnagyobb gépi feldolgozó üzeméivé fejlődtek, ahol állandóan öt-hatszáz embert foglalkoztatnak, többszáz számológépen, két-három műszakban.

A 30-as évek eleje óta alkalmazzák a Szovjetunióban a számoló-analitikai gépeket tudományos-technikai számításoknál a csillagászat terén, 1938 óta pedig a matematika területén is. A Szovjetunió Tudományos Akadémiáján belül önálló gépi feldolgozó állomás működik.

A Szovjetunió a számológépgyártásban, rövid idő alatt elfoglalta a világ első helyét. A Nagy Honvédő Háborút megelőző években a szovjet tervezők egész sor olyan új típusú gépeket alkottak, amelyek külföldön ismeretlenek. Ilyen például az Agapov-féle fotocellás összeadógép, a Nyeszluckov-féle ugyancsak fotocellás osztályozógép, az Avijev-féle összeadógép, stb. Szovjet tervezők alkották meg az első összegező-lyukasztógépet (1929-ben) a Közlekedési Népbiztonság gépi feldolgozó állomásán, valamint az egyperiódusú lyukasztógéphez az állandó ismérvek automatikus átütésének a mechanizmusát (1935-ben).

1936 óta a belföldi termelés teljesen kielégíti a Szovjetunió számológépszükségletét. Az 1939. évi népszámlálás anyagát — mely az egész Szovjetunióra kiterjedt, és a világ legnagyobb népszámlálása volt — hazai gyártmányú gépekkel dolgozták fel mindössze 11 hónap alatt! (Az USA-ban a népszámlálási anyag feldolgozásához két évre volt szükség.)

A Szovjetunióban a gépesített feldolgozási munkálatok különböző módszereit a legszigorúbb tudományossággal dolgozzák ki. Csakis tudományos alapon lehet megtalálni a bonyolult és elavult kézi számolási módszerek gépes feldolgozásra való átállításának a lehető legegyszerűbb formáit. Ahhoz ugyanis, hogy valamilyen gépes feldolgozás rendszerét megtervezzék, nem elég a technikai adottságokkal tisztában lenni, hanem ismerni kell a gazdaságtudománynak azt a területét, ahol a számításokat végezzük. A gépes feldolgozás tehát két egészen különböző tudományágra támaszkodik: a közgazdaságtanra (és a gazdaságstatisztikára) és a technikai tudományokra.

A kapitalista országokban a számológépeket gyártó cégek igyekeznek elhithetni, hogy a számológépek mintegy maguk határozzák meg a munkamódszereket és feleslegessé teszik a szervezőmunkát. A valóságban a gépi feldolgozás megszervezése sokkal bonyolultabb, mint a manuális feldolgozási módszeré, mert a különböző gépi munkálatokat megfelelő összhangba

kell hozni és a gépekben lévő tartalékok maradéktalan feltárásához elengedhetetlen a megfelelő tudományos felkészültség és a magasfokú szervezőmunka. A tőkés számlógépgyárak „használati utasításai” pusztán az illető cégek reklámját kívánják hatásosabbá tenni. Bebizonyosodott ez a magyar Központi Statisztikai Hivatalban üzemben lévő gépparknál is.

*

Magyarországon a statisztikai adatok feldolgozásának gépesítését lényegében az 1949. évi népszámlálás adatainak feldolgozásánál vezették be. Használtak lyukkártyarendszerű gépeket a felszabadulás előtt is Magyarországon, egyes kapitalista vállalatok és bankok, mivel ezeknek a kapitalista vállalatoknak belső számvitele mozgékonyabb, gyorsabb volt, mint a régi Statisztikai Hivatal statisztikai munkája.

Ma a Központi Statisztikai Hivatal olyan gépparkkal rendelkezik, amely teljes egészében ki tudja elégíteni a jelentőségében megnövekedett Hivatal feldolgozási igényét. Egyes esetekben még bérmunkát is végez a Gépi Feldolgozó Osztály, más vállalatok vagy minisztériumok számára.

Egyszerűbb feldolgozásokat, amelyeknél az összesítéseket csak néhány szempont szerint kell elvégezni, Mercedes könyvelőgépekkel* végzik a Hivatalban. A Mercedes-gép lényegében írógép és 20 számoló és írómű kombinációja. Ezzel a géppel 6—7 példányban lehet feldolgozási táblát készíteni, a tábla fej- és oldalszövegét megírni és húsz egymás mellett lévő függőleges oszlopon összeadni. Megfelelő szerkezet segítségével a gépen keresztösszesítést is lehet végezni.

A Mercedes-gépek segítségével nagytömegű, sokféle szempontból kiértékelendő adattömeget nem lehet feldolgozni. Egy Mercedes-géppel nyolc óra alatt mindössze 4—500 sort lehet összesíteni.

A feldolgozásokat nagyrészt korszerű lyukkártyagépekkel végzik. Röviden ismertetjük a lyukkártyarendszerű gépeket.

A lyukkártyarendszerű feldolgozás megértéséhez elsősorban magát a lyukkártyát kell ismerni. Példaként bemutatunk egy kártyát (a 219. oldalon), melyet a népszámlálás adatainak feldolgozásánál használtak. A képen az eredeti kártya első fele látható felnagyításban.

A lyukkártya nemzetközileg elfogadott szabványmérete a következő: hossza 184 mm, magassága 82 mm és vastagsága 0,17—0,20 mm. A lyukkártya nyomtatott oldalán 80 függőleges és 10 vízszintes számoszlop van. Mint a bemutatott kártyán látható, a kártyának van egy nyomtatott feje-rovata, melyen a különböző adatok megnevezése feltüntethető. A feldolgozás során nem szükséges, hogy minden kártya nyomtatott mezőkre legyen osztva, mert erre csak akkor van szükség, ha valamelyik munkafolyamat közben meg akarjuk állapítani az adatok elhelyezési rendszerét. Maguk a gépek az adatokat akkor is leolvassák, ha nincs semmiféle nyomtatás a kártyán. Az adatok bejelölése ugyanis lyukasztás útján történik. A nyomtatott kártyákat kártyatervnek nevezzük.

A lyukkártyarendszerű feldolgozás első munkamenete az adatoknak az elsődleges okmányokról a kártyára való átvitele. Ezt lyukasztógépekkel végzik. Ez a munkafolyamat megkívánja, hogy az adatokat előzőleg kódolják, vagyis kulcsszámokkal helyettesítsék. Már itt megmutatkozik a gépi feldolgozás egyik értékes előnye. A kérdéseket úgy kell feltenni, hogy azokra világos, egyértelmű választ lehessen adni, mert különben lehetetlenség az adatokat bizonyos számjelrendszerrel helyettesíteni. A gépes fel-

- 1 = lakóhelye 1938 előtt, az, ami most;
 2 = születési helye ugyanaz a vármegye (tehát Sopron);
 77 = születési éve: 1877;
 3 = családi állapota: özvegy;

Igy végigmehetünk az egész kártyán, amelyen minden egyes oszlop, belyukasztás valamilyen adatot rögzít.

A népszámlálási anyag feldolgozásánál a lyukasztók átlagos teljesítménye óránként 6000 adat belyukasztása, illetve kártyán való rögzítése volt. Figyelembe véve, hogy a népszámlálásnál a kártya 42 oszlopa volt igénybe véve, óránként mintegy 150 kártyát lyukasztott egy átlagos teljesítményű lyukasztó. A népszámlálás feldolgozása idején a lyukasztók három műszakban dolgoztak és naponta átlagosan 40—42 ezer kártyát készítettek el a további feldolgozáshoz. A teljesítmény természetesen aszerint változik, hogy hány adatot kell belyukasztani.

A lyukasztógépek után a kártyák az ellenőrzőgépre kerülnek. Az ellenőrzőgépek működése hasonló a lyukasztógépekéhez.

Miután az adatokat megfelelő kódszámokkal a kártyákon rögzítették, az anyag a rendezőgépekre kerül.

A rendezőgép működése a következő: a kártyákat elhelyezzük az etetőszerkezetben (egyszerre 900 kártyát helyezhetünk el). Gombnyomásra a gép működésbe lép. A rendezőgép munkája abból áll, hogy leérzi a kártya lyukasztásait és a lyukasztásoknak megfelelően különböző fiókokba rendezi őket. Ezzel egyidejűleg számolja az egyes fiókokba gyűjtött kártyákat és az összes kártyát. A kártyán lévő függőleges számsoroknak megfelelően a gépen 13 rekesz, illetve fiók van. A 0—9-ig terjedő számoszlop a fentebb közölt kártyamintán is látható. Ezenkívül azonban különböző megjelölésekhez a kártyát felül lehet lyukasztani még két oszloppal a 0 számsor felett. A 13. rekeszbe azok a kártyák jutnak, amelyekben az éppen rendezésre került oszlopon semmiféle belyukasztás nincs. Mielőtt a gépet elindítanánk, a leérkező kefé a rendezendő oszlop megfelelő helyére állítjuk (kártyán ezt a vízszintes számoszlopról olvashatjuk le).

A gyakorlatban mindez azt jelenti, hogy ha a fenti kártyát — mely a valóságban egy lakos adatait tartalmazza — például családi állapot szerint akarjuk rendezni, akkor a rendezőgép leérző keféjét a 11-es vízszintes oszlopnak megfelelő helyre állítjuk. A gép a lyukasztásoknak megfelelően az 1., 2. vagy 3. számú rekeszbe rendezi a kártyákat és mint már említettük, meg is számolja őket. Ha tehát, mondjuk egy község kártyáit leeresztjük a 11-es oszlopon, a rekeszek alatt lévő számoló szerkezet ablakán rögtön leolvashatjuk, hogy a kódszámoknak megfelelően hány házasság, nemházasság, özvegy vagy elvált van a községben. Ugyanígy rendezhetjük a kártyákat férfi, nő, vallás, anyanyelv, foglalkozás, földtulajdon, stb. szerint.

A rendezőgépeken egy óra alatt elméletben 24 000 kártyát lehet leengedni. A gyakorlatban ennél kevesebbet, tekintve, hogy közben a leolvasás is időbe kerül. Van olyan folyamatos munka, amelynél megközelítik a gép teljes hatáskörét.

A rendezett, csoportosított kártyákat a táblázógépen összesítik. Ez a gép a legbonyolultabb a lyukkártyagépek között. Különösen itt érvényesül a tőkés lyukkártyagépeket gyártó cégek reklámizú „használati utasításának” felületessége.

A táblázógépen egy leérző kefe helyett egész kefesor van, mellyel a gép a kártya vízszintes számoszlopát, tehát 80 rovatot képes leolvasni.

A táblázógépeken összesített és részleteredményeket lehet leírni. Az első eljárásnál a gép csak a csoport első kártyáját olvassa le és a csoport végeredményével rögzíti. A másik eljárásnál nemcsak a végösszegeket írja le a gép, hanem külön-külön mindenegyes kártyának a tartalmát is. A táblázógépnél az írásjelek nincsenek meghatározott számoló-műveletekhez kötve, ami lehetővé teszi, hogy a táblázat formáját tetszőszerint alakítsuk. Például azt az adatot, amely a kártya első mezőjén szerepel, a táblázat tetszőszerinti mezőjére írhatjuk be és összegezelhetjük.

A rendkívül sok feladat megoldására alkalmas táblázógépek munkáját kapcsolótáblával irányítják. A kapcsolótáblán vannak elhelyezve a különböző munkamenetekhez szükséges szerkezetek és variációk kontaktusai. A kapcsolótáblán irányíthatjuk a gépet, hogy összeadjon, kivonjon vagy egyéb műveleteket végezzen és, hogy pl. egy főösszegezen belül milyen részösszegeket számoljon és írjon.

A táblázógép teljesítőképessége abban az esetben, ha minden egyes kártya adatait kiírja, óránként kb. 6000 kártya. Ha csak összesítéseket végez a gép, akkor teljesítőképességét még mintegy 50 százalékkal lehet növelni.

A Központi Statisztikai Hivatal Gépi Feldolgozási Osztályán jelenleg több ilyen táblázógép működik.

*

Hatalmas ütemű ipari fejlődésünk nemcsak kiszélesítette az adatszolgáltatók körét, nemcsak a begyűjtött adatok mennyiségét növelte meg, de tervgazdálkodásunk, a szocialista ipar megerősödése egyben a statisztikai munka ütemének meggyorsítását is szükségessé tette. Ennek megfelelően a Központi Statisztikai Hivatalban megszervezték a Gépi Feldolgozó Osztályt, mely a Hivatal valamennyi főosztályának feldolgozási munkálataiban jelentősen résztvesz. Ezzel sikerült egyrészt megoldani a gyors és pontos feldolgozást, másrészt — a szovjet példát követve — jelentős számú munkaterőt szabadítottak fel a mechanikus számolás alól, akik képességeiket elvi munkák terén érvényesíthetik.

A Gépi Feldolgozó Osztály állandó összeköttetésben van a Hivatal többi osztályaival, hogy a feldolgozási munkák tervszerűségét és a munka folyamatosságát biztosítsa. A Gépi Feldolgozó Osztály minden főosztály felé tart egy összekötőt, akinek az a feladata, hogy a hozzá tartozó főosztály feldolgozási munkáiról előre tudomást szerezzen, elkészítse a munka feldolgozási tervét és a többi összekötővel összhangban beütemezze a munkát. A feldolgozási munkák pontos beütemezése rendkívül fontos a gépesített munkánál. Előfordul, hogy az osztályon egy nap 30—40 munkafázis fut egyszerre. Pontosan meghatározott munkaterv nélkül a szervezés teljesen anarchikussá válnék. Viszont a feldolgozásra váró anyagok nagy mennyiségének adminisztrációja tekintélyes apparátust igényelne. Jelentős segítséget nyújt a feldolgozások határidejének betartásában, a gépek kapacitásának kihasználásában és a hibák feltárásában az a naplórendszer, amelyet a Gépi Feldolgozó Osztály elvi csoportjának vezetője rendszeresített. A naplórendszer két részből áll: előkalkulációs és utókalkulációs részből. Az előkalkuláció tulajdonképpen a munka beütemezése, pontosan, napra és órára, a feldolgozandó anyag részletes megjelölésével és a szükséges munkafolyamatok figyelembevételével. A gépnapló elkészítését hatalmas mértékben meggyorsítja és leegyszerűsíti, hogy ezt is gépi úton készítik el. Az egyes munkafolyamatokat és a beütemezésben szereplő összes adatokat kódolják, kulcsszámokkal látják el, belyukasztják és osztályozzák. A napló

egyres oldalait a táblázógép készíti el és erről pontosan leolvasható, hogy a következő hónap, negyedév, illetve év folyamán milyen feldolgozási munkát kell elvégezni és mindez mennyi munkaórát igényel a különböző munkafolyamatokon. Természetesen az ütemtervet csak a rendszeres feldolgozási munkákhoz lehet elkészíteni.

A naplóból az is kiderül, hogy mennyi üres óra áll az osztály rendelkezésére a meghatározott időben, amelyeket a rendkívüli feldolgozásokra lehet fordítani. Így pl. a mostani állatszámllás feldolgozásának idejét is előre meg lehetett tervezni, figyelembevéve a gépnaplóban mutatkozó üres órákat.

Az utókalkulációs napló ugyanazokat az adatokat tartalmazza, mint az ütemterv, de az adatok az effektív elvégzett munkát mutatják. Minden gépnek van egy munkanaplója, amelyben percnyi pontossággal vezetik az elvégzett munkát.

Az utókalkulációs napló és az ütemterv összehasonlításakor kiderül egyrészt, hogy mennyire sikerült az előkalkuláció, másrészt, ha nagy eltérések vannak a tervezett munkaidő és az effektív munkaidő között, akkor feltételezhető, hogy a feldolgozásnál hiba történt. (Például egy kártyacsoportot tévesen többször bocsátottak keresztül egy munkafolyamaton, stb.)

Az osztályösszekötőnek a gépi feldolgozást a legapróbb részletekig meg kell terveznie és részletes munkautasítást kell készítenie minden munkamenethez. Szabály, hogy a táblázógépek összesítő tábláit egy nappal a gépi feldolgozás megkezdése előtt el kell készíteni. Ez igen fontos, mert különben előfordulhat, hogy a kártyák végigmennek az összes munkameneteken és csak akkor derül ki, hogy hibás volt az egész tervezet, amikor már a táblázógépekre kerül az anyag. Éppen ezért nagy felelősség terheli az osztályösszekötőket, hogy alaposan beszéljék át a főosztállyal, hogy mit akar megtudni, hányféle szempont szerint csoportosítsák és dolgozzák fel az anyagot, és mikorra kell a főosztálynak, illetve az illetékes szerveknek a feldolgozott, kiértékelt anyag?

A lyukasztógépeknek a Központi Statisztikai Hivatalban való működése alatt bebizonyosodott, hogy a gépek helyes kihasználásához nem elég egyszerűen a gépek mechanikus mozgásának ismerete, hanem mint a Szovjetunióban, úgy nálunk is szükséges, hogy a gépes feldolgozás elvi irányításában résztvevő dolgozóktól egészen a gépkezelőig tisztában legyenek azzal is, *amit* feldolgoznak, ne csak azzal, *amivel* végzik munkájukat.

A folyamatos munkáknál bebizonyosodott, hogy a „használati utasításokon“ túlmenően a gépi feldolgozásban még jelentős rejtett tartalékok vannak. Ilyen rejtett tartalékok feltárása révén sikerült például a külkereskedelmi osztály anyagának havi feldolgozási idejét kilenc nappal lerövidíteni! Itt az történt, hogy azokat az adatokat, amelyeket mind egyegy kártyára lyukasztottak, felbontották és több kártyára vitték át. Ezzel lehetővé vált, hogy az egyes kártyák lyukasztása rövidebb ideig tartson és a feldolgozás meginduljon egyszerre több munkafolyamaton keresztül.

A közlekedési osztály anyagának havi feldolgozási idejét azzal sikerült csökkenteni, hogy azokat az adatokat, amelyek egyik hónapról a másikra nem változnak, nem lyukasztógéppel, hanem az automata másológéppel lyukasztják a kártyákba. Ezzel havonta mintegy 39 000 forintos megtakarítást értek el.

A táblázógépnél alkalmazott új módszer különösen rávilágít a kapitalista országok lyukkártya-gépgyártó cégeinél érvényesülő profit szempontokra, másrészt a gátló tényezőkre, amelyek a lyukkártyagépek további fejlesztésére kihatnak.

A bonyolult táblázógép egymagában is sokféle munkára alkalmas. Egyes feldolgozásoknál azonban a táblázógépekhez további szerkezeteket lehet kapcsolni, amelyek segítségével növelni lehet a gép kapacitását. A géphez csatolt szerkezetekért természetesen a gépet kölcsönző kapitalista cégek újabb kölcsönbért szednek.

A táblázógép egyik kezelője felismerte azt a lehetőséget, hogy a gép kapacitását egy bizonyos feldolgozási munkánál meg lehet növelni anélkül, hogy külön szerkezetet csatolnának hozzá, egyszerűen egy olyan részlegnek a kapcsolótáblán keresztül való bevonásával, amely a gépben egyébként más célt szolgált. Ezt a lehetőséget természetesen a kölcsönző cégek gondosan titkolják.

A Gépi Feldolgozó Osztály dolgozói csaknem havonta nyújtanak be újításokat, észszerűsítéseket, amelyekkel a gépes feldolgozást termelékenyebbé teszik. Grosz Edit lyukasztógép-kezelő például közel fél éven keresztül állandóan 140%-os teljesítményt ért el a lyukasztógépen. A kiváló dolgozót nemrég a Magyar Népköztársaság Érdemérme bronz fokozatával tüntették ki.

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a gépes feldolgozás összes előnyeit még nem aknázták ki. A gépes feldolgozás sokkal nagyobb lehetőséget nyújt a különböző kombinációkra, mint a kézi feldolgozás, márcsak a csoportoknak határozott ismérvek alapján történt összeállítása miatt is. Az adatoknak a lyukkártyán való rögzítése lehetővé teszi, hogy az anyagot viszonylag kis területen tárolják és bármikor, bármilyen szempontok felmerülése esetén új kombinációkat alkalmazzanak a kiértékelésnél. A gépes feldolgozást tovább lehet fejleszteni, nemcsak a gépek tökéletesítése révén, hanem a meglévő gépparkok gazdaságosabb kihasználásával. Ehhez feltétlenül szükséges, hogy a gépes dolgozók növeljék szaktudásukat, mely mint már említettük, két különböző tudomány, a statisztika és a technikai ismeretek egyidejű elsajátításán alapul.

KÖVESDI ÁGNES:

AZ ÖNKÖLTSÉG ÉS ÖNKÖLTSÉGCSÖKKENTÉS KÉRDÉSE

Módosított ötéves tervünk népi demokráciánk minden dolgozója számára hatalmas új feladatokat jelent, és a terv sikeres megoldása nagy léptekkel viszi előre országunkat a szocializmus felé vezető úton. A feladatok sikeres megoldásához népgazdaságunk beruházásait a módosított terv, az ötéves terv időszakára lényegesen magasabb összegben irányozza elő, mint ahogyan ezt az ötéves tervről szóló törvény megállapította. Ezeknek a nagyméretű beruházásoknak a végrehajtásához azonban minél nagyobb méretű önköltségcsökkentés szükséges, hiszen az önköltségcsökkentés a szocialista akkumuláció egyik alapforrása.

Gerő Ernő elvtárs a MDP II. Kongresszusán elhangzott beszédében ötéves népgazdasági tervünk első évének hiányosságai közé sorolta az önköltség mérésének eddigi rendszerét. „Az önköltség csökkentését ötéves népgazdasági tervünk 1950—54. évek időszakára 25%-ban írta elő. Ennek megfelelően az ötéves terv első évében az ipari termelés önköltségének mintegy 5%-kal kellett volna csökkennie. Különböző számítások azt mutatják, hogy ezt az önköltségcsökkentést kb. elértük, bár ezt csak fenntartással állíthatjuk, mert az önköltség mérésének az ötéves terv első évében még nem volt nálunk részletesen kidolgozott és teljesen megbízható módszere.“

Ez a megállapítás a tényleges helyzetet rögzítette, miután az önköltség tervezése — és ennek megfelelően mérése is — egészen 1950. év végéig a vállalatok teljes termelésére történt, figyelmen kívül hagyva az időközben bekövetkezett profilváltozásokat, a gyártmányok termelési arányainak eltolódását. Az „Évközi eredménykimutatások“ tulajdonképpen nem önköltségelszámolást, hanem költségelszámolást jelentettek, az egyes számlák forgalmának kiírását, az esetleges időbelileg átmenő tételeknél korrekciók alkalmazásával. A költséghányadok százalékos összehasonlítása sem volt megfelelő, éppen az előbb említett profil- és gyártmányváltozások miatt. Ezekből az adatokból valóban csak „különféle számítások“ segítségével lehetett a hozzávetőleges önköltségcsökkenést megállapítani.

Még az 1951. évi éves terv készítése is ilyen alapon történt, azzal a különbséggel, hogy egyes kijelölt gyártmányokról gyártmányonkénti önköltségi tervet kellett készíteni. Miután az összehasonlítható termelésre vonatkozólag visszamenőleg adatok nem álltak rendelkezésre — a még akkor hiányos utókalkulációk miatt —, 1951. évre önköltségcsökkentési terv nem is készülhetett.

Az időközben minden termékre, és minden vállalatra vonatkozóan, kötelezően elrendelt negyedévi utókalkuláció alapján 1951. II. negyedévére már megoldható az önköltségcsökkentési terv elkészítése, hiszen az első negyedévi utókalkulált önköltség már bázisként szolgálhat a II. negyedévhez.

Ez elvben valóban így is van, a gyakorlatban azonban nem egészen ez a helyzet. Könyvelési rendszerünk és sok nagy vállalatunk számviteli szervezettsége még nem áll olyan fokon, hogy a naptári negyedévvel lezárt, teljes utókalkulációt könnyűszerrel meg lehetne oldani. Sokhelyütt csak időszakos, ciklusos utókalkulációt tudnak készíteni, az egyes munkaszámokon szereplő szériák lefutása után, mert negyedévi befejezetlen termék-leltározás nincs. Másutt a könyvelés adataiból egyáltalán nem állapítható meg egy-egy gyártmány önköltsége, mert rendelésekre dolgozik a vállalat, és a ráfordításokat egyösszegben vezetik a rendelési kartonokon. Egy-egy rendelésen belül elkészült termék önköltsége csak esetleges műszaki becslésekre felépített, 3—4 hónap alatt elkészülő utókalkulációval állapítható meg.

Még számos ilyen hiányosságra lehet rámutatni, melyek mind arra kell, hogy figyelmeztessék az illetékes számviteli szervezőket, hogy ezeken sürgősen változtatni, segíteni kell, mert a teljes utókalkulációra feltétlenül, és halaszthatatlanul szükség van.

Az önköltség és önköltségcsökkenés mérésénél is a Szovjetunió évtizedes tapasztalataira kell támaszkodnunk, és a Szovjetunió példája nyomán olyan önköltségmérést kell népgazdaságunk számára biztosítanunk, mely kormányzatunk, Pártunk és az egész dolgozó nép számára világosan rámutat az önköltségcsökkentés terén elért eredményeinkre és hiányosságainkra is.

A N. T. 625/33/1950. sz. határozatában a Statisztikai Hivatal feladatul tűzte ki népgazdaságunk 1951. évi önköltségének és önköltségcsökkenésének mérését. A Statisztikai Hivatal ennek megvalósítására negyedévi beszámolójelentéseket rendszeresít, amelyek számviteli rendszerünk még meglévő hiányosságainak felszámolásával egyidejűleg 1952. évi tervünk készítéséhez fognak alapul szolgálni.

Első lépésként a gyáripár számára készítettük el a negyedévi beszámolójelentések tervezetét. A kérdőíveken

1. Az egyes legfontosabb termékfajták önköltségét és önköltségcsökkenését,
2. Az összehasonlítható árutermelés önköltségét és önköltségcsökkenését mérjük.

Miután az 1951. évi éves önköltségi tervet — az előbb említett okok miatt — még csak a régi rendszer szerint tudjuk mérni, így a szakminisztériumok által a mi kérdőíveinkkel egyidőben kibocsátásra kerülő, új formájú negyedévi eredménykimutatások egy példányát a vállalatok közvetlenül a Központi Statisztikai Hivatalnak fogják beküldeni. Ezen a kérdőíven tehát a vállalati teljes termelésre és ebből az árutermelésre eső költségeket fogjuk mérni.

*

Az „I. Gyártmányonkénti önköltség és önköltségcsökkenés alakulása” című kérdőíven az Országos Tervhivatal által kijelölt, népgazdaságilag

legfontosabb gyártmányok egy egységre eső önköltsége szerepel, mely magában foglalja:

- a közvetlen anyagfelhasználást, elszámoló áron,
- a közvetlen munkabért,
- a közvetlen munkabért kiegészítő fizetéseket és közterheket,
- a gyártási külön költséget,
- a gyártási általános költséget,
- az igazgatási és értékesítési költségeket, és
- az elkülönítendő költségeket.

Az önköltségi adatokat 1950. évi átlagos önköltsége, 1951. éves terv átlagos önköltsége, a tárgynegyedévet megelőző negyedév tényleges önköltsége, a tárgynegyed operatív terv szerinti önköltsége, és a tárgynegyed tényleges, utókalkulált önköltsége szerint kérjük.

Az egységre eső önköltségsökkenést az előző évnegyed önköltségéhez viszonyítva állapítjuk meg. A tervezett önköltségsökkenést a tervezett önköltségnek az előző negyedévi önköltségből való levonása, a tényleges önköltségsökkenést pedig a tárgynegyed önköltségének az előző évnegyed önköltségéből való levonása után kapjuk meg. Idényjellegű termékeknél (liszt, cukor, stb.), vagy az előző negyedévben nem termelt termékeknél az önköltségsökkenést az 1950. éves átlaghoz viszonyítva állapítjuk meg.

A tervezett és tényleges önköltségsökkenés összehasonlítása jelenti egyben az önköltségsökkenési terv teljesítésének mérését is. — Miután az 1951. évi KÁLISZ az anyagköltségek könyvelését elszámoló (diktált) áron írja elő, a negyedévi összehasonlítás a II. negyedévtől kezdve már kiküszöböli az esetleges árváltozásokból eredő különbségeket és így az önköltség csökkenése, vagy emelkedése tisztábban mutat rá a vállalatok helyes, vagy helytelen gazdálkodására.

Természetesen népgazdasági szempontból nem közömbös az sem, hogy egy gyártmány a valóságban — tehát tényleges, beszerzési anyagárak mellett, — mennyibe került. Ennek megállapítását „célozná“ a 29. számlacsoport, mely többek között az elszámoló árak különbségét, tehát az anyagok árváltozásából eredő különbséget, tartja nyilván. Azért csak „célozná“, mert a valóságban a 29. számlacsoport ezt nem mutatja. A 29. számlacsoportba ugyanis nem a felhasznált anyagok árváltozásából eredő különbséget kerül, hanem a beszerzett anyagok árkülönbözete. Ez annyit jelent, hogy a fel nem használt, készletben lévő anyagok árkülönbözete is rajta van a számlán, ami a gyárak jelenlegi, még nem teljes rendszeres ütemű szállításai mellett eltolódásokat okozhat. Mivel a könyvelés adataiból tehát a felhasználásra eső elszámoló árkülönbözet nem állapítható meg, így az utókalkulációban és a mi kérdőívünkön is kénytelenek voltunk igényünket a 4%-on felüli árkülönbözetek kimunkálására korlátozni, mivel még ennek statisztikai kimunkálása is meglehetősen munkát ad. Ez ismét olyan hiányosság, melyet sürgősen fel kell számolni!

Az alábbi — egyes jellemző szempontok szerint összeállított — példán szívesen, szemléletesen mutatjuk be a kérdőívről eddig elmondottakat:

1. sz. tábla

Gyártmány				Önköltség egysége					Önköltségcsökkenés				Elsz. árak 4%-on felüli különbözete
Sor-szám	megnevezése	menny. egysége	term. tárgy-negyben	Előző év átlagában	1951. éves terv szerint	Előző év-negyedben	Negyedévi oper. terv szerint	Tárgy-negyedben tényl.	terv szerint (g-h)		ténylegesen (g-i)		
									Ft	%	Ft	%	
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n
1.	Aa	to	2500	200	190	198	196	195	-2	1,0	-3	1,5	+ 6
2.	Ab	„	3000	153	143	150	147	147	-3	2,0	-3	2,0	—
3.	Ac	„	1000	180	170	175	173	174	-2	1,1	-1	0,6	-5

Aa) gyártmány önköltségét az előző évnegyeddal szemben a vállalat a tárgynegyedben 1,0%-kal kívánta csökkenteni a terv szerint, a valóságban 1,5%-os önköltségcsökkenést ért el. A gyártmány önköltségcsökkenési tervét tehát 150%-ra teljesítették:

$$\frac{l}{j} \cdot 100 = \frac{3}{2} \cdot 100 = 150\%$$

A vállalat tehát ennél a gyártmánynál helyesen gazdálkodott. Az időközben bekövetkező hatósági anyag-árváltozás azonban 6 Ft-tal megemelte a termék önköltségét, a valóságban tehát a termék önköltsége az előző negyedéssel szemben 3 Ft-tal emelkedett:

$$n - l = 6 - 3 = 3$$

Ab) termék tervezett önköltségcsökkentése 2%, a tényleges önköltségcsökkenés is ennyi. Az önköltségcsökkenési tervet Ab) termékre vonatkozóan 100%-ban teljesítette a vállalat. Mivel hatósági anyag-árváltozás nem volt (4%-on felüli!), így megállapíthatjuk, hogy a termék önköltsége a valóságban is 3 Ft-tal, azaz 2%-kal csökkent.

Ac) termék esetében a tervezett 2 Ft-os önköltségcsökkenés helyett csak 1 Ft-tal csökkent a termék önköltsége, ami annyit jelent, hogy a gyártmány önköltségcsökkenési tervét a vállalat csak 50%-ban teljesítette:

$$\frac{l}{g} \cdot 100 = \frac{1}{2} \cdot 100 = 50\%$$

A hatósági anyagárváltozások következtében azonban a termék önköltsége 5 Ft-tal csökkent, a valóságban tehát a termék önköltsége az előző negyedéssel szemben 6 Ft-tal, tehát 3,4%-kal csökkent:

$$\frac{l + n}{g} \cdot 100 = \frac{1 + 5}{175} \cdot 100 = \frac{6}{175} \cdot 100 = 3,4\%$$

Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a vállalat Ac) termék esetében helytelenül gazdálkodott, mert hiszen a tervezett 2 Ft-os vállalati önköltségcsökkentés mellett a valóságos önköltségcsökkentés 7 Ft, azaz 4% lett volna:

$$\frac{j + n}{g} \cdot 100 = \frac{7}{175} \cdot 100 = 4\%$$

Mint az elején már mondtuk, a teljes termelésre fordított költségek változása nem ad tiszta képet az önköltségcsökkentés mértékéről, miután fejlődő szocialista iparunkban egységes profil kialakítására törekszünk, s a folyamatában levő profilrozások, valamint az egyes termékek arányának eltolódása, egyik évnegyedről a másikra megváltoztatják egy-egy vállalat önköltségének alakulását. Szükséges tehát az olyan gyártmányok körének megállapítása, melyeket a vállalatok egy bizonyos bázis-időszakban, jelen esetben 1950. évben, vagy 1950 IV. negyedévben már termeltek és melyeknek a beszámolói negyedben való termelése esetén a termelés összehasonlíthatónak nevezhető. Ezeknek az összehasonlítható termékeknek a körét a szakminisztériumok állapítják meg iparáganként s ezt az Országos Tervhivatal a Statisztikai Hivatallal egyetértésben hagyja jóvá. Ennek az összehasonlítható ártermelésnek az önköltségét és önköltségcsökkenését mérjük „II. Az összehasonlítható ártermelés önköltségcsökkentési tervének teljesítése“ című kérdőívben.

A kérdőív kitöltésének alapját a II/A. munkalap képezi, melynek minden sorába egy-egy összehasonlíthatónak minősített gyártmány adatai kerülnek. Külön munkalapon kell kidolgozni a tárgynegyedév termékei közül a tervezett termékeket és külön munkalapon a nem tervezett, tehát terven kívül gyártott termékeket.

A munkalapon minden gyártmány cikklista szerinti mennyiségi egységére eső önköltsége szerepel, — magában foglalva az I. kérdőívnel már ismertetett kalkulációs tételeket. Az adatokat szintén az I. kérdőívvel azonos időszakokra kérjük, kivéve az 1951. éves tervadatokat.

Az önköltségcsökkenést azonban nem egységre mérjük, mint az I. kérdőívnel, hanem a tervezett és a ténylegesen termelt mennyiségre. Ezért az egységre eső önköltséget a negyedévi tervezett és a negyedévi ténylegesen termelt mennyiséggel is súlyozni kell.

Ezáltal lehetővé válik az önköltségcsökkentésnek négyféle szempont szerinti mérése:

1. A tervezett mennyiségek betartása, tehát 100%-os tervszerűség mellett, a tervezett önköltség szerint mennyi lett volna az önköltségcsökkenés az előző negyedévvvel szemben? Ez tulajdonképpen az önköltségcsökkentési terv.

2. A tervezett mennyiségek betartása, tehát 100%-os tervszerűség mellett, a valóságban mennyi lett volna az önköltségcsökkenés a tárgynegyedben, az előző negyedévvvel szemben? Ez az önköltségcsökkentési terv teljesítése a tervezett mennyiségre.

3. A beszámolói negyedben ténylegesen termelt mennyiség milyen önköltségcsökkenést eredményezett volna a tervezett önköltség számára? Ez az önköltségcsökkentési terv a tényleges termelésre vonatkozólag.

4. A beszámolói negyedben ténylegesen termelt mennyiség a valóságban, tehát tényleges önköltség szerint milyen önköltségcsökkenést eredményezett. Ez az önköltségcsökkentési terv teljesítése a tényleges mennyiségre vonatkozólag.

A négyféle szempont szerinti mérésből végső fokon megállapítható az, hogy a 100%-os tervszerűségtől való eltérés, tehát a termékek mennyiségének a tervtől való eltérése, milyen hatást gyakorol az önköltségcsökkenés mértékére?

Természetesen a terven kívül gyártott termékek munkalapján minden tervadat kitöltetlenül marad.

A munkalapok „összesen“ sora kerül át a kérdőívre, melyen a tervezett és termelt és a nem tervezett, de termelt termékek adatainak összeadása az egész összehasonlítható árutermelés adatait mutatja, a tárgynegyedre vonatkozólag.

A kérdőíven az összehasonlítható árutermelés önköltségén kívül szerepel még az egész árutermelés (összehasonlítható és össze nem hasonlítható) önköltsége is, a kettő összevetéséből megállapítható az összehasonlítható árutermelésnek az összárutermelésben képviselt százalékos súlya.

A 2. sz. táblából (230. old.) a következőket láthatjuk:

A vállalat összehasonlítható árutermelésének önköltségcsökkenését tervében 4000 Ft-ban tervezte meg. (c—e) A valóságban a vállalat a tervben tervezett termékeknél, a tervezett mennyiségekre vonatkoztatva, 6000 Ft önköltségcsökkenést ért el. (c—g) Önköltségcsökkentési tervét tehát 150%-ra teljesítette volna akkor, ha a termelésnél a 100%-os tervszerűséget betartotta volna.

Ezzel szemben a ténylegesen termelt mennyiségekre vonatkozólag 5000 Ft önköltségcsökkenés állott volna elő, ha a termékeket a tervezett önköltségen termeli. A termékeket azonban a tervezettnél alacsonyabb önköltségen sikerült előállítania, s ezáltal a valóságban 6000 Ft önköltségcsökkenést elért (d—h).

A k. és o. rovatok egyezése azt mutatja, hogy egyes termékekre nézve a vállalat nem teljesítette önköltségcsökkentési tervét és a vállalat ezekből a tervezettnél többet termelt.

A terven kívül gyártott termékek termelése 1000 Ft-os önköltségcsökkenést eredményezett, összesen az egész összehasonlítható árutermelés önköltsége 7000 Ft-tal csökkent az előző negyedévhez viszonyítva, ami 1,6%-os önköltségcsökkenést jelent:

$$\frac{o}{d} \cdot 100 = \frac{7000}{426\ 000} \cdot 100 = 1,6\%$$

Az összehasonlítható árutermelés a tárgynegyedben az összárutermelés 49,3%-át képviseli, a fennmaradó 50,7% az össze nem hasonlítható árutermelés, melynek önköltségcsökkenését mérni ilyen formában nem tudjuk.

Reméljük, hogy a gyárilpar egységes profiljának fokozatos kialakításával az összehasonlítható árutermelés aránylagos súlya rövidesen közel lesz a 100%-hoz.

*

A „III. Évközi eredménykimutatás“ a vállalati teljes termelésre fordított költségeket mutatja, a költségelemeket az 1951. évi KÁLISZ szerint csoportosítva. Ez a kérdőív, — mint az elején is mondtuk, — az egyes számlák forgalmát adja 1950. évre, a tárgynegyedév operatív tervére, és a tárgynegyedév tényleges forgalmára vonatkozóan.

Mivel ezen a kérdőíven önköltségcsökkenést mérni nem tudunk, így összehasonlításként csupán a költséghányadok százalékos alakulását vehetjük, és az 1951. évi önköltségi terv teljesítését mérhetjük vele, a vállalati teljes termelésre vonatkozóan.

Feltétlenül hasznos azonban a kérdőív abból a szempontból, mivel „tudjuk, hogy az önköltség egyes elemeinek viszonylagos szerepe az egyes iparágak szerint élesen különbözik egymástól. Az önköltség elemek sze-

II. Összehasonlítható árutermelés önköltségsökkentési tervének teljesítése Ft-ban

2. sz. tábla

Sorszám	Megnevezés	Önköltség								Önköltségsökkenés								Össz-árutermelés önköltsége (összehasonlítható és össze nem hasonlítható)		Össze-has. áruterm. arányl. súlya %-ban $\frac{h}{s} \cdot 100$	
		1950. év átlaga szerint		Előző év-negyed átlaga szerint		Negyedévi oper. terv szerint		Beszámolói negyedben ténylegesen		Tervezett mennyiségre				Tényleges mennyiségre							
		tervezett mennyiségre	tényleges mennyiségre	tervezett mennyiségre	tényleges mennyiségre	tervezett mennyiségre	tényleges mennyiségre	tervezett mennyiségre	tényleges mennyiségre	tervezett önköltség szerint	tényleges önköltség szint	tervezett önköltség szerint	tényleges önköltség szerint	tervezett önköltség szerint	tényleges önköltség szerint	negyedévi operatív terv szerint	tárgynegyedben ténylegesen				
		Ft	%	Ft	%	Ft	%	Ft	%	Ft	%	Ft	%	Ft	%	Ft	%				
		a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	r	s		t
1.	Negyedévi tervben tervezett termékekre ...	380 000	400 000	376 000	396 000	372 000	391 000	370 000	390 000	4000	1,1	6000	1,6	5000	1,3	6000	1,5	—	—	—	
2.	Terven kívül termelt termékekre	—	31 000	—	30 000	—	—	—	29 000	—	—	—	—	—	—	1000	3,3	—	—	—	
3.	Összes összehasonlítható árutermelésre (1+2)	—	431 000	—	426 000	—	—	—	419 000	—	—	—	—	—	—	7000	1,6	800 000	850 000	49,3	
—	Diktált regiekulcsok és tényleges regie közötti különbszet tárgynegyedre																			1 000	
—	Elszámoló árak különbszete tárgynegyedre																				3 000

rinti metszetéből világos képet nyerünk arról, hogy milyen szerepet játszik az élő- és az átvitt munka valamely iparág önköltségének alakulásában, és egyben lehetőséget nyújt a Marx által a 'tőke szerves összetételének' nevezett, egyik igen fontos közgazdasági mutatószám kiszámítására".¹

*

A SzK(b)P XVIII. konferenciáján Malenkov elvtárs azt mondta, hogy „a gyártmány önköltsége az az alapvető mutatószám, amely a vállalat egész munkájának minőségét jellemzi”.²

Tekintettel arra, hogy minden vállalatunk egy-egy láncszeme népgazdaságunknak, így gyártmányaink önköltsége azzá az alapvető mutatószámmá válik, amely egész népgazdaságunk munkájának minőségét jellemzi.

Az önköltségcsökkentés alapvető előfeltétele a szocialista akkumuláció fokozásának, a beruházások növelésének. Ez adja meg az önköltségstatisztika beszámolójelentései gondos megszervezésének fontosságát.

¹ D. V. Szavinszkij: Az iparstatisztika tankönyve, 317. old.

² Bebecuk: Számvitel, kalkuláció és üzemi beszámolók, 83. old.

„A Párt politikája a szocialista rendszer éltető ereje”
címmel közöl nagyjelentőségű, átfogó tanulmányt a

MAGYAR-SZOVJET KÖZGAZDASÁGI SZEMLE

most megjelent száma.

A gazdag tartalomból még a következő cikkek tartanak számot komoly érdeklődésre:

Fedor János: Közgazdaságtudományi kérdések Lenin Műveinek I. kötetében.

Karczag Imre: A természetátalakítás kérdései.

Taivan szigetéről.

Sztahanovisták a takarékoságért.

Szocialista verseny a komplex takarékoságért.

Rozenfeld: A szovjet iparigazgatás alapvonásai és előnyei.

Megrendelhető a Magyar-Szovjet Közgazdasági Szemle kiadóhivatalában (V, Kossuth Lajos-tér 13—15). Telefon: 114—615.

RADÓ ENDRE:

A TERMÉSBECSLÉS 1951. ÉVI SZERVEZETE

A N. T. 625/32/1950. számú határozata a termésbecslés feladatát 1951-től kezdve a Központi Statisztikai Hivatalra bízta. Tervgazdálkodásunk fejlődése tüzte napirendre ezt a kérdést, mert iparunk fejlődése megköveteli, hogy mezőgazdaságunkban is mind tervszerűbben dolgozzunk. Kétéves növénytermelési és állattenyésztési terveink mezőgazdaságunk mai elaprózottságának viszonyai között is lehetővé teszik a tervszerű befolyásolást és a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés mértékének megfelelően a tervszerű irányítást is. De terveink elkészítése mellett azok végrehajtását is ellenőriznünk kell: így növénytermelés vonalán termésátlagaink alakulását, mert jól tudjuk, hogy az ipar szocialista fejlődése megakadna, ha a mezőgazdaságban nem tudnánk követni az ipar fejlődésének ütemét. Ezért a termésátlagok ismerete népgazdaságunk számára elengedhetetlenül fontos.

A termésátlagok és vetésterületi adatok birtokában terméseredményeinket könnyen megállapíthatjuk, de tervezésünk szempontjából nem közömbös, hogy ezeknek az adatoknak *mikor* jutunk birtokába. Míg az ipar tervezése külső — előre le nem mérhető — körülményektől alig függ, addig mezőgazdaságunk tervezése éppen elaprózott jellegénél fogva nem tudja magát külső — előre nem látott — körülményektől mentesíteni. A vetéstervnél már a várható terméseredményekkel számolunk, de ezek a fenti külső okonál fogva még megváltozhatnak. Hogy terveinket részleteiben helyesen tudjuk megvalósítani, a végleges terméseredményeket már jóval a betakarítás előtt ismernünk kell munkaerőelosztásunk, gépeink, szállítóeszközeink és raktáraink kihasználása, bel- és külkereskedelmünk, mezőgazdasági iparunk terveinek elkészítése céljából.

Ha terméseredményeinkről nincsenek megbízható adataink, az osztályellenség kihasználja ezt a helyzetet és rémhírterjesztéssel, demoralizálással még dolgozó parasztságunkat, sőt nem egyszer felelős funkcionáriusainkat is befolyásolhatja. Láttuk tavaly ősszel, hogy a „semmi sem termett“, „minden kipusztult“ hangulat egyes községekben a begyűjtést időlegesen, különösen kapásoknál lefékezte. Először a kulákbefolyást kellett legyőzni és felnyitni dolgozó parasztságunk szemét, hogy lássa, mit rejtett el a kulák a siránkozó hangulatot kihasználva, és csak utána tudtuk begyűjtési tervünket teljesíteni, sőt nem egy esetben túlteljesíteni. Ha idejében megbízható adatok álltak volna rendelkezésünkre, ha funkcionáriusainkban élt volna kellő éberség, az osztályellenség mesterkedéseit csirájában el tudtuk volna fojtani.

A várható termés mennyiségének megállapítása a lábon álló termés becslése útján történik. Nem újkeletű módszer ez. Már a kapitalisták nagy

gyakorlatra tettek szert az ilyen becslésben, de nekik más céljaik voltak. A terménybizományosok és spekulánsok a nagybirtokosoknak és egyes kulákoknak termését szakemberekkel és terményfelvásárló hálózatukkal igen pontosan megbecsülték, aminek alapján spekulációs és hitelműveleteiket lebonyolították. Ezek a becslések részleteiben igen pontosak voltak, de csak a fenti célokra voltak alkalmasak. Országos átlag kialakítása a tőkéseknek nem volt céljuk, mert hiszen őket a profit és nem a nép kenyere érdekelte.

A nagybirtokot felosztottuk, a terménybizományosoknak a dolgozók kenyerével való spekulációját felszámoltuk és ezekkel együtt megszűnt a kapitalista érdekeket kiszolgáló termésbecslés is. Ma, amikor hatalmas lépésekkel haladunk előre a szocializmus építésében, új, jobb, az egész országra kiterjedő termésbecslési szervezetre van szükségünk, mely megbízhatóan, pontosan, időre tájékoztat a terméskilátásokról. Ennél a munkánál is, mint oly sok más területen, a Szovjetunió tapasztalatira támaszkodunk, hogy gyors és jó eredményeket tudjunk elérni.

A Szovjetunióban a termés hozamok megállapítása a kolhozok beszámolójelentéseinek nyugszik, melyeket az aratás előtti időben, megfelelő ellenőrzés után végső fokon a Minisztertanács mellett működő Állami Terméshozammegállapító Főfelügyelőség értékeli ki. Ennek a rendszernek alapelve, hogy a termésbecslési eredmények megbízható befolyásmentes kiértékelését minden termelési érdektől független szerv hajtsa végre. Tapasztalhattuk, hogy a begyűjtésért felelős szervek nem egyszer azért értékelték alá a terméskilátásokat, hogy a begyűjtés nehézségeit a könnyebb ellenállás vonalán győzzék le, vagy pedig a laza terveket könnyen „túteljesítsék“. Miközben iparunk feszített tervekkel dolgozik, megengedhetetlen, hogy a termés egy része a laza tervek következtében a tervszerű elosztást elkerülje. Ezért a Szovjetunió tapasztalatait átvéve, 1951-től kezdve független termésbecslő hálózat fog működni, melynek irányítását, felügyeletét a 625/32/1950. sz. N. T. határozat a Központi Statisztikai Hivatalra, annak járási statisztikus- és saját termésbecslői hálózatára bízta. Ezzel biztosítva látszik az az előfeltétel, hogy a terméseredmények kiértékelését minden termelési érdektől független, befolyásmentes szerv végezze.

A szovjet termésbecslési rendszer másik alapelve a többirányú ellenőrzés. A kolhozok beszámolójelentését a gépállomás is megkapja, mely természetbeni fizetését a terméseredmények után kapja. Ellenőrzi ezt a jelentést a faluszovjet és a tervezésért felelős földművelési szerv is. Nálunk az ellenőrzésnek ilyen rendszere az elaprózott gazdaságok sokasága miatt még nem valósítható meg, de a többirányú ellenőrzés elvét mi is átvesszük.

Tekintve, hogy nálunk még túlnyomóan kisparaszti parcellákon folyik a gazdálkodás, a nagyüzemi beszámolójelentések rendszerére még nem tudunk támaszkodni. A községek vetésállapotáról a viszonylag legmegbízhatóbb képet a községi tanácsok végrehajtóbizottságainak elnökei tudják adni. A községi jelentéseket a járási statisztikusok, illetve termésbecslők helyszíni szemlékkel, szakemberek, agronómusok bevonásával ellenőrzik, majd a községek jelentéseit összesítik, kiértékelik és esetleg helyesbítik. — Az ellenőrzés második iránya megyei vonalon történik, úgy, hogy a megyei termésbecslő ugyancsak önállóan, szűrőpróbaszerűen becs-

léseket végez és ellenőrzi a községi és járási jelentéseket. — Az ellenőrzés harmadik iránya a Központi Statisztikai Hivatal termésbecslési csoportja útján történik, amely a végleges számszerű becslés idején központi, szakértőkből álló bizottságokkal ellenőrzi a megyei termésátlagokat.

A termésbecslő szervezet gerincét a tanácsi szervezethez tartozó járási statisztikusok alkotják, akik azonban éppen függetlenségük biztosítására, termésbecslési vonalon a Központi Statisztikai Hivatalnak tartoznak felelősséggel. Miután a statisztikusoknak, illetve a termésbecslőknek a községi jelentéseket önálló becsléssel kell ellenőrizniük, becsléseik megbízhatóságának fokozására a növényeket nemcsak közvetlenül az aratás előtt, hanem már fejlődésük kezdetétől figyelemmel kell kísérniük. Ennek megfelelően az egyes növényekre vonatkozó községi jelentések a növények fejlődésének olyan jellegzetes időpontjaiban készülnek, mint például szárbaszökéskor, virágzáskor, stb. Hogy a jelentések összehasonlíthatók és összesíthetők legyenek, a községi jelentéseknek tartalmazniuk kell a növény vetésterületét és a jelentés időpontjában a vetésterület minőségi megosztását, aszerint, hogy mennyi a „jó“, „közepes“, illetve „gyenge“ állapotú vetés. A növekedés későbbi idejében, mikor már az érés közeledik, a fentieken kívül mindegyik minőségre a várható hozamokat is jelenteni kell.

A járási termésbecslő-hálózat, miután járásának vetéseit az állandó határjárás során alaposan megismerte és minden észleletét községenként naplószerűen feljegyezte, a végleges számszerű becslésekig már kellőképpen tájékozva van járásának terméskilátásairól. A községek számszerű, a várható átlagokat is tartalmazó jelentései, a kellően tájékozott termésbecslő részére már elegendő támpontot nyújtanak a helyes kiértékelésre. Megkönnyíti a kiértékelést, hogy a folyamatos jelentéseket egymással össze lehet hasonlítani, hogy a községek jelentései egymással összevetethetők, valamint hogy termelőszövetkezeti csoportok is jelentik a fentiekhez hasonlóan a vetésállapotokat a járási termésbecslőknek, melyek ugyancsak támpontot szolgáltatnak a községi jelentés helyességéhez.

A megyei termésbecslő, aki összesítve megkapja a községek jelentéseit és a járások által helyesbített eredményeket, saját becslései és a rendelkezésére álló anyag alapján kiértékeli és helyesbíti a járási átlagot, illetve javaslatot tesz a Központi Statisztikai Hivatalnak a helyesbített járási átlagok alapján megyei átlag megállapítására.

A végleges országos kiértékelés a központi repülőbizottságok jelentései, valamint a megyei jelentések alapján a Központi Statisztikai Hivatalban történik.

Tekintettel arra, hogy a termésbecslés munkáját zömmel a járási statisztikusok fogják ellátni, kiknek nagyrésze nem agrárszakember, a termésbecslés módszerére, rendszerére, a kiértékelés módjára meg kellett őket tanítani. Ebből a célból a Központi Statisztikai Hivatal kéthónapos tanfolyamot szervezett, ahol agrárpolitikai és statisztikai alapismereteket, valamint a becsülendő növények ismeretét sajátították el. Ezen a tanfolyamon a járási statisztikusokon kívül 15 legnagyobb mezőgazdasági városunk statisztikusa, valamint a Központi Statisztikai Hivatal 38 járási és 19 megyei termésbecslője is részt vett.

A termésbecslés új rendszerével, melyet ebben az évben alkalmazunk először, megteszük az első lépést abba az irányba, hogy jól szervezett

termésbecslési hálózaton keresztül megbízható, pontos terméseredményeket tudjunk a tervkészítés és ellenőrzés rendelkezésére bocsátani.

A jó szervezés ezen a téren azt is jelenti, hogy a termésbecslők nemcsak szakmai, de politikai téren is megállják helyüket: fel tudják venni a harcot az osztályellenség közvetlen támadása ellen, amely a valódi terméskilátások letagadásában és csökkentésében jelentkezik, valamint a közvetett támadása ellen, amely az állammal szembeni bizalmatlanság szításában, rémhírek terjesztésében és a fegyelem lazításában jelentkezik. A Párt II. Kongresszusa új megvilágításban vetette fel a nagyüzemi mezőgazdaság megvalósításának kérdését, részletes útmutatásokat adott a falu szocialista építésének, a falusi osztályharcnak kérdéséről. Ezeknek ismeretében kell végrehajtani a Központi Statisztikai Hivatal termésbecslőinek feladataikat. Munkájuk — ha jól végzik — segíti a Pártot és a kormányt a helyes termésátlagok megállapításával, hogy népgazdaságunk szocialista átalakítását terveit teljesíteni tudjuk és egész mezőgazdaságunk szocialista átalakítását gyorsan és zökkenőmentesen végre tudjuk hajtani.

A „SZOCIALISTA KERESKEDELEM KISKÖNYVTÁRA“

sorozatában megjelent

L. N. STEINBERG:

A MUNKA TERVEZÉSE A SZOVJET KISKERESKEDELEMBEN

c í m ű k ö n y v

A könyv ismerteti a munkaerőgazdálkodás és a munkatermelékenység kérdéseit a szocialista kiskereskedelemben

Ára: 3,50 Ft

Kapható: Új Magyar Könyvesboltban (Budapest VI, Sztáli ut-út 16. sz.), valamint Könyvesbolt Kiskereskedelmi Vállalat, a „Szikra“ és a „Népszava“ könyvesboltjaiban

DR. CSEPINSZKY ANDOR:

AZ ÁRAK ÉS MUNKABÉREK VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA NÉHÁNY ÉLELMEZÉSI CIKK FOGYASZTÁSÁRA

Az 1950. évi háztartásstatisztikai adatgyűjtés eredményei összefüggéseket mutatnak ki a munkabérek és a fogyasztás, valamint az árváltozások és a fogyasztás között. Ezeket az összefüggéseket kívántuk néhány mutatószámba összefoglalni. Ennek a feladatnak a megoldása, bár az összefüggés az árak, a bérek és a fogyasztás között kétségtelenül fennáll, nem jelenti azt, hogy számszerűleg olyan mutatószámokat tudunk meghatározni, melyek huzamosabb időn át, vagy éppen a jövőre vonatkozólag változatlan nagyságúak lennének. A számítások tehát az 1950. évi életszínvonalnak megfelelő állapotot analitikusan szemléltetik. Ezzel támpontot nyújtanak arra, hogy az árak és a munkabérek változásának hatására az elmúlt esztendőben a fogyasztás miként alakult, azaz végső számszerűsíthető formában rögzítik az áraknak és a béreknek, valamint egyéb, a számszerűsítésnél figyelembe nem vett tényezőknek sokoldalú összefüggését a fogyasztással.

A számítások tehát bizonyos segítséget nyújtanak a fogyasztás, az árak és a bérek tervezéséhez, a tervgazdasági célkitűzések megvalósításának keretein belül. A gazdálkodás irányvonalát és célkitűzéseit a feszített ötéves népgazdasági terv határozza meg. A tervben megjelölt feladatok megvalósítása határozza tehát meg alapvetően az árak, a munkabérek és a fogyasztás nagyságát is. A fenti számítások segítséget nyújtanak, hogy a tervben meghatározott célkitűzések megvalósításában ezekre a tájékoztató jellegű tapasztalati számokra is támaszkodjunk. Egyes konkrét fogyasztási javak megtervezésénél figyelembe vehető, hogy az elmúlt esztendőben ezeknek fogyasztása a bérek és árak változására hogyan reagált. Amennyiben a fenti szempontok keretein belül lehetőség nyílik az egyes konkrét esetekben az árak, munkabérek, valamint a fogyasztás nagyságának meghatározására, úgy segítséget nyújthat ehhez az 1950. évi fogyasztás analitikus vizsgálata.

A fogyasztás, a bérek és az árak közötti összefüggés igen bonyolult. A munkabérek és az árak (amelyeken keresztül részben a fogyasztás tervszerű irányítása megvalósul) változása alapvetően befolyásolja a fogyasztás összetételét és mértékét. Azonban a jövedelmen, valamint az árviszonyokon túlmenően (ezekkel részben összefüggően) számos más tényező is hatást gyakorol a fogyasztás alakulására. Így például a felhozatal, szezonális hatások, fogyasztási szokások változása, áruellátás összetétele, stb. Ezek a szempontok is utalnak arra, hogy a számítások során lényegében egy absztrak-

ciőt hajtottunk végre, mikor a fogyasztás változását csak a munkabérek és az árak oldaláról szemléltük. Annak ellenére, hogy az árak és a munkabérek nagysága és a fogyasztás között szoros összefüggés áll fenn, nyilvánvaló, hogy a többi hatások együttesen lehetnek olyan erősek, hogy ezeknek az összefüggéseknek az eredményeit különböző időpontokban, változó életszínvonalon mérve, lényegesen megváltoztassák. Ez azt is jelenti, hogy az eredmények, melyek kifejezik, hogy az árban vagy a jövedelemben beállott százalékos változás 1950-ben milyen százalékos változással befolyásolta a fogyasztást, éppen ezeknek a változásoknak a következtében 1951-ben lényegesen módosulhatnak.

A vizsgálatok a liszt, kenyér, burgonya, cukor, zsiradék, hús, tojás, tej, vaj fogyasztására, valamint a globális ételmezési és ruházkodási kiadások alakulására terjedtek ki.

A számítások végső eredményeit, melyek az átlagos árszínvonalon és az átlagos munkabéreken épültek fel, az alábbi táblázatok szemléltetik:

Cikkcsoportok	A fogyasztásnak 1%-os áremelkedésre eső %-os csökkenése volumenben	A fogyasztásnak 1%-os munkabér- alap emelkedésre eső %-os növeke- dése volumenben
	1950-ben	
Ételmezés	- 0,20	1,22
Ruházat	—	1,27

Cikkek	A fogyasztásnak 1%-os áremelke- désre eső %-os csökkenése mennyi- ségben	A fogyasztásnak 1%-os munkabér- alap emelkedésre eső %-os növeke- dése mennyiségben
	Liszt	- 0,92
Kenyer	- 0,81	0,53
Cukor	- 0,21	1,06
Zsiradék	- 0,63	0,42
Hús	- 1,74	0,60
Burgonya	- 0,21	0,79
Tojás	- 2,05	1,54
Tej	- 2,17	1,09
Vaj	- 0,66	—

Módszertanilag az eredmények a háztartásstatisztika átlagaira támaszkodnak. Az év egyes hónapjaiban a számítások alapját az egy főre eső átlagbevételek és a hozzá tartozó ételmezési, ruházkodási átlagköltségek, valamint néhány közszükségleti cikk — liszt, kenyér, cukor, zsír, stb. — mennyiségi adatai adták. Az átlagárak meghatározása a rendelkezésre álló értékadatok és mennyiségi adatok alapján történt. A kettő hányadosa határozta meg a fogyasztásban kialakult átlagárakat. A bevételek és a fogyasztás, továbbá az árak és a fogyasztás, pénzben vagy mennyiségben mérve, megadták a számítás alapját képező kettős értékpárokat.

A pénz vásárlóerejében fellépő változások számbavétele szükségessé tette, hogy az árakat és béreket közös nevezőre hozzuk. Abból a megfontolásból kiindulva, hogy az év folyamán az árszínvonal zavaró hatását kiküszöböljük, az árakat reálárakká, illetőleg a béreket reálbérekké alakítottuk át. Ennek a technikai megvalósítása az árindekszel való deflálás útján történt.

A rendelkezésre álló ár-, bér- és fogyasztási adatokkal mindenekelőtt grafikus vizsgálatokat végeztünk annak megállapítására, hogy az egyes pontok, melyek az adott átlagjövedelem mellett a fogyasztás nagyságát meghatározták, hogyan közelíthetők meg legegyszerűbb eljárással.

Gyakorlatilag tehát ábrázoltuk például: derékszögű koordináta-rendszerben a vízszintes tengelyen az átlagos reálbéreket, a függőleges tengelyen az átlagos tejfogyasztást, mely az átlagos reálbérekhez tartozott. Ily módon a koordináta-rendszerben egy pontsort kaptunk. Ezeknek a pontoknak az elhelyezkedése már önmagában is meghatározott irányzatot mutatott. További feladat volt annak megvizsgálása, hogy hogyan határozható meg olyan görbe, amely a pontok elhelyezkedését elég szorosan kifejezi. Ez a feltétel azt a követelményt foglalta magába, hogy a görbe elhelyezkedése a koordináta-rendszerben oly módon történjék, hogy az egyes pontoktól való távolsága összegezve minimális legyen. Ennek az egyenesnek az irányhatározója, másként a jövedelmeket, illetőleg az árakat tartalmazó tengellyel bezárt szöge határozta meg azt a mutatószámot, mely az egyes jövedelmekhez, illetőleg árakhoz tartozó havi átlagos fogyasztáson át kifejezi a fogyasztási javak felé irányuló vásárlóerő realizálását. Technikailag ez a görbe logaritmusképletben határozható meg legegyszerűbben.

A számításoknál alkalmazott módszer gyakorlati szemléltetésére az alábbi példa alkalmas. Mindenekelőtt meg kell határozni a bérszínvonal emelkedését reálértékben.

1. A reál munkabérek emelkedése:

1949. év	100,0
1950. év	128,2

A következő feladat a tej átlagárának kiszámítása reálértékben. Ennek a számításnak az eredményét az alábbi összeállítás szemlélteti:

2. A tej átlagárának alakulása:

	Ft-ban	Index 1949 = 100
1949. év	1,37	100,0
1950. év	1,40	102,0

A számítások végső eredményeit közlő táblázatból közvetlenül kiolvashatók azok a mutatószámok, amelyek a béreknek és áraknak a fogyasztásra gyakorolt hatását százalékban fejezik ki.

A tejnél ezek a mutatószámok:

az 1%-os áremelkedésre eső százalékos fogyasztás csökkenése az ár oldaláról	— 2,1657
az 1%-os béremelkedésre eső százalékos fogyasztás emelkedése a bér oldaláról	+ 1,0920

Ezek a mutatószámok kifejezik azt, hogy a reálbérszínvonalban bekövetkezett 1%-os emelkedés milyen hatást gyakorolt a fogyasztásra. Tehát minthogy a jelen esetben a bérszínvonal 128,2 (indexben kifejezve), a fogyasztás indexe:

$$128,2 \times 1,0920 = 139,9.$$

Ha az árváltozásokat hasonló módon figyelembe vesszük, akkor az áremelkedés következtében a számított fogyasztás indexe:

$$102,0 \times (-2,1657) = 95,3.$$

A bérek és az árak együttes hatására fellépő fogyasztás indexét a számítások során nyert két szám szorzata határozza meg:

$$139,9 \times 95,3 = 133,3.$$

Ezt az eredményt, összehasonlítva az 1950-ben bekövetkezett tényleges fogyasztás növekedésével, az alábbi táblázat szemlélteti:

A tejfogyasztás vásárlás útján 1949—1950. években

Időszak	A tényleges fogyasztás növekedése		Az alkalmazott módszerrel számított fogyasztás
	1000 lt	Index 1949 = 100	
1949	167 514	100,0	—
1950	224 971	134,3	133,3

A táblázatból megállapítható, hogy az eltérés a fogyasztás tényleges növekedése és az alkalmazott módszerrel számított fogyasztás között még 1%-os eltérést sem ad (134,3, 133,3).

Mint már előljáróban megemlítettük, az eredmények hasznosítása korlátok közé szorul. Egyrészt az anyag az elmúlt évi háztartásstatisztikai adatokra támaszkodik, azonos árviszonyokat kielégítő felhozatal általában megfelelő áruellátást tételez fel, másrészt mindig a vizsgált év életszínvonalán van mérve. Bármely feltétel lényeges megváltoztatása tehát — például áruellátás összetételének eltérő alakulása — más irányt szabhat az irányhatározónak és így a mutatószámoknak is. Az eredmények tehát elsősorban arra nyújtanak felvilágosítást, hogy az árak és a jövedelmek változásai megközelítően hogyan változtatták a fogyasztást 1950. évben. A számítások tehát csak az 1950. évben érvényesült tendencia kimutatására alkalmasak.

Az árak változásának hatása a fogyasztásra

Árak változása %-ban (évi átlagár = 100)	Fogyasztás változása %-ban (évi átlagos fogyasztás = 100,0)									
	Liszt	Kenyér	Cukor	Burgonya	Hús	Tojás	Tej	Zsír	Vaj	Élelmiszer*
90	110,4	108,9	102,3	102,2	120,0	124,1	125,7	106,9	101,4	102,2
92	107,7	107,0	101,8	101,8	115,7	118,6	119,8	105,4	101,1	101,7
94	105,8	105,1	101,3	101,3	111,3	113,5	114,4	104,0	100,8	101,3
96	103,5	103,4	100,9	100,9	107,3	108,7	109,4	102,6	100,6	100,9
98	101,9	101,6	100,4	100,4	103,6	104,2	104,5	101,3	100,3	100,5
100	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
102	98,1	98,4	99,6	99,6	96,5	96,0	95,9	98,8	99,7	99,7
104	96,3	96,9	99,2	99,2	93,4	92,3	92,0	97,5	99,5	99,3
106	94,9	95,4	98,8	98,8	90,3	88,7	88,2	96,4	99,2	98,9
108	93,1	93,9	98,4	98,4	87,4	85,4	84,7	95,3	98,9	98,5
110	91,5	92,5	98,0	98,0	84,6	82,3	81,4	94,2	98,7	98,1

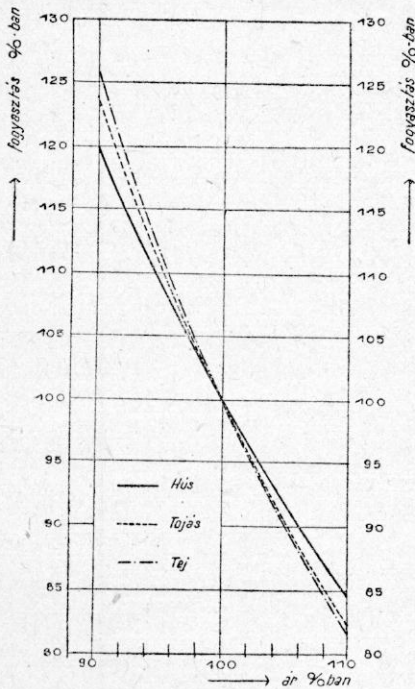
* Az élelmiszer fogyasztásának mérése volumenben történt.

A munkabérek változásának hatása a fogyasztásra

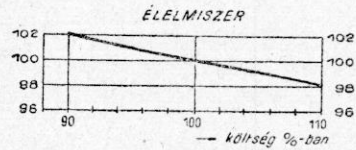
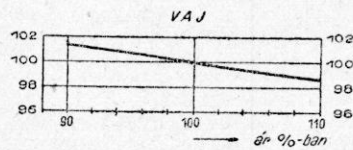
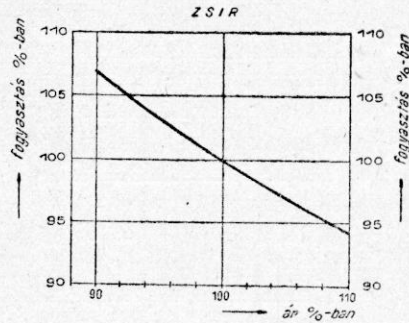
Munkabérek változása %-ban (évi átlag-munkabér = 100)	Fogyasztás változása %-ban (évi átlagos fogyasztás = 100,0)									
	Liszt	Kenyér	Cukor	Burgonya	Hús	Tojás	Tej	Zsír	Élelmiszer**	Ruházat**
90	97,8	94,6	89,4	92,0	93,8	85,0	89,1	95,7	87,9	87,5
92	98,3	95,7	91,5	93,7	95,1	88,0	91,3	96,5	90,2	90,0
94	98,7	96,8	93,7	95,3	96,4	90,9	93,5	97,4	92,7	92,5
96	99,1	97,9	95,8	96,9	97,6	93,9	95,6	98,3	95,1	94,9
98	99,6	99,0	97,9	98,4	98,8	96,9	97,8	99,1	97,5	97,4
100	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
102	100,4	101,0	102,1	101,6	101,2	103,1	102,2	100,8	102,5	102,6
104	100,8	102,1	104,2	103,1	102,4	106,2	104,4	101,6	104,9	105,1
106	101,2	103,1	106,3	104,7	103,5	109,4	106,6	102,5	107,4	107,6
108	101,6	104,1	108,5	106,2	104,7	112,6	108,8	103,3	109,8	110,3
110	102,0	105,2	110,6	107,8	105,9	115,8	111,0	104,1	112,3	112,8

** Az élelmiszer és ruházati cikkek fogyasztásának mérése volumenben történt.

AZ ÁRAK VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A FOGYASZTÁSRA

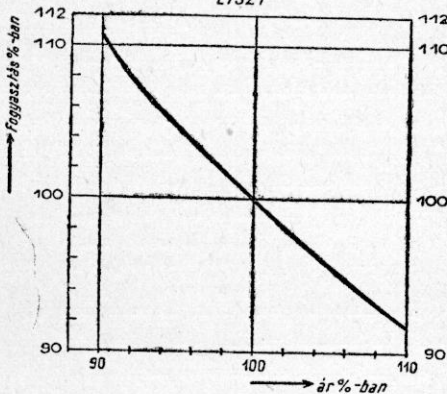

AZ ÁRAK VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A FOGYASZTÁSRA

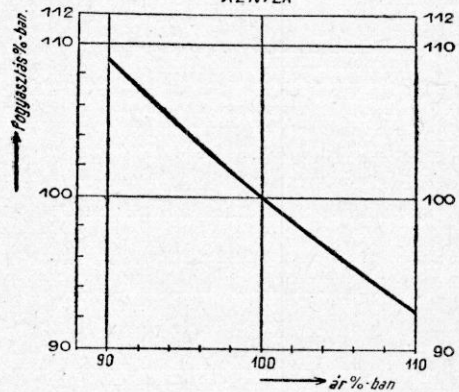

AZ ÁRAK VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A FOGYASZTÁSRA

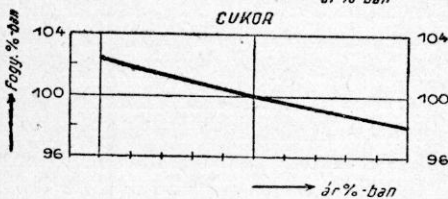
LISZT

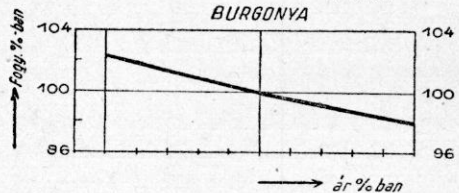
KENYÉR

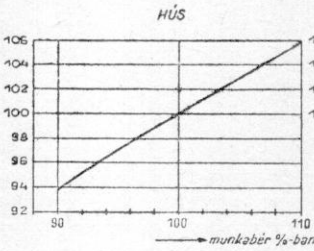
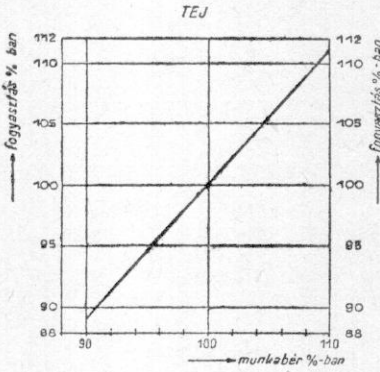
CUKOR

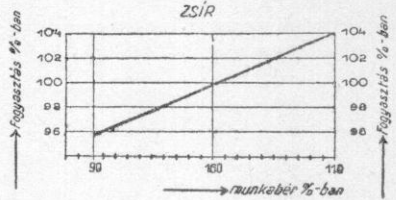
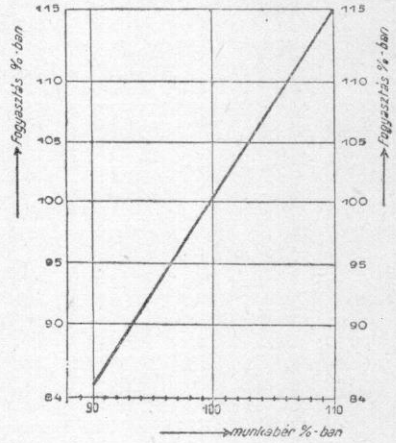
BURGONYA

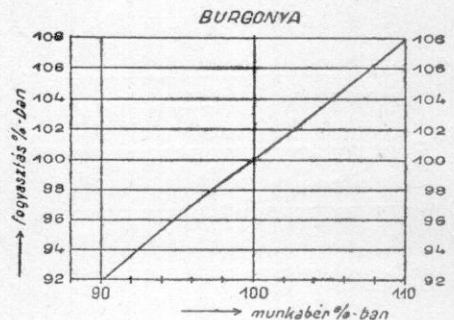
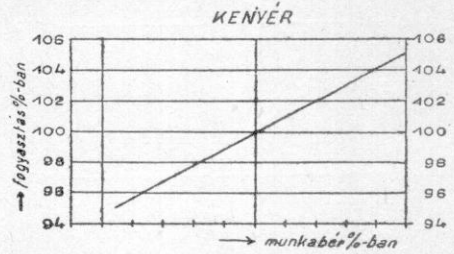
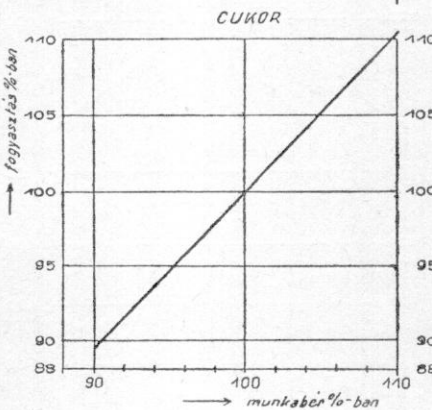
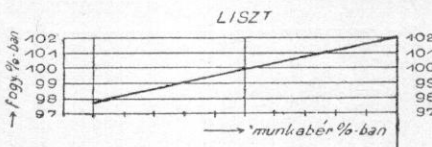
A MUNKABÉREK VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A FOGYASZTÁSRA

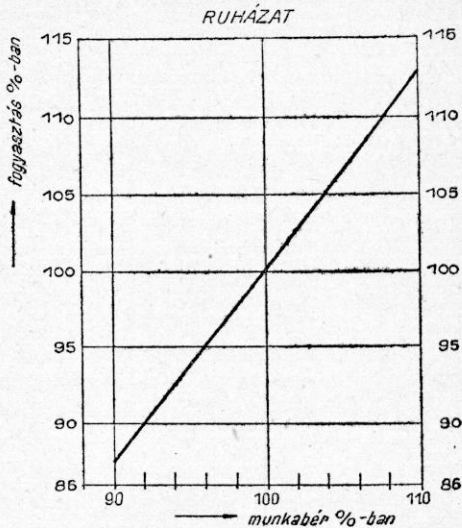
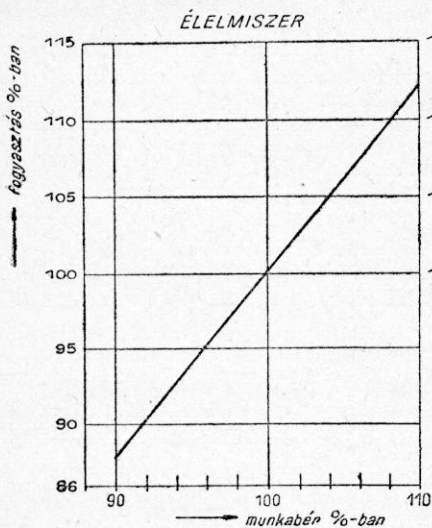
A MUNKABÉREK VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A FOGYASZTÁSRA
TOJÁS

A MUNKABÉREK VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A FOGYASZTÁSRA

A MUNKABÉREK VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A FOGYASZTÁSRA

MAJOR MÁRTON:

A KISIPARI ÉS KERESKEDELMI ADATFELVÉTEL SZERVEZÉSI TAPASZTALATAI

Az 1949. évi népszámlálás óta eltelt két év alatt, a kisiparban és kereskedelemben olyan jelentős szerkezeti változás következett be, hogy szükségessé vált ennek pontos felmérése. A MDP II. kongresszusán Rákosi elvtárs beszámolójában mondta, hogy a kisiparban foglalkoztatott munkások évi átlagos száma az 1949. évi 135 000-rel szemben 1950-re 77 400-ra csökkent, ami arra enged következtetni, hogy a kisipari üzemek száma is — különösen az idegen munkaerőt foglalkoztatóké — csökkent. Erre vonatkozóan azonban hiteles statisztikai adatokkal nem rendelkezünk, így nem lehetett felmérni a kisipar teljesítőképességét sem. A pontos számbavétel hiánya egyes szektorokban az áruelosztás megtervezésénél is zavarokat okozott. A községi, városi és járási tanácsoknál felfektetett kartotékrendszer nem nyújtott megfelelő alapot a kisipari üzemek és a magánkiskereskedelem pontos állományának megállapítására, ezért a Minisztertanács 8/1951. M. T. szám alatt elrendelte az országos kisipari és kereskedelmi adatfelvételt.

Az adatfelvételt szükségessé tette az is, hogy a nagyipar havonta, a középipar negyedévenként ad jelentést termelő tevékenységéről, így az egész ipar felméréséhez nélkülözhetetlen a kisipar és kereskedelem évente legalább egyszeri statisztikai megfigyelése.

A Minisztertanács rendelete szerint az összeírás időtartama 1951. január 25—31 között volt a jan. 25-i állapot figyelembevételével.

Az adatgyűjtés megszervezésénél a Hivatal felhasználta a tanácsrendszer nyújtotta közigazgatási előnyöket és a feladatok döntő részét a megyei, illetve a járási tanácsokra bízta. Ezzel érvényesült a decentralizáció elve is, amelynek az volt az előnye, hogy a Hivatal magukat a tanácsokat is érdekeltté tette az adatgyűjtésben, mert így a benyújtott adatok — amelyek számukra is fontosak — rövid idő alatt rendelkezésükre állottak. A tanácsokra bízott feladatokkal a Hivatal a tanácsok terv- és statisztikai osztályát is kívánta erősíteni azzal, hogy nemcsak mechanikus összegelő, hanem statisztikai szervezési feladatokat is bízott rájuk és azok megoldásához megfelelő segítséget nyújtott. Ez volt az első nagyszabású adatfelvétel, amelyet a Központi Statisztikai Hivatal a tanácsok aktív közreműködésével hajtott végre. Az adatfelvétel eddigi tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a tanácsok feladataikat jól oldották meg. Egész elenyésző azoknak a helyi tanácsoknak a száma, ahol nem foglalkoztak megfelelő komolysággal az adatfelvétel végrehajtásával.

Az adatfelvétel elrendelése után a feladat a végrehajtási utasítás, a költségtervezet és az ütemterv elkészítése volt.

A végrehajtási utasítás kidolgozása igen nagy gondot igényelt. Az alapos, mindenre kiterjedő, az egyes munkameneteket jól beütemező végrehajtási utasítás kulcsa a jó adatgyűjtésnek. Annak érdekében, hogy a végrehajtási utasítás ne tartalmazzon semilyen félreérthető, vagy nem világos részt, a végleges szöveg elkészülése előtt a Hivatal megvitatta az egyes kérdéseket nemcsak a felsőbb, hanem a végrehajtó szervekkel is.

Komoly megfontolás eredménye volt az egyes határidők megállapítása. Ha a határidők túl hosszúak, könnyen megtörténik, hogy a végrehajtó szervek elodázzák a munkát és az utolsó időben kapkodva végzik azt. A szükségesnél hosszabb határidő nem mozgósít, lazítja az ellenőrzést. Hasonló a helyzet, ha túl rövid a határidő. Ilyen esetben mint teljesíthetetlen követeléssel, nem foglalkoznak komolyan az adatgyűjtéssel, vagy kapkodva, megbízhatatlanul végzik munkájukat. Az eredmény megbízhatóságát semmiesetre sem szabad kockáztatni a gyorsaság miatt.

Az adatfelvétel költségének csökkentésénél a Hivatal figyelembe vette a kisipari és kereskedelmi adatfelvételnek azt a sajátosságát, hogy aránylag nagy a szétszórt településeken lakó adatszolgáltatók száma. Ezekben a helyeken a község kikézbizosította a kérdőívet és az adatszolgáltatásra kötelezett azt kitöltve, személyesen hozta be a tanácshoz.

Fontos része volt a végrehajtási utasításnak, hogy a tanácsok a kérdőíveket esetleges hiányosságok miatt ne tartsák vissza, hanem továbbítsák és a hiányzó kérdőíveket pótlólag küldjék meg. Ez az intézkedés döntően hozzájárult a határidők betartásához. Az utólag beérkezett anyag viszonylag jelentéktelen száma azt bizonyította, hogy a rendelkezés helyes volt, mert a csekélyszámú, utólag beérkezett kérdőívek csak hátráltatták volna az anyag beküldését.

A végrehajtási utasítás megszerkesztésével egyidejűleg elkészítették a kérdőíveket is. A Hivatal figyelembe vette a szovjet statisztika tapasztalatait, amely szerint széleskörű adatgyűjtéseknél lehetőleg kevés, alaposan átgondolt kérdést szabad csak feltenni. A Népgazdasági Tanács, figyelembevételével a magánkisipar és kiskereskedelem sajátos jellegét és az adatok egy részének nehezen megvalósítható ellenőrzését, ezt a szempontot magáévá tette.

A Minisztertanács rendelete 1951. január 6-án jelent meg. A Központi Statisztikai Hivatal a végrehajtási utasítást egyidejűleg megküldte minden tanács végrehajtóbizottsága elnökének. Azok a tanácsok, ahol önálló statisztikai osztály, vagy csoport van, külön is megkapták, hogy feladataikról közvetlen tájékoztatást nyerjenek. A végrehajtási utasításhoz mind a községi (városi), mind a megyei és járási tanácsok részére mellékeltek a pontosan kidolgozott ütemtervet, melyet a gyakorlatban a tanácsok jól hasznosítottak.

Az előkészítés során az volt az első teendő, hogy a megyei tanácsok elnökeivel, illetve terv- és statisztikai osztályával kiszállások útján ismertessék a feladat fontosságát. A Hivatal megbízottai a megyei párttitkárokkal, a megyei tanácsok elnökével megbeszélték az adatfelvétel kérdéseit. A munka legfontosabb láncszemeinél: a számlalóbiztosok kijelölésénél az adatfelvétel szükségességének politikai alátámasztásánál és magá-

nál az adatfelvétel végrehajtásánál érvényesült a Párt segítsége és ellenőrzése.

A Hivatal megbizottai megtárgyalták az egyes szempontokat a kisiparosok és kereskedők érdekképviseleti szerveivel, a KIOSZ-szal és a KISOSZ-szal. Ezek a szervezetek is segítséget nyújtottak az adatfelvételhez.

A megyeihez hasonlóan megtörtént a mozgósítás járási viszonylatban is. Különösen kitűnt a legnagyobb közigazgatási egység, Budapest adatfelvételének jó megszervezése. A Hivatal különös gondot fordított arra, hogy a kiküldöttek munkája ne merüljön ki pusztán az ellenőrzésben, hanem segítséget is nyújtson az adatfelvétel lebonyolításában.

Lényeges része volt az előkészítő munkálatoknak az adatgyűjtést végző községi tanácsok közvetlen beoktatása. A tervezet szerint a községi tanácselnökök, illetve titkárok beoktatása a rendes járási értekezlet egyik napi-rendi pontjaként történt. Ezen a járási értekezleten résztvett a megyei tanács statisztikai csoportjának vezetője, vagy egyik tagja és tájékoztatta a tanácselnököket az adatfelvétel fontosságáról és végrehajtási módjáról. Ezek a tájékoztatások általában eredményesek voltak, azonban néhány helyen a járási értekezletet a megyén belül ugyanazon a napon tartották és így lehetetlenné vált, hogy a megyei statisztikai csoport vezetője, vagy helyettese jelen legyen a beoktatáson. A számlálóbiztosok és ellenőrök beoktató értekezletén több helyen nem vették komolyan az oktatást. Ennek következtében a gyakorlati munkában ezeknél bizonytalanság volt észlelhető. Például Budapest V. kerületében a számlálóbiztosok közül néhányan nem figyelték meg, hogy mi az úgynevezett iparlajstromszám és ezért többször is fel kellett keresniük az adatszolgáltatókat. Budapest egyes kerületeiben — nagyon helyesen — a beoktatás előtt kiosztották a kijelölt számlálóbiztosok részére az útmutatót. Meg kell említeni, hogy különösen jó munkát végeztek a fővárosi tanács terv- és statisztikai osztálya és instruktorai, akik jelentősen segítették a kerületeket. Az előmunkálatok során kitűnt jó munkájával a III. kerület.

Az adatgyűjtés általában zökkenő nélkül bonyolódott le. A megfelelő előkészítés eredményeképpen különösebb zavarok sehol sem fordultak elő és csekély azoknak a száma, akik valamely oknál fogva nem töltötték ki a kérdőívet. Hibásan kiállított kérdőívek általában csak a szolgáltató jellegű iparnál voltak, mert ezek részben a kereskedelmi kérdőív helyett ipari kérdőívet állítottak ki. Ez különösen a kocsmárosoknál és vendéglátóknál fordult elő gyakrabban. Kisebb mértékű eltérések voltak a bérceplőknél is.

A kérdőíveket a számlálóbiztosi és községi összesítőkkel együtt a községek beküldték a járásoknak, ahol járási összesítőt készítettek. A járások a megyéknek továbbították, ahol megyei összesítőbe foglalták össze az anyagot. Így a járásoknak és a megyéknek rövid idővel az adatgyűjtés időpontja után rendelkezésükre állottak a számukra is igen fontos adatok.

A megyéknek megfelelő ellenőrzés után a begyűjtött egész anyagot február 24-ig kellett a Központi Statisztikai Hivatalnak továbbítani. Ezt a határidőt kivétel nélkül valamennyi megye betartotta. Február 26-án délelőtt az összes megyéből minden anyag beérkezett. Budapest főváros anyagának felét már 21-én, a másik felét 23-án beküldte. A kerületek között az első a XV. kerület volt a beküldésben. A megyék közül Pest

megye volt az első, ahonnan az anyag február 20-án, tehát négy nappal a határidő előtt beérkezett.

A Hivatalba beérkezett kérdőíveket a kisipari, illetve kereskedelmi osztály dolgozza fel. A feldolgozás előzetes ellenőrzés és kódolás után gépi úton történik.

A megyék közül a minőségi munkában is az élen járt Pest megye, ahol a statisztikai csoport vezetője és munkatársai különösen jó munkát végeztek. Jó munkát végeztek: Győr-Sopron megye, Fejér megye és Vas megye is.

Gyenge volt a szervezésben és a végrehajtás során Hajdu megye, ahol már a munkálatok beindulásánál zavarok mutatkoztak. A megyei statisztikai csoport nem nyújtott kellő támogatást az alsóbb szerveknek. Komárom és Csongrád megye is hiányosan szervezte meg a munkáját.

Csongrád város kongresszusi felajánlásként versenyre hívta ki Makó és Szentés városokat az adatfelvétel gyors és hibátlan teljesítése terén. A versenyből Csongrád került ki győztesen. A határidő pontos betartására vonatkozóan Zala megye is teljesítette kongresszusi felajánlását. Akadt egy-két olyan megye is, például Borsod megye, ahol a statisztikai csoport nem kapta meg a szükséges támogatást a végrehajtóbizottság részéről.

Egyik nagy eredménye az adatgyűjtésnek, hogy lehetővé tette a járási és városi tanácsok iparlajstromainak és kartotékjainak helyesbítését, úgy-hogy azok alkalmassá váltak esetleges későbbi adatszolgáltatásra.

Az adatgyűjtés megszervezésénél a Minisztertanács takarékosági rendeletét a Hivatal szem előtt tartotta. Így a nyomtatványellátásnál, a postaköltségeknél, a kiszállási díjaknál, a szükséges munkaerő igénybevételénél igyekezett a Hivatal az adatfelvétel sikeres lebonyolításához feltétlenül szükséges, de a takarékoság követelményeit szem előtt tartó mértéket alkalmazni.

Az adatgyűjtést viszonylag nagy apparátussal kellett lebonyolítani. Ezt az tette szükségessé, hogy a kérdőív adatainak helyességét a helyszínen kellett ellenőrizni, az adatszolgáltatók viszont meglehetősen szét-szórta voltak az országban.

Az adatfelvétel sikeres lebonyolításához döntően hozzájárultak a tanácsok, amelyek elsősorban kapcsolódtak aktívan be a statisztikai munkába. A tanácsok jó munkáját nagyban elősegítette, hogy az adatok begyűjtésében a Hivatal érdekeltté tette őket, a kisipari és kiskereskedelmi adatokat gazdasági munkájukban maguk a tanácsok is felhasználják.

M. KUC.:

A SZOVJETUNIÓ KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATALA JÁRÁSI FELÜGYELŐI MUNKÁJÁNAK MEGSZERVEZÉSÉRŐL*

A herszoni terület Statisztikai Hivatalának főnöke F. Fomin elvtárs „A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala járási felügyelősegi munkájának tervszerűségéről” című, a „Vesztnyik sztatisztiki” 1950. évi 1. számában megjelent cikkében teljes joggal állapítja meg, hogy a járássok számvitele és beszámolójelentései minőségi megjavításának egyik legfontosabb feltétele a Központi Statisztikai Hivatal járási felügyelősegi munkájának megtervezése. Példaként a Központi Statisztikai Hivatal herszoni területen lévő járási és városi felügyelősegi munkája megtervezésének rendszerét hozza fel. Azonban Fomin elvtárs elismeri, hogy „még sincs egészen meggyőződve arról, hogy a Statisztikai Hivatal e munkájában nincsenek hibák és igen szükségesnek tartja, hogy a többi statisztikai hivatalnak, a központi járási felügyelősegek munkájának tervszerűsítése terén szerzett tapasztalatait tanulmányozzák”.

Fomin elvtárs véleménye szerint a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala járási felügyelői munkájának megtervezésével a területi statisztikai hivataloknak kell foglalkozniuk. A Központi Statisztikai Hivatal járási felügyelői példaként felhozott munkatervében Fomin elvtárs részletesen időrendi sorrendben felsorolja a munkák megnevezését. Másszóval a herszoni terület Statisztikai Hivatala kész tervet ad át a Központi Statisztikai Hivatal járási felügyelőinek meghatározott időszak alatt teljesítendő munkájukra vonatkozólag.

Véleményem szerint a munkálatok megtervezésére Fomin elvtárs által javasolt mód az alábbi indokok miatt helytelen:

1. Megköti a Központi Statisztikai Hivatal járási felügyelőnek kezdeményező készségét és a legközelebbi időszakra (pl. 1 hónapra) sem gondolják át munkájukat részletesen.

Minden járásnak és városnak megvannak a maga gazdasági sajátosságai (vasút, kikötő, ipari vállalatok, városi települések, stb.), tehát a Központi Statisztikai Hivatal minden járási felügyelőjének konkrét, differenciált munkatervet kell készítenie, ami a területi statisztikai hivatalnak nem áll módjában. Tehát a Központi Statisztikai Hivatal összes járási és városi felügyelői számára nem célszerű általános munkatervet készíteni (bármilyen részletes lenne is az).

2. Amikor a járási felügyelő a fentemlített hibákat tartalmazó kész munkatervet megkapja, nem tudja azt idejében átdolgozni és pontosabbá

* Vesztnyik sztatisztiki, Moszkva, 1950. é. sz., 76—80. old.

¹ Statisztikai Szemle, 1950. 9. sz., 605. old.

tenni, nem tud a körzeti felügyelők számára munkatervet összeállítani, hogy ezt a termelési értekezleten megtárgyalják. Tehát a területi Statisztikai Hivatal által összeállított terv továbbra is hibás marad és a körzeti felügyelők munkatervek nélkül maradnak. Ennek következménye zűrzavar, és az, hogy nem fogják át teljesen a munkát és nem használják ki teljesen a munkaidőt.

3. Azok a munkatervek, amelyeket a járási felügyelőségek dolgozói számára a járási és városi felügyelők részvétele nélkül készítenek el, kevésbé váltak be, mint azok, amelyeket maguk a felügyelők készítenek.

4. Ismeretes, hogy a folyamatos statisztikai munkák teljesítése után a hónap (január kivételével) második felének egy része szabad marad. Tehát ezt az időt a vállalatok és szervezetek beszámolójelentéseinek és számvitelének ellenőrzésére, a vizsgálatokra, a számviteli dolgozók szemináriumaira, stb. kell fordítani; és a Központi Statisztikai Hivatal járási és városi felügyelője az, akinek a helyszínen kell meglátnia, hogy milyen intézkedéseket kell tenni a szabad idő felhasználására.

5. Végül a Központi Statisztikai Hivatal járási és városi felügyelőinek a herszoni terület Statisztikai Hivatala által összeállított példászerű munkatervében nincsen utasítás a munkálatok elvégzésének határidejére. Például a tervben felsorolják a dátumokat: január 1—7 közt, január 1—2 közt, azután újból január 1—7 közt, január 1—3 közt, január 1 és január 2, stb. Az ilyen tervezési módszer nem nyújt kellő eredményt és mindekelőbb, mint ahogy Fomin elvtárs joggal aggódik, a Központi Statisztikai Hivatal járási felügyelői, figyelmüket a legnagyobb munkákra összpontosítva, el fognak feledkezni az információk vagy valamely folyó munka anyagának elküldéséről.

Az ilyen tervezési módszert helytelennek tartom és ha én ilyen tervet kapnék, a magam módja szerint átdolgoznom a területi Statisztikai Hivatalnak a terv által előírt feladatait (például a vizsgálatokat, ellenőrzést, vagy egyéb speciális munkákat) a teljesítés határidőit véve alapul.

A kaliningrádi terület Statisztikai Hivatala kiküldi a Központi Statisztikai Hivatal járási és városi felügyelőinek a negyedévi munkaterveket (helyesebben tervfeladatokat) szektorok szerint részletezve, a havonkénti teljesítés dátumának megjelölésével. Az ilyen tervfeladatok teljes mértékben megfelelőek, mert a Központi Statisztikai Hivatal járási és városi felügyelőinek alapul szolgálnak arra, hogy összehasonlítsák havi operatív munkaterveiket, szigorú időrendi sorrendben, az összes munkanapok kihasználásának számbavételével.

Példaként felhozzuk a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala Szovjetszk városi felügyelőségének 1950 januári operatív munkatervét (a városi munka számára összeállítva) (Lásd a 250—252. oldalon).

A tervet a hónap végéig készítik el, beleértve a piaci árak jegyzését (minden hónap 25-e), a következő havi munkaterv elkészítésének napját és a Központi Statisztikai Hivatal városi felügyelősége ügyeinek rendbehozatalát, amelyre a tervben szintén megfelelő helyet és időt hagynak. Tovább is folytatni lehetne a havi terv teljes felsorolását, de feltételezem, hogy erre nincs szükség.

A mellékelt példában látható, hogy a tervet konkrétan és röviden állították össze. Nincsenek benne felesleges szavak, mert a felügyelőség dolgozói úgyis tudják, hogy a beérkező beszámolójelentésekkel mit kell

tenniök. Fontos csak az, hogy mindazt, amit egy napra terveztek — teljesítsék is.

Mint az idézett terv-mintából látszik, a beszámolókhöz szükséges anyagok egy része sok szervezettől érkezik be. A tervben ezeket a szervezeteket nem sorolják fel, de külön listákat készítenek róluk, amelyeket a tervhez csatolnak. A beszámolójelentések beérkezésének dátumát minden egyes vállalattal kapcsolatban ezen a jegyzéken tüntetik fel. Továbbá a terv megállapítja az egyidőpontban benyújtandó beszámolójelentések be- küldési határidejét; az összeírásokra vagy az egyidőpontban végrehajtandó adatgyűjtésekre vonatkozóan a terv annyi napot állapít meg, ahányat a szervezési tervben felvettek. Például az állatösszeírásra — 7 napot; ilyen összeírás és számbavétel nem sok van évenként és ezért a munkaterv csak januárban szüfolt egy kissé, a többi hónapokban a tervekben ilyen ismét- lések nem igen fordulnak elő.

A kaliningrádi terület járási felügyelőségén így tervezik meg minden hónapban a munkát. Meg kell mondanunk, hogy az ilyen tervek elkészí- tése semmiféle nehézséget és bonyodalmat nem okoz. De ilyen tervvel dolgozni könnyű és produktív. A Központi Statisztikai Hivatal járási és városi felügyelői, akik munkájukat ugyanilyen módszer szerint tervezik, kétségtelenül alátámasztják érveimet, azokat pedig akik munkájukat másként tervezik, kérem, hogy közöljék a saját tervezési módszereiket és azt, hogy a munkában melyiket tartják előnyösebbnek.

Dátum	A beszámoló minta száma vagy a munka megnevezése	A beszámolásra köte- lezett szervezetek vagy végrehajtók megneve- zése	A végrehajtásra vonatkozó megjegyzések
1	2	3	4
január 1.	Az állatszámolás kez- dete 1950. I. hó 1-én	Az összeírók a mellékelt 1. számú jegyzék sze- rint. A Központi Sta- tisztkai Hivatal városi felügyelője a 3, 4, 9 és 11-es összeírókat ellen- őrzí	
január 2.	Távirat az állatszám- lálás megkezdéséről	A Központi Statisztikai Hivatal városi felügye- lője	
	Az állatszámolás foly- tatása	Összeírók. A Központi Statisztikai Hivatal vá- rosi felügyelője a 2, 8, 10 és 12-es ösze- írókat ellenőrzi	
	A társadalmisított laká- sálapok egyidejű szám- bavételének kezdete az 1. számú lakásalap-min- ta szerint	A házgondnokok a mel- lékelt 2-es számú minta szerint	
	Beszámoló a DP2-es számú minta szerint (a dispat er jelentése a teher- és személy- szállításról)	Kikötő	
	Leszakítható szelvények	Bejelentőhivatal	
	Utóbbiak kidolgozása	Vezető statisztikus	
	Beszámoló a járási vég- rehajtó bizottság 07-es sz. mintája alapján	Az anyakönyvvezető- ség városi irodája	

Dátum	A beszámoló minta száma vagy a munka megnevezése	A beszámolásra kötelezett szervezetek vagy végrehajtók megnevezése	A végrehajtásra vonatkozó megjegyzések
1	2	3	4
január 3.	<p>Az ipari össztermelés évi tervteljesítésére vonatkozó táviratok (A területi statisztikai hivatalba és a főigazgató-sághoz való elküldésük ellenőrzése</p> <p>Beszámoló a 21-es számú minta szerint</p> <p>Beszámolójelentések a kiskereskedelmi ár-forgalomról és a közétkeztetés forgalmáról</p> <p>Az állatszámolás folytatása</p> <p>A társadalmastott lakásalap számbavételének folytatása</p> <p>Beszámolójelentések a társadalmastott lakásalap egyszeri számbavételéről az 1-es és 2-es számú lakásalap-minták szerint</p> <p>Beszámolójelentés a járási végrehajtóbizottság 85-ös számú mintája szerint</p> <p>Beszámolójelentések az 53-as számú kiadványok mintája szerint</p> <p>Beszámolójelentések a 41-es számú kiadványok mintája szerint</p> <p>Beszámolójelentések az ipari össztermelés tervteljesítéséről az 1 p, 1 m, 1 d, 1 lz, 27, 6-p, 4 B. M. — számú minták szerint</p>	<p>A Központi Statisztikai Hivatal városi felügyelője</p> <p>Építmények</p> <p>Kereskedelmi vállalatok</p> <p>Összeírók. A városi felügyelő — az összeírás menetét az 5-, 6-, 13- és 20-as összeíróknál ellenőrzi</p> <p>Házgondnokok</p> <p>Szervezetek a mellékelt 3-as jegyzéknek megfelelően</p> <p>(A tervben felsorolják a beszámolójelentésre kötelezett szervezeteket)</p> <p>Autógazdaság a mellékelt 4-es számú jegyzék szerint</p> <p>(A tervben felsorolják a beszámolásra kötelezett vállalatokat)</p>	
január 4.	<p>Az állatszámolás folytatása</p> <p>A társadalmastott lakásalap egyszeri számbavételének folytatása</p> <p>A lakosságra vonatkozó beszámolójelentés az „A”, 97, „R” stb. számú minták szerint</p> <p>Havi Negyedévi Évi</p>	<p>Összeírók. A Központi Statisztikai Hivatali járási felügyelője — a 14-, 16- és 25-ös számú összeírókat ellenőrzi</p> <p>Házgondnokok</p> <p>A Központi Statisztikai Hivatal városi felügyelője</p>	

Dátum	A beszámoló minta száma vagy a munka megnevezése	A beszámolásra kötelezett szervezetek vagy végrehajtók megnevezése	A végrehajtásra vonatkozó megjegyzések
1	2	3	4
	<p>Feljegyzések a havi és évi mechanikus és természetes népmozgalmról</p> <p>Beszámolójelentés a 21-es K. sz. számú minta szerint</p> <p>Beszámolójelentés a kenyérrre vonatkozó 1. sz. minta alapján (havi, negyedévi)</p> <p>A társadalmasított lakásalap számbavételi adatai ellenőrző felülvizsgálatának kezdete</p>	<p>Építkezések</p> <p>Városi kereskedelmi osztály</p> <p>A Központi Statisztikai Hivatal városi felügyelője</p>	

Szerző a Szovjetunió novoszibirszki terület csepanovszki járása Központi Statisztikai Hivatalának felügyelőjeként dolgozott a múltban és 6 körzeti felügyelő munkáját irányította.

A körzeti felügyelők munkájának megtervezésére vonatkozólag a következő rendszert vezette be: a Központi Statisztikai Hivatal járási felügyelőségének munkaterve alapján minden körzeti felügyelő részére differenciált munkatervet állítottak össze. A hónap végén termelési értékekre hívták össze a körzeti felügyelőket az elmúlt havi munka eredményeinek és a következő havi munkatervnek megtárgyalására. Néha, ha a körülmények megengedték, a körzeti felügyelők termelési értekezletét a hónap elejére (4-ére) hívták össze, miután az összes körzeti felügyelők benyújtották a járási felügyelőségnek a kolhozok állattenyésztésére vonatkozó beszámolójelentést (a 24. sz. minta szerint), valamint a falusi szovjetekre vonatkozó beszámolójelentést (a 32-es sz. minta szerint). Tudniillik, hogy a 24-es minta szerinti kolhoz-beszámolójelentés fontosságára való tekintettel szigorú rendszert vezettek be, amely szerint a körzeti felügyelőknek személyesen kell meglátogatniok a kolhozokat, személyesen kell átvenniök a beszámolójelentéseket és ellenőrizniök az összeállítás helyességét. Ezeket a beszámolójelentéseket körzetük összes kolhozából minden hónap 4-ig el kell küldeniök a Központi Statisztikai Hivatal járási felügyelőségének.

Ezenkívül a Központi Statisztikai Hivatal minden körzeti felügyelője számára havi menetlevelet rendszeresítettek, amelyekbe a falusi tanácsok, kolhozok, gép- és traktorállomások vagy szovhozok, stb. a körzeti felügyelő érkezését és távozását bejegyezték. A hó végén ezeket a menetleveleket a körzeti felügyelők a termelési értekezleten a munkatervvel együtt leadták a Központi Statisztikai Hivatal járási felügyelőjének és ehelyett a következő havi munkatervet és menetlevelet kapták. Az összes körzeti felügyelő számára kocsifuvart biztosítottak, nyáron pedig kerékpárokat kaptak.

Meg kell mondani, hogy ez a munkamódszer bevált, mert azonkívül, hogy a munkatervnek megfelelően a munkaidőt teljes mértékben kihasználták, szerző a körzeti felügyelők munkáját nemcsak a Központi Statisztikai

tikai Hivatal járási felügyelőségéhez eljuttatott statisztikai beszámoló-jelentések és ellenőrzési okmányok, stb. alapján, hanem a menetlevelek alapján is ellenőrizni tudta. Ezeken ugyanis a körzeti felügyelők a havi munkatervben előírt, egyéb elvégzett munkái és feladatai fel voltak tüntetve. Tekintettel arra, hogy a járásban több, mint 100 kolhoz, 35 falusi tanács, 6 szovhoz, 6 gép- és traktorállomás és igen sok más beszámolásra kötelezett szervezet van, — enélkül igen nehéz lett volna a munka.

A Központi Statisztikai Hivatal járási felügyelőjének birtokában egy olyan járási térképnek kell lennie, amelyen körzetenként fel vannak tüntetve a járás összes gazdasági adatai, a szovhozok és kolhozok határai, a lakott helyek megjelölésével, a kolhozok, falusi tanácsok, gép- és traktorállomások, a szovhoz központi majorsága (gazdaság), az iparvállalatok helyét jelző pont neve, egyezményes jelekkel; a Központi Statisztikai Hivatal körzeti felügyelőinek körzeteit különböző színnel kell megjelölni. Mindegyik körzeti felügyelőnek erről a térképről saját körzetére vonatkozóan másolatot kell készítenie.

A Központi Statisztikai Hivatal járási és körzeti felügyelői, ha ilyen adataik vannak, az adott járásban még akkor is könnyen tudnak tájékozódni, ha a folyamatos munkára nem áll hosszabb idő rendelkezésükre.

Befejezésül szerző kifejezi azt a kívánságát, hogy minden esetben, amikor a Központi Statisztikai Hivatal járási és városi felügyelőinek az a feladata, hogy bonyolult vizsgálatokat és ellenőrzéseket végezzenek, a Statisztikai Hivatalnak ezekhez a feladatokhoz a szükséges sémákat ki kell dolgoznia. Ez jelentékenyen megkönnyíti a felügyelők munkáját és lehetővé teszi, hogy a rájuk bízott feladatokat — a megállapított idő alatt és minőségileg jól el tudják végezni.

DR. F. EGERMAYER:

A STATISZTIKAI OKTATÁS A CSEHSZLOVÁK FŐISKOLÁKON

A csehszlovák statisztika ma az átszervezés stádiumában van. Ez a főiskolai statisztikai tanulmányokra is vonatkozik, amelyek rövid idő alatt alapvető változásokon mentek keresztül.

Csehszlovákiában a statisztikai főiskolai tanulmányokat két központ képviselte: a prágai Cseh Műszaki Főiskola mellett működő Különleges Tudományok Főiskolája és a prágai Károly-Egyetem természettudományi kara.

A statisztikát, mint segédtantárgyat más főiskolákon is előadták, de a statisztikai tanulmányok fejlődésére az említett két főiskola gyakorolt döntő befolyást.

A prágai Cseh Műszaki Főiskola mellett működő Különleges Tudományok Főiskoláján a statisztikai tanulmányok fokozatosan fejlődtek ki az eredetileg kétéves biztosítási technikai tanfolyamból, amely 1904-ben nyílt meg a prágai Cseh Műszaki Főiskolán.

A Károly-Egyetem természettudományi karán 1921-ben indult el egy biztosítási matematikai és statisztikai előadásorozat, amelynek célja elsősorban a biztosítási matematikusok előkészítése volt.

A cseh főiskoláknak 1939-ben történt bezárásával a fentemlített tanulmányok terén is félbeszakadt a pedagógiai tevékenység.

A felszabadulás után új reform megvalósításába kezdtek a Különleges Tudományok Főiskoláján és az 1945/46. tanévben kiegészítő előadásokat vezettek be a kétéves tanfolyam hallgatói számára. Az akkori reform szerint négy évre hosszabbították meg a statisztikai-biztosítási szak tanulmányi idejét a prágai Cseh Műszaki Főiskola mellett működő Különleges Tudományok Főiskoláján és a matematikai-statisztika, biztosítási-statisztika és ekonometria tanulmányi idejét a Károly-Egyetem természettudományi karán.

A tanulmányok irányzata a természettudományi karon túlnyomóan elméleti volt, a Műszaki Főiskolán pedig gyakorlati jellegű. A két főiskolának az alkalmazott matematika terén, a természettudományokban és egyéb szakmákban működő dolgozókat, vállalati statisztikusokat, biztosítási és pénzügyi szakembereket és közigazgatási statisztikusokat kellett nevelnie.

A tanulmányok alapját a matematika és annak alkalmazása képezte (valószínűségszámítás, ekonometria, matematika és statisztika). A statisztikát a természeti és társadalmi tömegjelenségekkel foglalkozó olyan tanulmányként fogták fel, amelynek alapja a nagyszámok törvénye. A statisztikát univerzális és történelmen kívül álló (osztályok feletti) tudománynak tekintették, amely minden tömegjelenségnél alkalmazható.

A tanulmányok nem vették eléggé tekintetbe azt, hogy gazdasági életünkben nagy szükség van statisztikusokra.

1948-ban a Szovjetunió Tudományos Akadémiája mellett működő Közgazdaságtani Intézetben, majd 1950 februárjában a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalában a statisztika kérdéseiről tartott viták eredményei fokozatosan érvényesültek a prágai Cseh Műszaki Főiskola tantervének kidolgozásánál. 1950-ben az Iskola-, Tudomány- és Művészetügyi minisztérium határozata értelmében bizottságot alakítottak a statisztikai tanulmányok együttes tan- és vizsgaterveinek kidolgozására. Ennek a bizottságnak a javaslata vált alapjává az ezévi tantervnek.

A tananyag csak a statisztikára összpontosul, mégpedig a Szovjetunióban lezajlott viták eredményeképpen a statisztikára, mint társadalomtudományra.

Általános tájékoztatóképpen közöljük mind a négy évfolyam teljes tan- és vizsgatervét 1950/51. tanévben.

I. évfolyam

Tantárgyak	Téli		Nyári	
	szemeszter			
	előadások	praktikumok	előadások	praktikumok
Társadalomtudomány	2	—	2	—
A kapitalizmus politikai gazdaságtana	4	—	4	—
Csehszlovákia és a Szovjetunió államrendszere	3	—	—	—
Csehszlovákia, a Szovjetunió és a népi demokráciák gazdaságtörténete	—	—	2	—
Gazdasági földrajz	—	—	2	—
Vállalati könyvvitel (könyvviteli és kalkulációs szakok)	4	2	4	2
Matematika	3	3	4	3
Orosz nyelv	2	—	2	—
Honvéd elemtan	2	2	—	2
Tanulókörök	—	5	—	5
Összesen...	20	12	20	12
Az órák száma összesen	32		32	

A fentemlített tantárgyakon kívül ajánlják a gyorsírás-előadást fél-
évenként heti két órában.

II. évfolyam

Tantárgyak	Téli		Nyári	
	szemeszter (heti óra)			
	előadások	praktikumok	előadások	praktikumok
Társadalomtudomány	2	—	2	—
A szocializmus politikai gazdaságtana	4	—	—	—
A statisztika alapjai	—	—	4	2
Vállalati könyvvitel (könyvviteli és kalkulációs szakok)	4	2	4	2
Mechanikai technológia	—	—	2	1
Vegy technológia	—	—	2	1
Mezőgazdasági technológia	—	—	2	1
Matematika II.	4	2	—	—
Numerikus és grafikai számolási módszerek	2	3	—	—
Orosz nyelv	2	—	2	—
Honvédelemtan	—	2	—	2
Tanulókörök	—	5	—	5
Összesen...	18	14	18	14
Az órák száma összesen	32		32	
Ajánlott tantárgyak:				
Normázás	1	—	—	—
Gyorsírás	2	—	2	—

III. évfolyam

T a n á r g y a k	Téli		Nyári	
	szemeszter (heti óra)			
	előadások	praktikumok	előadások	praktikumok
Társadalomtudomány	2	—	2	—
A tervezés alapjai	6	—	—	—
Ipari tervezés	—	—	3	—
Mezőgazdasági tervezés	—	—	2	—
Közlekedési tervezés	—	—	1	—
Nemzeti jövedelem	2	—	—	—*
Üzemen belüli tervezés	—	—	2	—
Statisztikai adatgyűjtések (megszervezésük és technikájuk)	2	—	—	—
Költségvetéstan	4	—	—	—
A vállalatok zárszámadásai	2	—	2	—
Mechanikai technológia	—	—	2	1*
Vegy technológia	—	—	2	1*
Mezőgazdasági technológia	—	—	2	1*
Matematikai statisztika II.	3	2	—	—
Orosz nyelv	2	—	2	—
Honvédelemtan	—	2	—	2
Tanulókörök	—	5	—	5
Összesen...	23	9	22	10
Az órák száma összesen	32		32	

* A II. évfolyammal együtt.

IV. évfolyam

T a n t á r g y a k	Téli		Nyári	
	szemeszter (heti óra)			
	előadások	praktikumok	előadások	praktikumok
Társadalomtudomány	2	—	2	—
A nemzetgazdasági elméletek története	—	—	2	—
A gazdasági ágazatok tervezése	2	—	2	—
Üzemen belüli tervezés	—	—	2	—*
Gazdaságos elszámolás	4	—	—	—
A vállalatok gazdasági tevékenységének elemzése	—	—	3	—
Iparstatisztika	3	—	—	—
Mezőgazdasági statisztika	3	—	—	—
Közlekedési statisztika	2	—	—	—
Kereskedelmi statisztika	—	—	3	—
Pénzügyi és biztosítási statisztika	2	—	—	—
Népesedési statisztika	2	—	—	—
Egészségügyi statisztika	—	—	2	—
Reprezentatív adatgyűjtések	—	—	2	2
Bérendszerek	2	—	—	—
Munkajog	2	—	—	—
Mechanikai technológia	—	—	2	1**
Honvédelemtan	—	2	—	2
Tanulókörök	—	5	—	5
Összesen...	24	7	20	11
Az órák száma összesen	31		31	
Ajánlott tantárgyak:				
Statisztikai szeminárium	—	2	—	2
A statisztikai minőségi ellenőrzés	—	—	2	—

* A III. évfolyammal együtt.

** A II. évfolyammal együtt.

Megjegyzések a tan- és vizsgatervhez

Az Iskola-, Tudomány- és Művészetügyi minisztérium által meghatározott elvek szerint az előadások és praktikumok óraszámát egy szemeszterben nem haladhatja meg a heti 25 órát, vagyis a katonai kiképzéssel és tanulókörökkel együtt a heti 32 órát.

Az idei tanév III. és IV. évfolyamát látogató hallgatók ismereteinek kiegészítésére bevezették a nem kötelező politikai gazdaságtani praktikumot 2 óra terjedelemben mind a két szemeszterben. A II. évfolyam tantervében ajánlani fogják a valószínűségszámításra vonatkozó előadásokat a nyári szemeszterben heti 2 óra előadás és 1 óra praktikum terjedelemben.

A vállalati könyvvitelt előadják mind az I., mind a II. évfolyamon. A megelőző tanévekben a fenti tárgyakat csak a II. évfolyamban adták elő.

A technológiai előadásokat ezidén besorolták már a II. évfolyam tantervébe is. Tekintettel arra, hogy a III. és IV. évfolyam hallgatói eddig nem hallgatták a szükséges előadásokat, az idei tanterv szerint a II. évfolyammal együtt hallgatják az előadásokat.

*

Az említett tan- és vizsgatervék még nem jelentik a statisztikai tanulmányok végleges rendezését. A tan- és vizsgarendet kidolgozó bizottság abból az álláspontból indult ki, hogy csak az első évfolyam tanterve reformálható meg teljes egészében és hogy a többi évfolyamokban a lehetőség szerint a tanterveket a statisztikai tanulmányok fő célja, a tervgazdasági statisztikusok nevelése szempontjából kell összeállítani. Ennek érdekében az idei tantervbe bevettek olyan előadásokat, mint a kapitalizmus és a szocializmus politikai gazdaságtana, a csehszlovák és a szovjet államrendszer, Csehszlovákia, a Szovjetunió és a népi demokráciák gazdaságtörténete, gazdasági földrajz, az egyes gazdasági ágazatok tervezése és statisztikája, üzemen belüli tervezés, gazdaságos elszámolás, a vállalatok gazdasági tevékenységének elemzése, reprezentatív adatgyűjtések és bérrendszerek.

A jövőben a statisztika alapjairól és a gazdasági ágazatok statisztikáiról szóló előadásokat még inkább elmélyítik és kiszélesítik. Tervbe vették, hogy önálló előadásokat vezetnek be a valószínűségszámításról, a becslési elméletről, stb., természetesen a statisztikus műveltségéhez szükséges terjedelemben.

HOZZASZÓLÁS

A statisztika és az operatív számvitel kapcsolata a gyakorlatban

Népgazdaságunk szocialista fejlődése megköveteli a vállalatok számvitelének szocialista fejlesztését. Ezt csak úgy tudjuk elérni, ha számviteli dolgozóink marxista-leninista tudását elmélyítjük, szívesen harcolunk a burzsoá módszertan maradványai ellen és mindent megteszünk a szocialista számvitel megvalósításának érdekében.

A számvitel jelentőségére Lenin elvtárs munkáiban többször felhívta a figyelmet. „Hogyan szervezzük meg a munkaversenyt” című munkájában Lenin elvtárs a következőket írja: „... a mindenre kiterjedő, általános, egyetemes számvitel és ellenőrzés, a munka mennyiségének és a termékek elosztásának számvitelezése és ellenőrzése, — ebben van a szocialista átalakulás lényege, ha egyszer a proletariátus politikai uralmát megteremtették és biztosítottuk.”¹ Operatív és statisztikai számvitelünk dolgozóinak különösen fontos, hogy elsajátítsák a szocialista számvitel módszereit, mivel az operatív és statisztikai számvitel a termelés operatív irányításának fő eszköze és a vállalat szocialista termelése legelőször az ő munkájukban tükröződik vissza.

A statisztika segítségével állapítjuk meg vállalatunk fejlődésének törvényszerűségeit, ezen keresztül elemezzük és ellenőrizzük tervünk teljesítését és üzemünk munkájának egyes részleteit. A statisztika nemcsak a saját kimutatásai alapján szolgáltatja az adatokat, hanem a könyvelés és az operatív számvitel adataira is támaszkodik. Ez gyakorlatban azt jelenti, hogy szorosan kiegészítik egymást. Az operatív számvitel és a statisztika közös munkájukkal elősegítik a vállalat operatív vezetését, észrevételeikkel, elemzésükkel a termelésre közvetlen kihatással vannak. Az alább kö-

zölt példák is bizonyítják, hogy a jó operatív és statisztikai számvitelen keresztül az önköltség terén is milyen eredményeket lehet elérni.

Vállalatunknál az operatív számvitel jó megszervezése lehetővé tette, hogy a termeléssel kapcsolatos tényezőket naponta figyelhetjük és a statisztika részére azonnali adatokat szolgáltatathatunk. Operatív számvitelen keresztül állandóan figyelemmel kísérjük üzemünk termelési menetét és eredményeit, megfigyeljük az önköltség tényezőinek alakulását, a napra kész gyártásjelentésekből leszűrjük az összes tényezőkre vonatkozólag is a tervhez viszonyított tényleges adatok alakulását. Az operatív számvitelben általában a mennyiségi mérési módot használjuk és csak a terv végrehajtásával kapcsolatos fontosabb jelenségek megfigyelését és ellenőrzését végezzük el. A vállalatunknál bevezetett operatív számvitel egyes nyilvántartási módszeréből példát közlünk le, egyben azt is közöljük, hogy milyen eredményeket értünk el ezen módszerek bevezetése óta.

A gyártásjelentés termelési anyagfelhasználási kartonja a következőképpen alakul (lásd a 259. oldalt).

A gyártásjelentési lapot naponta kell vezetni, az üzemektől naponta beérkező bizonylatok alapján. A gyártásjelentési lap tartalmazza gyártmányonként a napi tervelőirányzatot, valamint a teljesítést és mindkettőt a keletnek megfelelően összevonva. Tartalmazza továbbá a gyártáshoz szükséges technológiailag előírt anyagokat a ténylegesen felhasznált napi és összevont mennyiségben, valamint a naponta felhasznált és összevont kiértékelte fajlagos adatokat.

A gyártásjelentés helyes vezetésével több olyan hibára jöttünk rá, melynek kiküszöbölésekor komoly önköltségcsökkentést értünk el. Pl.: az egyik üzemünkben a naponta vezetett gyártásjelentés alapján észrevettük, hogy egy-

¹ Lenin: Válogatott művek, II. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 297., old.

Gyártásjelentés

Gyártmány neve: A. B. gyártmány... Budapest, 1951. február.

Kelt	Gyártmány neve			Anyag neve				Anyag neve				Anyag neve			
	A., B. gyártmány			0,420 Kén		0,480 Benzol		0,100 Amm. szóda							
	termelés tonnában			anyagfelhasználás és fajlagos felhasználás				anyagfelhasználás és fajlagos felhasználás				anyagfelhasználás és fajlagos felhasználás			
	Terv	Napi	Össz.	Napi		Összes		Napi		Összes		Napi		Összes	
1	8	7	7	2,940	0,420	2,940	0,420	3,50	0,500	3,50	0,500	0,70	0,100	0,700	0,100
2	16	15	22	6,150	0,410	9,090	0,413	7,50	0,500	11,00	0,500	1,50	0,100	2,200	0,100
3	24	5	27	2,150	0,430	11,240	0,416	2,30	0,460	13,30	0,490	0,50	0,100	2,700	0,100
4	32	6	33	2,460	0,410	13,700	0,415	2,76	0,460	16,06	0,490	0,60	0,100	3,300	0,100

forma mennyiségű anyag beadagolása után a késztermék mindig más-más mennyiségben került ki a készülékből, egy-egy sarzsnál, melynek össz mennyisége kb. 400 kg, az eltérés 5—10%-os volt, mely különösen azért jelentős, mert egy nagyon drága anyagról volt szó, melynek értéke q-ként a 10.000 Ft-ot meghaladta. E megfigyelések alapján a gyártás műszaki vezetősége és az üzemmérnök együtt kivizsgálták ezt a kérdést és megállapították, hogy az egyik alapanyagnál, melyet más gyár szállított vállalatunknak, eltérés volt, mégpedig olyan formán, hogy az alapanyagot szállító vállalat az üzemi szabályoknak megfelelő árut szállított nekünk, de a minőségi követelménybe előírt 1%-os tűrési differencia idezte elő nálunk ezt a nagy termelési differenciát. Ha az alapanyag szállító vállalat a minőségi előírás felső határán szállítja részünkre az üzemi szabályoknak megfelelő árut, úgy nálunk 5—10%-os többletermelés mutatkozik. E vizsgálatok eredményei után vállalatunk érintkezésbe lépett az alapanyag szállító vállalattal és megállapodtak a megfelelő minőségű alapanyag szállításában.

Az operatív és statisztikai számvitel mutatott rá a következő hibára: az egyik alapanyagok felhasználása egyik műszak alatt 30%-kal több volt, mint általában szokott lenni, a rákövetkező műszaknál pedig az eddiginél 30%-kal kevesebb volt az anyagfelhasználás, ugyanakkor a termelés mennyiségénél is kiesés mutatkozott.

Az operatív számvitel felhívása alapján a műszaki vezetőség kivizsgálta az esetet és megállapította, hogy az egyik készüléket az ottani dolgozó felületesen

kezelte és a készülékből a befejezetlen termékből 30%-kal kevesebbet engedett át egy másik továbbfeldolgozó készülékbe. Ebből adódott természetesen az is, hogy másnapra az első készülék feltöltésénél a készülék térfogatának megfelelően 30%-kal kevesebbet tudott feltölteni ez természetesen azt jelenti, hogy a kapacitás helytelen kihasználása folytán a termelés csökkent, a 30%-nyi anyagra pedig a megmunkálást megegyezően feleslegesen el kellett végezni.

Az operatív számvitel adatszolgáltatások terén is elősegíti a gyors statisztikát. Eddig a statisztika csak havonta az üzemkönyvelés zárása után tudott anyagfelhasználási és más önköltségi tényezők adataihoz hozzájutni. Az operatív számvitel bevezetése lehetővé teszi azt, hogy minden tárgyhó után következő hónap 2-án kész adatok álljanak a statisztika rendelkezésére, mely adatok alapján a havi statisztika elkészítéséhez a statisztikai felelős azonnal hozzá tud fogni. Ez nagy időmegtakarítást jelent a vállalati statisztikusok számára. Egyben kiküszöböli a statisztikából a rohammunkát, mivel az eddig utolsó pillanatban megkapott adatok feldolgozására egész minimális idő állt a statisztikusok rendelkezésére.

Az operatív számvitel keretében történik a napi termelési adatok figyelése is, ebből szintén a statisztika már elsejten tudja készíteni az előzetes termelési jelentést. Ezenkívül hónap közben a vállalatvezetőség állandóan figyelemmel tudja kísérni a termelés alakulását és ahol hibákat észlelnek, azonnal fel tudnak lépni a hibák kijavítása érdekében

és ezzel a tervezett mennyiségi termelésén kívül a tervszerűség betartását is biztosítani tudják.

Az összevont napi gyártási jelentés következőképpen alakul vállalatunknál:

Összevont napi gyártásjelentés

Sorszám: 10.

1951. febr. hó 1-től febr. hó 10-ig.

Sor- szám	Gyárt- mány neve	Tervszerint előírányzott termelés kg	Teljesített termelés kg	Különbözet		Telje- sítés %
				+ többlet kg	- lemara- dás kg	
1	A	12 903	13 300	397	—	103,1
2	B	9 678	10 130	452	—	104,7
3	C	9 678	9 060	—	618	93,6
4	D	800	836	36	—	104,5
5	E	1 613	1 590	—	23	98,5

Az összevont napi gyártási jelentés tartalmazza a vállalat által termelt gyártmányok napi termelési eredményeit mennyiségben naponként és megfelelően összesítve; tartalmazza a különbözetet, mely lehet plusz, vagy mínusz; és a teljesítés százalékát. Az összevont napi gyártásjelentés alapján csak egyszeri másolási munkát igényel a minisztérium részére megküldendő tíznapos jelentések elkészítése.

Fentiekből világosan látható, hogy az operatív számvitel és a statisztika kiegészítik egymást és előbbre viszik a

vállalat gyors kiértékelési és jelentési módszerét, jó megszervezéssel e két számvitel betölti azt a feladatot, hogy minőségi számok nemcsak mechanikusan kerülnek papírra, hanem azok minőségi vizsgálat alá is kerülnek. Az operatív számvitel bizonylatul szolgál a statisztikának. Az operatív számvitel és a statisztika jó együttműködése eredményezi a hibátlan és pontos időbeni adat-szolgáltatások megszervezését. Mindkettő alapja a helyes vállalatvezetésnek.

Bontó László
Hungária Vegyiművek

NEMZETKÖZI STATISZTIKA

SZOVJETUNIO

Árleszállítás

1951. március 1-én a Szovjetunióban negyedszer csökkentették a tömegszükségleti cikkek állami kiskereskedelmi árát. Az árleszállítások révén csupán egy év alatt további 22,5 milliárd rubelt takarít meg a lakosság az állami keres-

kedelmi hálózatban vásárolt cikkeknel és kb 20 milliárd rubelt a kolhozkereskedelmi hálózatban vásárolt cikkeknel. Az árleszállítás következtében az egyes fontos közszükségleti cikkek ára a következőképpen csökkent:

Árucikk	Árleszállítás				Árleszállítás összesen %
	1948. ápr. 10	1949. márc. 1	1950. márc. 1	1951. márc. 1	
	százalékban				
Kenyér	—	10,0	25,9	15,0	43,5
Száraz tésztafélék	—	10,0	25,0	15,0	43,0
Hús	—	10,0	23,0	15,0	44,0
Hal	—	10,0	25,0	10,0	39,5
Vaj	—	10,0	30,0	15,0	47,0
Sajt	—	20,0	20,0	10,0	42,5
Kakao	—	—	16,7	10,0	25,0
Dohány	10,0	10,0	20,0	10,0	42,0
Só	—	30,0	50,0	10,0	69,0
Szappan	—	—	40,0	15,0	49,0
Cement	—	30,0	20,0	10,0	50,0
Ruhanemő	—	10—20	10—30	—	19—44

A fentemlített cikkeken kívül a rádióvevőkészülékek ára 45%-kal, az óráké 56%-kal, a varrógépeké 42%-kal, a főzőedényeké 49%-kal csökkent.

Forrás: Szabad Nép, 1951. március 1., és Notes et Etudes économiques, Párizs, 1951. március.

Kolhozok egyesítése

A kiskolhozok hatalmas kollektív gazdasággá egyesítése a Szovjetunió mezőgazdasága további fejlődése szempontjából óriási jelentőségű.

V. Szmirnov és Sz. Akisev szovjet közgazdászok „Az egyesített kolhozok közösségi gazdaságának növekedése” című tanulmányukban 800 kolhoz beszámoló jelentéséből vett adatok alapján bizonyítják, hogy a nagyobb holhozok ter-

melési eredményei magasabbak, mint a kisebb kolhozoké. A kiskolhozokban hiányoznak a modern gépi technika magas termelékenységu kihasználásához és az élenjáró agrártudományok alkalmazásához szükséges előfeltételek.

Példaként idézzük a vozsgalszki járásban két élenjáró nagykolhoz és több kiskolhoz termelési mutatószámait.

Megnevezés	41 kiskolhoz	2 nagykolhoz
A kolhozudvarok száma	656	335
Szántóföld területe (ha-ban)	8692	2418
A gabonaneműek hektáronkénti terméshozama (%-ban)	100	285,5
100 ha szántóföldre eső pénzbevétele (ezer rubelben)	5,2	114,0

Ugyanebben a járásban ha a kolhozok átlagterméshozamát 100-nak vesszük, akkor a nagykolhozok terméshozama 180%, a kiskolhozoké pedig 60%. Ha a járás összes kolhozaiban az állattenyésztés termelékenységét 100-nak vesszük, akkor az állattenyésztés termelékenysége a nagykolhozokban 166,6%, a kiskolhozokban pedig 80,6%.

Ugyanez a helyzet a molotovi traktor- és gépállomás körzetéhez tartozó kolhozoknál is.

A molotovi traktor- és gépállomás körzetéhez tartozó kolhozok gazdasági eredményei:

Megnevezés	Kiskolhozok	Nagykolhozok
Terméshozam	100	200
Egy istállózott tehénre eső tejhozam	100	150
Egy ha-ra eső terméshozam	100	800
Egy ha-ra eső árutertermelés	100	340

A nagykolhozokban nagyobb a munkatermelékenység, az össztermelés egységére kevesebb munkaegységet fordítanak.

Vozsgalszki járás

Megnevezés	Kiskolhoz	Nagykolhoz
Egy q kenyérgabonára fordított munkaegység	100	40,5
Egy liter tejjre fordított munkaegység	100	72,4

A molotovi traktor- és gépállomás körzetéhez tartozó nagykolhozokban egy q növénytermésre 34%-kal kevesebb munkaegységet fordítottak, mint a kiskolhozokban, az állati termékek előállítására pedig 60%-kal kevesebbet.

Figyelemre méltó a vozsgalszki járás „Vicev” élenjáró kolhozának adatai. Ez a kolhoz kétszeri egyesítésből fejlődött. Az első egyesítés 1932-ben volt, a második egyesítés 1941-ben történt, amikor még három kisebb kolhoz csatlakozott az eddig nagykolhozhoz. A második egyesítés előtt — 1940-ben — a három kiskolhoz és a vicevi nagykolhoz mutatószámai a következők:

Megnevezés	„Priboj”	„Vörös élmunkás”	„Lebegy”	„Vicev” nagykolhoz
	kiskolhoz			
Kol' oziparasztt udvar	19	27	22	99
A lakosság száma	78	133	117	405
Ebből munkaképes	42	59	54	215
Földterület összesen (ha)	237	355	341	1191
Ebből szántóföld (ha)	170	101	223	700
Gabonaneműek terméshozama q/ha	12,1	11,8	10,8	14,8
Közösségi állatállomány:				
a) lovak	10	17	19	63
b) haszonállat számosállatra átszámítva	16	30	18	113
Állólapok értéke (ezer rubel)	39,9	29,8	50,1	137,1
Pénzbevételek (ezer rubel)	10,3	13,5	21,5	331,6
Az 1 ha-ra eső össztermelés értéke állami begyűjtési áron számítva (rubel)	66,9	80,7	71,5	103,0

A táblázat világosan mutatja, hogy a három kiskolhoz minden vonalon jelentős mértékben elmarad a nagykolhoz mögött. Az újabb, 1941. évi egyesítés hatalmas lökést adott a „Vicev” nagykolhoz gazdasági fejlődésének.

A vicevi kolhozban a terméshozam és az állattenyésztés termelékenységének növekedésével párhuzamosan emelkedett az össztermelés és az árutertermelés. Ha

az 1940. évi 1 ha megművelt területre eső, állami beszolgáltatási áron számított össztermelést 100-nak vesszük, akkor 1948-ban az egyesített kolhozok össztermelése 168,4%. Ugyanígy ha az egyesített kolhozok árutertermelését 1940-ben 100-nak vesszük, akkor ez 1948-ban állami begyűjtési áron számítva 321%-ra emelkedett.

„Vicsev“ nagykolhoz mutatószámai

Megnevezés	1941	1949
Burgonya ha-kénti terméshozama (q-ban)	73,8	156,2
1 istállózott tehénre eső tejhozam (liter)	1313	1778
1 juhra eső gyapjúhozam (kg)	2,7	3,3
Pénzjövedelem (ezer rubel)	345	96,5

A belszki járásban 1950 tavaszáig 39 kiskolhozából 14 nagykolhozot létesítettek. Ezeknek a kolhozoknak a fő mutatószáma a következők:

Egy kolhozra eső átlag

Megnevezés	Egyesítés elő tt	Egyesítés után
Údvarok száma	19	53
Munkaképes személyek száma	27	75
Igás-lovak	11	31
Haszonállatok ivarérett számosállatra átszámítva	27	75
Földterület (ha)	951	1813
Szántóföld (ha)	470	1309,1

A nagykolhozokban a földművelés színvonalának emelkedésével, a munkatermelékenység növekedésével, a közösségi munka megszilárdulásával egyidejűleg állandóan javul a kolhozparasztok anyagi és kulturális helyzete. A vozs-galszki járás nagykolhozaiban a kolhozparasztok 3,5-szer annyi kenyérgabonát, 8,4-szer annyi burgonyát és zöldségfélélt és 3,3-szer annyi pénzt kapnak, mint a kiskolhozok parasztjai.

A kolhozparasztok házaiban villanyvilágítás, vízvezeték és rádió van. Sok kolhozparaszt él kétemeletes, emeletenként 8 lakásos típusházakban. A lakásokban központi fűtés és fürdőszoba van, minden lakás három szobából és egy konyhából áll.

Mindezek a példák azt bizonyítják, hogy az egyesített kolhozokban lehetővé válik a nagyüzemű szocialista mezőgazdaság előnyeinek kihasználása.

IRÁN (PERZSIA)

Gazdasági helyzet

Irán iparilag fejletlen, feudális jellegű ország, amelyet az angol-amerikai imperializmus az uralmon lévő nagybirtokos osztállyal karöltve szipolyoz ki és tart gyarmati sorban.

MEZŐGAZDASÁG

Irán területe akkora, mint Franciaország, Olaszország, Spanyolország és Norvégia területe együttvéve, lakosságának száma azonban csupán 16 millió. Hivatalos statisztikai adatok szerint a lakosság 80%-a mezőgazdasággal foglalkozik. A mezőgazdasági foglalkozású lakosság 5%-ának van csak saját földje, a többi 95% mások földjén dolgozik, jobbágyorsorban él.

A megművelt földterület kb. 80%-a a kisszámú földbirtokososztály kezén van, akik közül legtöbben birtokuktól távol élnek.

Birtokmegoszlás

	A megművelhető földterület %-os megoszlása ¹⁾
Nagybirtokok	50
Középbirtokok	25
Állami birtokok	20
Kisbirtokok	5
	100

A feudális mezőgazdaság gátjává vált mindenfajta mezőgazdasági fejlődésnek. A mezőgazdasági termelés 1949-ben jóval a háborúelőtti színvonal alatt mozgott.

Fontosabb mezőgazdasági növények termelése 1949-ben²⁾

	1934—38. évi átlag = 100
Búza	80,6
Árpa	82,0
Gyapot ³⁾	66,0
Szőlő ³⁾	70,1

¹⁾ Etudes et Conjuncture — Economie Mondiale, 1950 január-február, 1. sz., 80—95. old. adatai alapján számítva.

²⁾ Etudes et Conjuncture — Economie Mondiale, 1950. január-február, 1. sz., 80—95. old. adatai alapján számítva.

³⁾ 1948.

1948-ban a rossz termés, a kereskedők és földbirtokosok spekulációs mesterkedései következtében Iránt éhínség fenyegette. 1950 tavaszán egyik iráni képviselő bejelentése szerint „a perzsiai Azerbejdzsánban naponként több mint 150 ember halt éhen“.

A mezőgazdasági termeléshez hasonló helyzetben van az állattenyésztés is. A juhállomány az 1939. évi 15,5 millióról 1948-ban 13 millióra csökkent. A termelt gyapjú alapanyaga az iráni kivitelben elsőrendű szerepet játszó szőnyegiparnak.

IPAR

Irán természeti kincsekben gazdag. A fel nem tárt kőolajkészleteket 1949-ben 925 millió tonnára becsülték. Irán kőolajtermelés tekintetében a közelkeleti kőolajtermelésnek kb. 50%-át szolgáltatja.

A kőolajtermelést azonban az angol tőke ellenőrzi, mivel a kőolaj-koncesszió az Angol-Iráni Kőolajtársaság kezében van. A gazdag iráni kőolajforrásokért, éppen úgy mint a többi közelkeleti kőolajforrásért, éles harc folyik az angol és amerikai monopolizáció között.

A kőolajtermelés alakulása¹

(1000 tonna)

1920	1 685
1930	6 034
1940	8 760
1946	19 496
1947	20 518
1948	25 272
1949	27 240
1950 első 11 hónap	29 267

Az Angol-Iráni Társaság nyeresége 1938-ban 4 millió £, 1948-ban 24 millió £, 1949-ben 25 millió £.

Egyéb iparágak igen kezdetleges fokon vannak. Az „ország helyreállítását szolgáló“ ú. n. „hétéves terv“, amelyet amerikai szakemberek irányítása mellett készítették, arra szolgál, hogy Iránt továbbra is kiszolgáltassák a gyarmatosítóknak és stratégiai felvonulási területté építsék ki a Szovjetunió ellen.

Ezt a tervet az USA monopolistáinak kezében lévő Nemzetközi Újjáépítési és

Fejlesztési Bank 250 millió dolláros kölcsönéből, továbbá az Angol-Iráni Kőolajtársaság profitjának járulékaiból akarják megvalósítani. Jellemző, hogy a mezőgazdasági és ipari felszerelések vásárlására mindössze 3,5%-ot irányoztak elő, katonai építkezésekre pedig 25%-ot. Az iráni kormány a költségvetési kiadások 75%-át a hadsereg, a rendőrség fejlesztésére, stratégiai utak, kikötők, repülőterek építésére fordítja.

Fontos gazdasági ágazat a kisipar, mégpedig elsősorban a szőnyegipar, bár a háború óta a szőnyegipar is erős válsággal küzd. A szőnyegkivitel a háború előtt 4,000 tonna volt, 1947-ben 3,367 tonna, 1948-ban csupán 2,869 tonna. A háború előtt a szőnyegipar kb. 100 000 dolgozót foglalkoztatott. Megjegyzendő, hogy a munkások nagy része gyermek, annak ellenére, hogy a törvény tiltja a 13 éven aluli gyermekek foglalkoztatását.

Becslés szerint az iparban dolgozók száma 200 000, ebből 66 000 olajipari dolgozó. Ehhez számítsunk még 50 000 vasutast, építőmunkást és nyomdászt, valamint a kisipar 400 000 főnyi munkásságát, és így megközelítő képet nyerünk az iráni dolgozók létszámáról.

A munkanélküliség a háború óta állandóan növekszik, 1950 folyamán már katasztrófális méreteket öltött. A munkanélküliek száma kb. 600—700.000. A mezőgazdasági proletariátus tömegesen hagyja ott a falvakat és a városokba tódul, ahol viszont a fejletlen, válsággal küzdő ipar nem tudja őket felszívni.

BÉREK, ÉLETSZÍNVONAL

A háború előtt a munkások átlagos napi bére 8—10 rial² között változott. 1946-ban az Egyesült Szakszervezetek Központi Tanácsa irányítása alatt sikerült a munkásságnak munkabéremelést kiharcolnia, a munkabérek négyszeresükre melkedtek. A szakszervezeti mozgalom elfojtása óta a munkabérek nem emelkedtek, a létfenntartási költségek viszont 31%-kal növekedtek. 1936-hoz viszonyítva 1950 elején az élelmezési költségek 10-szeresükre, a lakbérek pedig 15-szörösükre emelkedtek.

² 32 rial = 1 dollár.

¹ Etudes et Conjuncture — Economie Mondiale, 1950. január-február, 1. sz. 80—95. old. és Monthly Bulletin of Statistics, Lake Success, 1951. február, adatai alapján számítva.

Létfenntartási költség,
nominál- és reálbér alakulása¹
(1936 = 100)

	1946	1949. év vége
Létfenntartási költségindex ...	780	1023
Nominálbérindex	400	400
Reálbérindex	51	39

Figyelembe kell venni, hogy ezek az adatok csak az olajipari dolgozókra vonatkoznak. Más iparágakban a munkabérek sokkal alacsonyabbak, a nőknek fizetett munkabér a férfiakénak csupán 35%-a, a gyermekeké pedig ennél is jóval alacsonyabb.

A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal megállapításai szerint „a brit olajtröszt által fizetett minimális munkabér elegendő egy négytagú család életszükségletének fedezésére.” Ezzel szemben a statisztikai adatok azt bizonyítják, hogy egy négytagú család minimális élelmiszerszükséglete a munkabér 85%-át emésztí fel, tehát 15% marad lakásra, fűtésre, világításra, ruházatra és egyéb szükségletekre. Meg kell azonban jegyezni, hogy a számítás alapjául vett árak nagykereskedelmi árak, a kiskereskedelmi árak jóval magasabbak, azonkívül a 40 rial napi munkabér is egészen kivételes jelenség Iránban.

A gyermekhalandóság a munkáscsaládok körében 60–70%. A munkásság 90%-a, a lakosság 85%-a analfabéta. Az orvosok száma az egész országban 1.500, ezek közül 7–800 él Teheránban. Malária, trachoma, tifusz évente sok ezer áldozatot szed.

KÜLKERESKEDELEM

A külkereskedelmi forgalom volumene állandóan csökken, a kivitel a háborúelőttinek csak 44%-a, a behozatal pedig 71%-a. Mivel a kőolaj kitermelése az Angol Iráni Kőolajtársaság hatáskörébe tartozik, a kőolajkivitelt a külkereskedelmi forgalom vizsgálatánál nem vesszük tekintetbe.

Mind a kivitelben, mind a behozatalban első helyen az USA áll. A külkereskedelmi mérleg egyenlegének passzívuma évről évre növekszik.

A külkereskedelmi mérleg egyenlege
(millió rial)

1937–38	— 299
1946–47	— 1545
1947–48	— 2382
1948–49	— 2413

Forrás: Le Mouvement Syndical Mondial, 1951. január, 2. sz., 35–40. old.

ANGLIA

Gazdasági helyzet

Az angol jobboldali „munkáskormány-nak” az ú. n. „austeritá”-n, vagyis a szigorú gazdaságosság elvén alapuló külkereskedelmi politikája az angol export növekedését, az import csökkenését eredményezte.

Év	Behozatal	Ki-vitel	Kivitel a behozatal %-ában
	fizikai volumen 1938 = 100		
1947	76	109	143
1948	79	138	175
1949	86	152	177
1950	87	177	203

Forrás: Records & Statistics, London, 1951 február, 206. sz., 115. old. adatai alapján számítva.

¹ Le Mouvement Syndical Mondial, 1951. január, 2. sz., 35–40. old. adatai alapján számítva.

A kivitel volumene 1950-ben a behozatal volumenének kétszeresére emelkedett, azaz Anglia 1950-ben még egyszer annyit exportált, mint importált. 1938-hoz viszonyítva a kivitel színvonala 77%-kal melkedett, a behozatalé pedig 13%-kal csökkent.

Ez a külkereskedelempolitika azonban egyre súlyosabb terhet ró a dolgozókra. Anglia iparcikkeket exportál, exportjának emelése csak a munka intenzitásának növelése, a munkásosztály egyre növekvő kizsákmányolása révén válik lehetségessé. Az import csökkentése viszont a nyersanyag- és élelmiszerellátás fokozódó rosszabbodását, a dolgozók életszínvonalának csökkentését

vonja maga után, mivel a szigetország nyersanyag- és élelmiszerszükségletének csak csekély részét tudja a hazai termelésből fedezni.

1950-ben 1938-hoz viszonyítva a húsbehozatal 13%-kal, a vajbehozatal 29%-kal, a tojásbehozatal 39%-kal, a sznka- és szalonnabehozatal 35%-kal, a búza- és lisztbehozatal 20%-kal csökkent.

Súlyos megterhelést jelent a dolgozók számára az import- és exportárak egyenlőshöz való viszonyában bekövetkezett eltolódás.

Megnevezés	Import- árak	Export- árak	Export- árak az importárak %-ában
	1938 = 100		
1947 átlag	258	223	86
1949 „	299	252	84
1950 „	348	268	77

Forrás: Monthly Digest of Statistics, London, 1951. január, 61. sz. adatai alapján számítva.

Az importárak 1938-hoz viszonyítva három és félszeresére, az exportárak viszont csak a két és félszeresére emelkedtek. 1950-ben az exportárak csak 77%-át tették ki az importáraknak, az exportból származó bevétel /vásárlóereje 1938-hoz viszonyítva 23%-kal csökkent. Gaitskell angol pénzügyminiszter bevallása szerint „a nemzetközi piacon bekövetkezett ár-emelkedés Angliának 1950-ben kb. 300 millió fontjába került... 1951-ben pedig az ár-emelkedések következtében az 1950. évnél megfelelő behozatalért 400 millió fonttal többet kell majd fizetni.”

A hivatalos létfenntartási- és nominálbér-index megahamisítja az angol dolgozók életszínvonalának csökkenését. A fogyasztási javakra és személyi szolgáltatásokra fordított kiadásokból azonban következtetéseket vonhatunk le az angol dolgozók életszínvonalának alakulását illetően. Az angolok fogyasztási javakra és személyi szolgáltatásokra fordított kiadásai az 1938. évi 4 304 000 000 fontról 1949-ben 8 408 000 000 fontra, vagyis 95%-kal emelkedtek.¹ Ha ezt az összeget az árváltozás kiküszöbölése céljából a nagykereskedelmi árindexszel, 226,8-del (1938 = 100) defláljuk, akkor a fogyasztásra fordított összeg reál-értéke valójában 15%-kal csökkent. Ha figyelembe vesszük, hogy a vagyonos osztá-

¹ Records & Statistics, London, 1951. január 27. 203. sz.

lyok fogyasztása ez alatt az idő alatt nem csökkent, akkor kétségtelen, hogy a dolgozó tömegek fogyasztása az 1938-as válság-évhez viszonyítva még nagyobb mértékben csökkent.

1950-ben a fogyasztás tovább csökkent. A hivatalos adatok szerint az egyes élelmiszerek fogyasztása 1950-ben 1934—1938. év átlagához viszonyítva a következőképpen alakult:

Élelmiszerfogyasztás 1950-ben*
(1934—38. évi átlag = 100)

Hús	88
Sonka és szalonna	83
Vaj	74
Kondenzált tej	64
Tea	85
Cukor	84
Rizs	63

A fenti mutatószámok nem tüntetik fel a munkásosztály és a burzsoázia közötti különbséget. A vagyonos osztályok meg tudják venni a szabadpiacon kapható jegyhez nem kötött árukat. Az élelmiszerfejradagokat — amelyek már úgyszintén igen alacsonyok voltak — a kormány 1950. folyamán tovább csökkentette.

1951. február 4-én a húsfejradagot kb. heti 13 dkg-ra szállították le. A Daily Mail jelentése szerint rövidesen ismét 25%-kal csökkentik a fejradagot.

Amint a Rudé Právo közli, 1950 végén az egy főre eső húsfogyasztás a háborúelőttinél 39%-kal, a vajfogyasztás 50%-kal, a rizsfogyasztás 68%-kal volt alacsonyabb.

Az export növelése és a dolgozók fokozott kizsákmányolása a tőkésosztály számára nagyobb nyereség megszerzését tette lehetővé.

Angol cégek nyereségének növekedése 1950 első 11 hónapjában

Megnevezés	Cégek száma	1949	1950
		első 11 hónap millió font	
Gép- és repülőgépgyártás, hajóépítés	515	204	245
Vas- és acélgépgyártás	36	41	45
Építőipar	164	34	44
Újság- és nyomdaipar ..	74	33	42
Pamutipar	85	34	41
Gyapjúipar	67	22	25
Műselyemipar	56	25	31
Dohánygyártás	19	53	62

Forrás: Labour Research, London, 1951. január.

² Records & Statistics, London, 1951. február, 206. sz., 116. old. adatai alapján számítva.

STATISZTIKAI HÍRADÓ

Az 1950. évi gyáripari statisztikai kérdőívek kiértékelése

Az 1950. évi gyáripari statisztikai kérdőívek most érkeznek be a Hivatalhoz. Az eredeti beküldési határidő megváltoztatására azért volt szükség, mert a kérdőív egyes adatait az évvégi eredménykimutatásból, illetve az 1950. évi mérleg alapján kell összeállítani. Az adatok nagyrészt a nemzeti jövedelem kiszámításához szükségesek, ezért feltétlenül fontos, hogy a lehető legpontosabbak és megbízhatók legyenek.

Az 1949. évi kérdőívvel összevetve az 1950. évi kérdőívet, jelentős tartalmi változás mutatkozik. Az 1949. évi kérdőív egyrészt indokoltan (termelési vonalon az Egységes Árúlista bevezetése, munkaügyi vonalon az új állománycsoportok megállapítása) megismételtette az 1949. évben havonta már bekért adatokat, másrészt igen sok kevésbé fontos adatot

is részletesen kért. Az 1950. évi kérdőív lényegesen egyszerűbb és pontosabb. Az ismételten bekért adatok is csak a legszükségesebbek és begyűjtésüket az indokolta, hogy 1951. évben az adatszolgáltatók köre kibővült és az új vállalatoktól be kellett kérni az újabb adatokat; az iparban bekövetkezett szervezeti változásokat, iparági átcsoportosításokat és profilváltozásokat is ezen az adatgyűjtésen keresztül lehet csak lerögzíteni.

Hibák ennél az adatszolgáltatásnál is előfordultak. A folyamatban lévő revízió során máris számos helytelen adatszolgáltatásra bukkantak, amit egyrészt az adatszolgáltatók gondatlansága, másrészt a kérdések helytelen értelmezése okozott. Az adatgyűjtés egészében azonban az előző esztendőhöz képest kétségtelen fejlődést jelentett.

A kereskedelmi és közlekedési vállalatok statisztikusainak kötelező vizsgáztatása

A Népgazdasági Tanács határozata értelmében a Közlekedési és Postaügyi Minisztérium alá tartozó tervkötelezett I. és II. vállalatok felelős statisztikusai, valamint a Belkereskedelmi Minisztérium alá tartozó vállalatok statisztikusai kötelesek statisztikai szakvizsgát tenni, legkésőbb 1951. december 31-ig.

A szakvizsga anyaga a következő:

A belkereskedelmi vállalatok statisztikusai számára:

- I. hónap, általános statisztika,
- II. hónap, számvitel,
- III. hónap, belkereskedelmi tervezés,
- IV., V., VI. hónap, belkereskedelmi statisztika.

A közlekedési vállalatok statisztikusai számára:

- I. hónap, általános statisztika,
- II. hónap, közlekedéssziszttika általános rész,
- III. hónap, közlekedéssziszttika speciális rész,
- IV. hónap, munkaügyi statisztika,
- V. hónap, anyaggazdálkodási statisztika,
- VI. hónap, egyéb kérdések (termelékenység, önköltségsökkentés).

Az oktatás formája mindkét minisztériumhoz tartozó vállalatoknál egyéni tanulás, havonként kötelező konferenciákkal.

Az oktatás április második felében indul meg és mintegy 500 vállalati statisztikust érint.

A Statisztikai Kiadó Vállalat II. negyedévi terve

A Statisztikai Kiadó Vállalat 1951 II. negyedévében új kiadványokkal bővíti a „Szocialista statisztika könyvtára“ c. sorozatot.

Most jelent meg *Gercenzon* szovjet professzor „*Bírósági statisztika*“ c. munkája, amely röviden ismerteti a bírósági statisztika történetét, tisztázza a bírósági statisztika tárgyát, részletesen foglalkozik a bírósági statisztika mutatószám-rendszerével és bemutatja a bíróság statisztikai munka szervezetét a Szovjetunióban. Külön fejezetet fordít az egy-egy bűnügyi számbavétel problémáinak és a bírósági statisztikai anyag tanulmányozása módszereinek ismertetésére.

A közeljövőben megjelenik *M. H. Zsebrak* „*Az ipari számvitel tankönyve*“ c. művének magyar fordítása. A tankönyv az iparvállalatok számvitelének szervezési problémáit, az ipari számvitel feladatait a tervteljesítés ellenőrzésében, az anyagkönyvelést, önköltségkalkulációt, a beruházások számvitelét, az iparvállalatok könyvelési beszámolójelentését és még egy sor ipari számvittel kapcsolatos kérdést tárgyal. *M. H. Zsebrak* az ipari számvitel alapvető kérdéseit *D. V. Szavinszkij* „*Az iparstatisztika tankönyve*“ c. munkájára támaszkodva ismerteti. *Zsebrak* professzor munkája nagy segít-

séget jelent a könyvelők, közgazdászok és statisztikusok számára.

A „Szocialista statisztika könyvtára“ c. kiadványsorozatban jelenik meg *G. G. Zsujkov* „*Nyilvántartás (elsődleges számbavétel) a falusi szovjetekben*“ c. művének magyar fordítása is. *Zsujkov* könyvének jelentős része olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyek egyúttal a statisztikai megfigyelés tárgyai is. A tíz fejezetből álló könyv tárgyalja az elsődleges nyilvántartás megszervezését, a gazdaságok nyilvántartását a falusi szovjetekben, az államnak betervezett beszámolójelentéseket, az állatösszeírási lajstromoknak és a gazdaságok összeírási lajstromainak összeállítását, a falusi szovjetek költségvetésének összeállítását stb.

A Statisztikai Kiadó Vállalat a „Szocialista statisztika könyvtára“ című sorozaton kívül még a következő könyveket adja ki a II. negyedévben:

„A bányá- és villamosenergia-statisztika kérdőívei és utasításai 1951. évben“,
 „Az önköltségstatisztika kérdőívminái és utasításai a gyáriparban 1951. évben“,
 „Műszaki-gazdasági mutatók tényezői és képletei a gyáriparban 1951. évben“,
 „Az építőipari statisztika kérdőívei és utasításai 1951. évben“.

„Beruházási Statisztika“

Tervgazdálkodásunk kiszélesítése, módosított ötéves tervünk teljesítése szükségessé tette az állóalapok, a termelés bővítésére irányuló és egyéb szociáliskulturális jellegű beruházások statisztikai megfigyelését. E feladat megoldására alakult meg nemrég a Központi Statisztikai Hivatalban a Beruházási Osztály. A Beruházási Osztály a beruházások számbavételével és a beruházási terv végrehajtásának ellenőrzésével segítséget nyújt népgazdaságunk irányító szerveinek a terv elkészítéséhez.

A Beruházási Osztály munkája színvonalának emelése érdekében szorosabb kapcsolatot kíván teremteni a Központi Statisztikai Hivatal és a beruházási sta-

tisztikusok között. Ennek érdekében — az „Iparstatisztikai Értesítő“-höz hasonlóan — havonként megjelenő folyóiratot indít, „Beruházási Statisztika“ címen. Tekintettel arra, hogy az országban mintegy háromezer beruházási statisztikus működik és a beruházási statisztika aránylag új ágazat, szükségesnek mutatkozik a rendszeres folyóiraton keresztüli kapcsolat. A „Beruházási Statisztika“ feladata lesz, hogy a kérdőívek kitöltésével és az adatszolgáltatás más kérdéseivel kapcsolatban felmerülő problémákat tisztázza. Ehhez szükséges az is, hogy a beruházási statisztikusok necsak olvasói, hanem aktív munkatársai is legyenek a folyóiratnak.

A „Beruházási Statisztika“ első száma május 1-én jelenik meg.

KÖNYVISMERTETÉS

A. A. Gercenzon: *Bírósági statisztika*

(Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1951.)

A „Szocialista Statisztika Könyvtára“ c. kiadványsorozat tizenegyedik számaként jelent meg A. A. Gercenzon „*Bírósági statisztika*“ c. munkája negyedik átdolgozott kiadásának magyar fordítása.

„A törvények elkerülhetetlenül együtt változnak a változó életviszonyokkal“ — írja Marx. A kommunizmust építő szovjet nép életfeltételei gyökerükben különböznek a kapitalista országok dolgozóinak életfeltételeitől. A Szovjetunióban már régen megszűntek azok a társadalmi viszonyok, amelyek a kapitalista országokban törvényszerűen, egyre fokozódó ütemben termelik a bűncselekményeket. Ennélfogva a Szovjetunióban a törvényeknek új, magasabb feladatai vannak és új feladatokat kapott a bírósági statisztika is. A. A. Gercenzon könyvéből megismerjük a bírósági statisztika feladatait a szocialista államban, megismerkedünk a bírósági statisztika tárgyával, rendszerével, történetével.

Az I. fejezetben a szerző leírja a bírósági statisztika fogalmát, rendszerét, szerepét a szocialista törvényesség megvalósításáért folytatott küzdelemben, jellemzi a bírósági statisztika és a jogtudomány viszonyát, bemutatja a nagy számok törvényének helyes alkalmazását a bírósági statisztikában.

A II. fejezet a bírósági statisztika történetét tárgyalja. Megismertet a Szovjetunióban a bűnözés jellegével, alakulásával és ezzel együtt a szovjet bírósági statisztika fejlődésével. Leírja a bírósági statisztika történetét a forradalom előtti Oroszországban és külföldön.

A III. fejezet a bírósági statisztika tárgyát, annak fogalmát és fajtáit ismer-

teti. Rámutat a bírósági statisztikai anyagok tudományos feldolgozásának jelentőségére.

A bírósági statisztika mutatószám-rendszerét részletezi a IV. fejezet. Bemutatja a vizsgálati, ügyészégi és bírósági szervek, a letartóztatási intézetek és a magánjog statisztikájának mutatószám-rendszerét.

Az V. fejezetben az elsődleges bírósági statisztikai megfigyelés, a bírósági statisztikai összesítés és a reprezentatív bírósági statisztikai felvétel módszereivel ismerkedünk meg.

A VI. fejezet az egyes bűntügyi számbavétel problémáival foglalkozik.

A VII. fejezet a bírósági statisztikai anyag tanulmányozásának módszerét tárgyalja. Megismertet az átlagok, a viszonyszámok és a dinamikus sorok alkalmazásával a bírósági statisztikában.

Az utolsó, VIII. fejezet igen érdekes értékelését adja azoknak a módszereknek, amelyekkel a bűnözést tanulmányozzák a kapitalista társadalomban és a Szovjetunióban. Rámutat arra, hogy a kapitalista társadalom magában hordja a bűnözés előfeltételeit, és hogy az imperializmus a bűnözés további fokozódásához, az ifjúság egyre erősebb demoralizálásához vezet. Az egyre növekvő bűnözést a kapitalista társadalom keretein belül nem lehet megszüntetni; ez csak a kapitalista társadalom megdöntésével lehetséges. A kapitalista országok statisztikusai igyekeznek ezt a tényt elkerülni, igyekeznek meghamisítani a valóságot.

A Szovjetunióban a bűnözés a kapitalizmus maradványa. A dolgozók anyagi életfeltételének megváltoztatásával együtt

nem változik meg rögtön a tömegek tudata. Ezért a szocialista államban is megmarad a bűnözés, de egyre csökken és egyre elszigeteltebb jelenséggé válik. Ehhez járul hozzá az, hogy a Szovjetunióban hozott ítéleteknek nemcsak büntető, hanem nevelő céljuk is van. A szovjet bírósági statisztika a büntetések kitöltése hatásának vizsgálatára is kiterjed.

Ezáltal is értékes adatokat nyújt a szovjet-ember fejlődésére vonatkozólag és hozzájárul a kommunista ember neveléséhez.

A. A. Gercenon könyve útmutatás a magyar statisztikusoknak és jogászoknak a szocialista bírósági statisztika és a szocialista jogtudomány megteremtésében.

KÖNYVSZEMLE*

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

POLITIKAI IRODALOM

Kádár J.: *Lenin—Sztálin tanítása a pártról.* 31 old. Szikra. Budapest. 1951. (A Magyar Dolgozók Pártja pártfőiskolájának előadásai.)

Lenin—Sztálin: *A nők felszabadításáról.* 84 old. Szikra. Budapest. 1951. (A marxizmus-leninizmus kiskönyvtára. 75.)

Levin, D. B.: *Diplomaticseszkiy immunitet.* (Diplomáciai sérthetetlenség.) 414 old. Irdateljszto Akadémii Nauk SzSzSR. Moszkva. Lenin-grád. 1949.

Meyer, H. D.: *Amerika a pusztulás útján?* Fordította; Halász Zoltán. 247 old. Szikra. Budapest. 1950.

Parvulescu, C.—Brumarn, Z.: *A proletár-értelőről.* 84 old. Szikra. Budapest. 1951.

Sejman: *A Vatikán ideológiája és politikája az imperinlizmus szövegében.* (Ideológia i politika Vatikana na sluzsbe imperializma.) 228 old. Szikra. Budapest. 1950.

POLITIKAI GAZDASÁGTAN

Elmélet, módszertan, történet, szervezet

Oblovackij, F. J.: *A szovjet kereskedelem gazdaságtana.* (Ekonomika i planirovanie szovetskoj torgovli.) 300 old. Kereskedelmi Szakkönyv-és Lapkiadó. Budapest. 1951.

Tervgazdálkodás

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának határozata az állattenyésztés és takarmánytermelés fejlesztéséről, az 1951. és 1952. években. 23 old. Földművelésügyi Minisztérium. Tájékoztatói osztály. Budapest. 1950.

1951. évi közlekedési üzemi részletternek. II. átdolgozott és javított kiadás. Lapszámzatlan. Országos Tervhivatal. Budapest. 1951.

Ivanov, P.: *Az ipari tervgazdálkodás haladó állagos normái.* (Sredneprogressivnie normi v planirovanijii promislenosztii.) 56 old. Tervgazdasági Könyvkiadó Vállalat. Budapest. 1951.

Műszergazdálkodás alá vont cikkek jegyzéke. (Az egységes cikklista és gyártmányszám szerinti részletezésben.) 48 old. Tervgazdálkodási Könyvkiadó. Budapest. 1951.

Terv- és üzemgazdaságtan. (Okleveles könyvvizsgálói vizsgára előkészítő tanfolyam jegyzetei.) 307 old. A jegyzeteket összeállította az Országos Tervhivatal munkaközössége. Számviteli Képesítő Bizottság. Budapest. 1951.

Vas Z.: *Az öt éves terv második évének feladatai.* 77 old. Szikra. Budapest. 1951.

* Ebben a rovatban a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárába érkezett fontosabb munkák, emeiket közöljük szakszertinti csoportosításban.

Üzemgazdaság, munkaverseny, munkaszervezés

A bánya és energiaügyi minisztérium villamos-energia főosztálya felügyelete alá tartozó villamos-energia fejlesztő és elosztó vállalatok szakmai számlakerete, magyarázata és könyvelési utasítása. 1951. 135 old. Pénzügyi osztály. Budapest. 1950.

A kötelező általános belkereskedelmi számlakeret, 1951. 100 old. Pénzügyminisztériumi Könyv-és Lapkiadó Vállalat. Budapest. 1950.

A kötelező általános közlekedési számlakeret. 1951. 108 old. Pénzügyminisztériumi Könyv-és Lapkiadó Vállalat. Budapest. 1951.

A kötelező általános pénzügyi számlakeret. 1951. 51 old. Pénzügyminisztériumi Könyv-és Lapkiadó Vállalat. Budapest. 1950.

Az alappokú normatanfolyamok ideiglenes tananyaga. 320 old. Könyvüipari Kiadó. Budapest. 1951.

Az állami gazdaságok kötelező általános számlakerete. II. 1951. 88 old. Pénzügyminisztériumi Könyv-és Lapkiadó Vállalat. Budapest. 1950.

Az A. M. G. géppálmások és a megyeközpont 1951. évi könyvelési számlarendje. 66 old. Forum ny. Budapest. 1951.

Perezszegin, V. I.: *Metodi iszcsiszlenija oboracsivoamoszti szredszto predprijatij.* — V nonocszj finansovomu i hozjajsztvoennomu rabotniku. (A vállalati eszközök forgási sebességének kiszámítási módszerei.) 79 old. Goszfinizdat. Moszkva. 1950.

Számvetel. I. füzet. (Mérlegképes könyvelői vizsgára előkészítő tanfolyam jegyzetei.) 66 old. Számviteli Képesítő Bizottság. Budapest. 1951.

Pénzügy

Leontyev, A.: *A dollár-imperializmus Nyugat-Európában.* (Imperializm dollara v Zapadnoj Europe.) Fordította; Kerek Ernő. 458 old. Szikra. Budapest. 1950.

Leontyev, A.: *Imperializm dollara v Zapadnoj Europe.* (Dollár-imperializmus Nyugat-Európában.) 418 old. Goszpolitizdat, Moszkva, 1949.

Svaro, G. A.: *Bezvalicenie vaimnie raszcseta v SzSzSR.* (Készpénzülküli kölcsönös elszámolás a Szovjetunióban.) 84 old. Goszfinizdat. Moszkva. 1946.

JOG

A büntetőtörvénykönyv általános része. A magyarázatokat írta: Dr. Kádár Miklós. 228 old. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó. Budapest. 1951.

Szerebrovskij, V. I.: *A szovjet polgári jog alapelvei.* (Osznoui grazdanzszojto prava.) Fordította: Dr. Benkő Gyula. II. javított kiadás. 112 old. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó. Budapest, 1950.

KÜZIGAZGATÁS

Szsztaja szeszija Verhovnobo Szoveta RSzFSzR. 5—8 ijunija 1945 g. (Az Orosz Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának hatodik ülészaka.) 230 old. Izdanie Verhovnovo Szoveta RSzFSzR. Moskva. 1945.

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK

Aczél János dr.: Matematika. I. (I. félév.) 260 old. Nehézipari Műszaki Egyetem. Miskolc. 1950.

Pavlov válogatott művei. 492 old. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1951.

Számítan- és mértankönyv időszámzók részére. A. Számítan. rész. Összeállította: Dr. Sattler Tamásné Bokor Ágnes. 2. kiadás. 240 old. Népszava. Budapest. 1950. (Országos Munkahé Bizottság.)

MÉRŰKI, MŰSZAKI IRODALOM

Forgácsológépek jegyzéke. (Nomenklatura.) 24 old. Nehézipari Minisztérium. X. Ipari nyilvántartási főosztály. Budapest. 1950.

EGYÉB

TÖRTÉNELEM

Knjazev, G. A.: Kratkij ocserk isztorii Akademii Nauk SzSzsZr. (A Szovjetunió Tudományos Akadémiája történelének rövid áttekintése.) 92 old. Izdateljsztvo Akademii Nauk SzSzsZr. Moskva—Leningrad. 1945.

BÖLCSELET

Az eszmei és politikai nevelés szerepe a történelemtanításban. (Hat tanulmány.) 116 old. Közoktatástügyi Kiadóvállalat. Budapest. 1950. (Szocialista nevelés könyvtára.)

Kairov, I. A.: Pedagogika. (Pedagógia.) 461 old. Ucspedgiz. Moskva. 1948.

Magyar történeli bibliográfia 1825—1867. I—III. kötet. Szerkesztette a Történettudományi Intézet Munkaközössége. I. Tóth Z. vezetésével. 407 + 118 old. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1950.

FOLYÓIRATSZEMLE*

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

STATISZTIKA

Elmélet, módszertan, történet, szervezet

Fontányi Á.: A matematikai statisztika a mindiségellendítésben. 50—56. old. (Magyar technika. 1951/1.)

Dr. Hovhannesian J.: Szervezés és statisztikai munka a gyárakban. 6—8. old. (Cukoripar. 1951/1.)

Sugár Gy.: Harcoljunk a statisztikai bürokrácia ellen! 13. old. (Tanácsok. 1951/1.)

Szurig, W.: A beruházási adatgyűjtés elvei 1951-ben. 29—38. old. (Goszpodarka planova. 1951/1.)

POLITIKAI IRODALOM

A német nép egységéért folytatott harcának nemzetközi jelentősége. 1—3. old. (Novoje vremja. 1951/6.)

Szergejeva, N.: Ki akadályozza a koreai háború befejezését? 3—7. old. (Novoje vremja. 1951/5.)

Tarle, Je.: Az amerikai imperializmus szovjetellenes politikájának története. 56—70. old. (Polsevik. 1951/1.)

POLITIKAI GAZDASÁGTAN

Elmélet, módszertan, történet, szervezet

Avarin, N.: A kínai nép eredményei gazdasági fronton. 3—8. old. (Novoje vremja. 1951/6.)

Popov, A. I.—Szemonov, Ju. N.: A malthusi „elméletek“ az angol-amerikai imperializmus szolgálatában. II. rész. (Előadók iskolája.) 29—32. old. (Természet és technika. 1951/1.)

Sordanszkij, V.: Az európai népi demokratikus országok közgazdasági eredményei. 8—12. old. (Novoje vremja. 1951/6.)

Zukovskij, J.: Az életszínvonal és a dolgozó tömegek kultúrájának színvonalának emelkedése a szocialista társadalmi fejlődés törvénye. 46—54. old. (Goszpodarka planova. 1951/1.)

* Ebben a rovatban a Központi Statisztikai Hivatal könyvtára által beszerzett legfrissebb folyóiratszámok jelentősebb cikkeit soroljuk fel saakszerinti csoportosításban. A külföldi cikkek címzeit magyar fordításban adjuk.

Tervgazdálkodás

Füsti P.: A textíliaipar 1951. évi terve. 1—2. old. (Magyar textiltechnika. 1951/1.)

Jedrychowski, S. dr.: A lengyel gazdaságtudományok a haléves tervvel kapcsolatos feladatairól. 2—10. old. (Goszpodarka planova. 1951/1.)

Jevenko, I. és Mirosnyicsenko, B.: A terv teljesítésének ellenőrzése a szocialista tervezés legfontosabb etve. 103—110. old. (Magyar technika. 1951/1.)

Szlepov: A gazdasági szervek irányításának bolsevik módszere. 47—56. old. (Bolsevik. 1951/2.)

Gazdaságpolitika

Boriszov, V.: Olaszország gazdasági alárendelése az amerikai tőkének. 32—39. old. (Vnyesnyaja torgovlja. 1951/1.)

Kaskarov, A.: Zsákutcában az angol közgazdaság. 7—13. old. (Novoje vremja. 1951/5.)

Üzemgazdaság, munkaverseny, munkaszervezés

Bátori, F.: Sztahanov-műhely szervezése a textiliparban. 16—18. old. (Magyar textiltechnika. 1951/1.)

Fedoroszev, K.: A szocialista vállalatok álló alapjainak és forgóeszközökének felhasználása. 65—75. old. (Bolsevik. 1951/2.)

Házi Á.: Számvitelünk feladatai és a számviteli képzés. 1—13. old. (Számvitel. 1951/1.)

Lovkov, Ja.—Gumerov, M.: A kiskölközök egyesítése és a gép- és traktorállomások munkája. 32—42. old. (Szocialiszticeszköje szelszköje hozajajsztvo. 1950/12.)

Lukács L.: A munkatermelékenység mérése a mezőgazdaságban. 4. old. (Magyar mezőgazdaság. 1951/1.)

Somfai J. dr.: Munkaerőgazdálkodási kérdések a bányászatban. 41—45. old. (Bányászati lapok. 1951/1.)

Zverjev, A.: A takarékoság rendszere és a termelés önköltségének további csökkentése. 17—25. old. (Anyag- és adatszolgáltatás. 1951/1.)

Pénzügy

Augosztowszki, Z.: Az önköltségcsökkentés és az árak leszállítása. 11—15. old. (Goszpodarka planova. 1951/1.)

Maróti Ö.: *A szocialista bérezés elméletének néhány kérdéséről.* 9—16. old. (Bér és norma. 1951/1.)

Südkurt, V.: *Az árak dinamikájának néhány sajátága a kapitalista államokban a háborútutáni időszakban.* 15—25. old. (Vnyesnyaja torgovlja. 1951/1.)

Tószegi Z.: *Új mezőgazdasági bérrendszerünk.* 26—29. old. (Bér és norma. 1951/1.)

JOG

Karassz, A. V.: *A szovjet magánjog kérdései I. V. Sztálin munkáiban.* 4—17. old. (Szovjetszkoje gosudarstvo i pravo. 1950/12.)

Leventaj, Ja.: *Tájékoztató a törvényhozás tárgyában.* 13—17. old. (Bibliotekari. 1950/12.)

Számviteli jog. Szemelvények a szovjet számviteli jogszabályokból. (Számvitel. 1950/2.)

Zenyin, Sz. Sz.: *A népi demokratikus államok alapvető törvényhozó könyvei.* (Szovjetszkoja knyiga. 1950/11.)

KÖZIGAZGATÁS

Az 1951. évi költségvetés végrehajtása elé. 9—10. old. (Tanácsok. 1950/6.)

Jampolszkaja, C. A.: *A tömegek részvétele az államvezetésben.* 35—48. old. (Szovjetszkoje gosudarstvo i pravo. 1950/12.)

Ménés J.: *Az állami jegyvel megszüldésként.* 1—2. old. (Tanácsok. 1950/5.)

Olt K.: *A Magyar Népköztársaság 1951. évi állami költségvetéséről.* 445—462. old. (Magyar-szovjet közz. szemle. 1950/11—12.)

EGYÉB TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Boldizev, T. Je.: *A kommunizmus korszakának nagy építkezései és az egészségügy.* 3—6. old. (Szovjetszkoja zdravochranenyije. 1950/6.)

Il'dsa I.: *Számviteli képesítés — számviteli oktatás.* 127—131. old. (Számvitel. 1950/2.)

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK

Dubinyin, M. M.: *A szovjet kémia a sztálini korszakban.* 353—362. old. (Magyar Kémikusok Lapja. 1950/12.)

Malcev, A. J.—Kuros, A. G.: *A felsőbbmatematika tankönyve.* 21—23. old. (Szovjetszkoja knyiga. 1950/12.)

Mód Aladár: *A természettudományos propaganda feladatai.* 714—720. old. (Természet és technika. 1950/12.)

Prédvogyiteljev, A. Sz.: *Klauzius tétele az átlagos hőenergiáról és a statisztikai állandóság rendszere.* (Vesznyik Moszkovszkoje Universzityeta. 1950/6.)

Trosin, D.: *A két tábor a tudományban.* 78—83. old. (Anyag- és adatszolgáltatás. 1950/12.)

Vavilov, Sz. I.: *Sztálin a tudomány géniusza.* 1—8. old. (Természet és technika. 1951/1.)

ALKALMAZOTT TUDOMÁNYOK

MÉRNÜKI, MŰSZAKI IRODALOM

Kuczevski, W.: *A marzi dialektikus módszer mint a metallurgia alapja.* 1—11. old. (Alumínium. 1951/1.)

Visontai, M.: *A kolhozfalvak tervezési alapelvei a Szovjetunióban.* 571—581. old. (Építés-építész. 1950/9—10.)

Viaszkov, N.: *A fém villamosítása és ennek energiaforrásai.* 3—13. old. (Szocialisztikus szelszkoje hozjajsztvo. 1950/12.)

EGYES IPARÁGAK, MESTERSÉGEK

Bargyin, I. P.: *Sztálin és a szovjet kohászat.* 3—13. old. (Kohászati lapok. 1951/1.)

Jakó, S.: *Az építőipari újítási mozgalom szányszerű eredményei az 1950. év első felében.* 666—667. old. (Építés-építész. 1950/9—10.)

EGYÉB MŰVEK

MŰVÉSZET

Oszernisev, Sz.: *A szovjet építészet a nép szolgálatában.* 22—31. old. (Bolshevik. 1950/24.)

IRODALOMTÖRTÉNET, KRITIKA

Szeglin, Je.: *A szovjet hatalom éveiben kiadott irodalom számbavétele.* 31—35. old. (Bibliotekari. 1950/12.)